

KORUPCIJA PRIVAČIAME SEKTORIUJE:
NORMATYVINĖ SAMPRATA
IR PAPLITIMAS TAM TIKROSE SRITYSE

Petras RAGAUSKAS
Eglė KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ
Evelina Agota VITKUTĖ

KORUPCIJA PRIVAČIAME SEKTORIUJE: NORMATYVINĖ SAMPRATA IR PAPLITIMAS TAM TIKROSE SRITYSE

UDK 343.35(474.5)
Ra-106

Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A.
Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse.
Vilnius : Justitia, 2014. – 112 p.

Dr. Petras RAGAUSKAS

I ir II skyriai, III skyriaus 1 poskyris, VI skyrius (kartu su kitais bendraautoriais)

Eglė KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ

III skyriaus 2 poskyris, V skyrius ir VI skyrius (kartu su kitais bendraautoriais)

Evelina Agota VITKUTĖ

IV skyrius ir VI skyrius (kartu su kitais bendraautoriais)

RECENZENTAI:

prof. dr. Aleksandras DOBRYNINAS

dr. Skirmantas BIKELIS

dr. Eglė MAURICĖ

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

Be autorių ir leidėjo sutikimo šį kūrinių draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai jį skelbti, įskaitant padarymą viešai prieinamo kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti kūrinių originalą ar jo kopijas juos parduodant, nuomojant, teikiant panaudai ar kitaip perduodant nuosavybėn. Be autorių ir leidėjo sutikimo draudžiama šį kūrinių, esantį viešosiose bibliotekose, mokyimo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais viešai skelbti ar padaryti jį viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Lietuvos teisės institutas, 2014
© P. Ragauskas, 2014
© E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, 2014
© E. A. Vitkutė, 2014
© UAB Justitia, 2014

ISBN 978-609-8146-01-1

Turinys

I. ĮŽANGA.....	7
II. KORUPCIJOS PRIVAČIAME SEKTORIUJE SAMPRATA: NORMATYVINIS KONTEKSTAS	9
1. Ribotas teisinis reguliavimas.....	9
2. Sąvokos elementų išskyrimas.....	20
3. Klasifikacija.....	24
4. Kelios papildomos bendro pobūdžio pastabos, susijusios su korupcijos privačiame sektoriuje pažinimu.....	27
III. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VISUOMENEI (NEINDIVIDUALIZUOTAM ASMENŲ RATUI).....	29
1. Korupcija žiniasklaidoje	29
2. Korupcija sporte.....	40
IV. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VERSLO SUBJEKTO KLIENTAMS AR TRETIESIEMS ASMENIMS.....	52
1. Korupcija teikiant švietimo ir mokslo paslaugas	53
2. Korupcija teikiant teisines paslaugas.....	59
3. Korupcija teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas.....	66
4. Korupcija farmacijos versle.....	71
V. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS PRIVATIEMS SUBJEKTAMS, KURIŲ DARBUOTOJAI AR KITI VIDINIAI SUBJEKTAI PADARO KORUPCINES VEIKAS	81
Korupcija pirkimų srityje.....	86
VI. APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS	91
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	99

I. ĮŽANGA

Paradoksalu: nors tarptautiniai, supranacionaliniai ir Lietuvos nacionaliniai teisės aktai oficialiai įvardija, o socialinių mokslų atstovai ir politikos bei visuomenės veikėjai kalba apie korupciją privačiame sektoriuje, neturime ne tik bendro sutarimo, kas tai yra, bet ir aiškumo, ką šiam reiškiniui derėtų priskirti. Susidaro įspūdis, kad kalbame apie kiekvienam tokį patį (individualiai?) suprantamą dalyką kaip „šalta“ arba „skanu“, kurį visi puikiai pažįstame, tad kokie nors verbaline forma išreikšti loginiai apribojimai ir išsamesnis apibūdinimas yra pertekliniai arba nefunkcionalūs. Tačiau turint omenyje su šio reiškinio kontrole (įskaitant jos regionalizavimą bei internacionalizavimą) siejamus teisinius instrumentus, toks neapibrėžtumas vargu ar vertas netgi tylaus pritarimo.

Plačiausia prasme korupcijai privačiame sektoriuje techniškai galėtų būti priskirtas praktiškai kiekvienas „įprastinis“ korupcijos atvejis (pavyzdžiui, privačios maitinimo įstaigos vadovas duoda kyši higienos inspektoriui arba mokesčių inspektoriui). Tačiau reiškinį galima būtų suprasti ir siaurai – siejant tik su situacija, kai į korupcines veikas (tiek vienašalio, tiek ir dvišalio ar daugiašalio pobūdžio) neįtraukiami viešosios valdžios įgaliojimus turintys asmenys. Galiausiai galimas ir tarpinis variantas – korupcijai privačiame sektoriuje priskirti atvejus, kai į korupcines veikas įtraukiami ne tik viešosios valdžios įgaliojimų neturintys asmenys, bet ir tokius įgaliojimus turintys asmenys (su sąlyga, kad pastarieji dalyvauja tik kaip korumpuojantys (*inter alia*, paperkantys) subjektai arba korupcinės veikos vykdymo talkininkai; pavyzdžiui, valstybės tarnautojai ar politikai neteisėtomis priemonėmis bando įgyti žiniasklaidos palankumą arba valstybinės bankų priežiūros funkcijas atliekantys valstybės tarnautojai nesiima priemonių užkirsti keliui korupciniais santykiais pagrįstam banko paskolų išdavimui). Neaišku, ir kurie subjektai laikytini „privataus sektoriaus“ atstovais.

Korupcija privačiame sektoriuje tiek Lietuvoje, tiek ir pasaulyje analizuota nemažai (Lietuvoje atlikta įvairių sociologinio pobūdžio tyrimų (daugiausia apklausų), orientuotų į atskiras konkrečias sritis, pateikta su šio reiškinio sąvokos apibrėžimu susijusių išvalgų), tačiau tai daryta daugiau ar mažiau fragmentiškai (orientuojantis į konkrečias sritis). Vienintelis šia tema prieinamas plataus masto darbas – „Transparency International“ pastangomis 2009 m. atliktas tyrimas „Global Corruption Report 2009. Corruption and the Private Sector“.

Kadangi nėra sutarimo dėl to, kas laikytina korupcija privačiame sektoriuje, tyrimo uždaviniams pirmiausia priskirtina korupcijos privačiame sektoriuje normatyvinės sampratos analizė, be kita ko, siejama su korupcijos apraiškų (formų) privačiame sektoriuje inventorizavimu ir principiniu apibūdinimu. Atsižvelgiant į itin plačią temos apimtį ir ribotus išteklius, darbo objektas susiaurintas iki korupcijos atvejų, kurie apima dviejų ar daugiau subjektų dalyvavimą, t. y. eliminuoti vienašaliai korupciniai aktai. Antrasis uždavinys – korupcijos apraiškų privačiame sektoriuje paplitimo įvertinimo pateikimas. Paplitimo įvertinimas pateiktas pagal galimybes, t. y. remiantis šiuo metu prieinamais informacijos šaltiniais (oficialia statistine informacija, sociologinių apklausų duomenimis, ekspertiniais vertinimais ir kt., nes atliekant šį darbą nauji sociologiniai tyrimai buvo atliekami tik labai ribota apimtimi). Trečiasis uždavinys – korupcijos apraiškų (formų) privačiame sektoriuje paplitimo įvertinimo galimybių analizė. Įgyvendinant šį uždavinį analizuota, kokia informacija leistų tiksliau įvertinti atskirų korupcijos apraiškų privačiame sektoriuje paplitimą. Galiausiai ketvirtasis uždavinys – kai kurių prevencinių kryptų ir priemonių numatymas.

Atliekant tyrimą daugiausia naudotasi analizės ir sintezės metodais. Analizuojant korupcijos privačiame sektoriuje normatyvinę sampratą, naudotasi įvairiais teisės aiškinimo metodais (gramatiniu, istoriniu, sisteminiu, *etc.*). Tiriant korupcijos paplitimą žiniasklaidoje buvo naudotas nestruktūruoto kokybinio interviu metodas (apklausta dvylika asmenų iš žurnalistų, viešųjų ryšių bendrovių vadovų, naujienų tarnybų vadovų, taip pat žurnalistų etikos priežiūros institucijose dirbančių asmenų tarpo). Išskiriant konkrečias analizuotinas privataus sektoriaus sritis naudotasi turinio (*content*) analizės metodu. Kadangi apie korupciją (ypač korupciją privačiame sektoriuje) sisteminių duomenų labai trūksta, atliekant tyrimą buvo renkama bei sisteminama informacija, kuri pateikiama Lietuvos visuomenės informavimo priemonių pranešimuose, Pasaulio banko, Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, „Transparency International“ skelbiamose ir kitose ekspertinėse ataskaitose, Lietuvos, užsienio šalių bei tarptautiniuose dokumentuose. Užsienyje atliktų tyrimų pagrindu buvo vertinamas tikėtinas tam tikrų korupcijos apraiškų paplitimas Lietuvoje, taip pat galimos prevencijos priemonės (prognozuojamos jų sėkmės požiūriu). Atskirų korupcijos privačiame sektoriuje apraiškų paplitimas (arba gyventojų ir kitų subjektų nuomonė apie jų paplitimą) bei galimų prevencinių priemonių poveikis buvo vertinamas ir naudojant įvairių Lietuvoje atliktų sociologinių tyrimų duomenis.

II. KORUPCIJOS PRIVAČIAME SEKTORIUJE SAMPRATA: NORMATYVINIS KONTEKSTAS

1. Ribotas teisinis reguliavimas

Kas laikytina korupcija privačiame sektoriuje, vienareikšmio atsakymo nėra. Negana to, nėra jokios oficialios šio reiškinių sąvokos (ar konkuruojančių sąvokų), kurią atskleistų Lietuvos Respublikos nacionalinio lygmens, supranacionaliniai (ES) arba tarptautinės teisės aktai. Galima sakyti, kad tai iš esmės liečia abi šio reiškinių dedamąsias dalis, t. y. tiek „korupcijos“,¹ tiek ir „privataus sektoriaus“ kategorijas.

Vertinant pagal tris įvardytus teisinio reguliavimo lygmenis, situacija šiek tiek skirtinga.

Lietuvos Respublikos nacionalinio lygmens norminiuose teisės aktuose teisinio reguliavimo tikslais terminas „korupcija privačiame sektoriuje“ apskritai niekur neminimas.² Strateginio ir programinio pobūdžio dokumentuose šis terminas minimas šiek tiek platesniame kontekste, tačiau nei apibūdinama jo samprata, nei pateikiamas apibrėžimas. Verta paminėti, kad poreikis pateikti korupcijos apibrėžimą, apimantį ir korupciją privačiame sektoriuje, suvoktas ir postuliuotas dar prieš keliolika metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija strategijoje (toliau vadinama – Strategija):³

„Valstybė siekia kovoti su korupcijos apraiškomis ne tik valstybiniame, bet ir privačiame sektoriuje. Korupcijos apibrėžimas (apimantis tik valstybės tarnybą), pateiktas Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo <...> 2 straipsnyje, neatitinka šių dienų realijų, kai korupcija privačiame sektoriuje kelia rimtą pavojų, nes veikia valstybinį sektorių. Būtina parengti aiškų ir tikslų teisinį korup-

¹ Tiesa, ji apibrėžiama, tačiau tas apibrėžimas menkai suderinamas su privačiu sektoriumi. Žr. 10 išnašą.

² Vienintelis atvejis, kai minėta kategorija vartojama norminio pobūdžio teisės akte, sietinas su nuoroda į 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, p. 182). Tokių nuorodų galima rasti Baudžiamojo kodekso priede „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 11 d. nutarime Nr. 23 „Dėl Tarybos pagrindų sprendimo 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 7 straipsnio 1 dalies c punkto nuostatos netaikymo Lietuvos Respublikai“ (Žin., 2006, Nr. 5-149).

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 1059 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija strategijos“ // Žin., 2001, Nr. 77-2702.

cijos apibrėžimą. Tiksliai paaiškintą sąvoką būtų lengviau taikyti teisėkūroje, viešojo administravimo institucijų praktikoje, ją geriau suvoktų visuomenė, lengviau būtų deramai taikyti antikorupcinius įstatymus. Ši sąvoka turėtų būti apibrėžta Lietuvos Respublikos antikorupciniame įstatyme, suvienodinta su vartojamomis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir kituose teisės aktuose“ (8 p.).

Tiesa, sąvokos tikslinimo poreikis buvo siejamas ne su savarankiško korupcijos privačiame sektoriuje apibrėžimo pateikimu, o su korupcijos sąvokos reformulavimu aptariamą fenomeną inkorporuojant į bendrąją sąvoką. Vis dėlto, nors Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (t. y. „antikorupcinis įstatymas“, apie kurį kalbama Strategijoje) po metų ir buvo priimtas, jame korupcija privačiame sektoriuje neminima. Nepateikiamas net ir korupcijos apibrėžimas. Įtvirtinama tik tai, kas laikytina *korupcinio pobūdžio nusikalstamomis* veikomis. Beje, pažymėtina, kad pagal Korupcijos prevencijos įstatymą (2 str. 2 d.) korupcija privačiame sektoriuje korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms apskritai gali būti priskiriama tik kai reiškiasi kyšininkavimo, prekybos poveikiu, taip pat papirkimo forma arba kai atitinkama veika padaryta teikiant viešąsias paslaugas.⁴ Vadinasi, griežtai juridine prasme, privačiame sektoriuje padaromos veikos, kurių negalima susieti su kyšio davimu ar ėmimu, prekyba poveikiu arba viešųjų paslaugų teikimu (pavyzdžiui, su piktnaudžiovimu įgaliojimais siejami įmonės didžiųjų akcininkų arba vadovų veiksmai, siekiant naudoti sau ar savo artimiesiems, tarkim, dirbtinai sumažinant įmonės pelną per nesąžiningus sandorius su savo pačių kontroliuojamomis įmonėmis), formalioju teisiniu požiūriu net negalėtų būti įvardijami korupcijos atvejais. Žinoma, apskritai ši aplinkybė gali pasirodyti ne itin reikšminga: jei Baudžiamasis kodeksas (toliau vadinama – BK) numato baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas veikas, klausimas, ar jos nominaliai priskiriamos korupcinėms, nėra toks jau svarbus. (Nors turint omenyje tam tikrus su nubaudimu už korup-

⁴ Plg.: „Korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudoti: piktnaudžiovimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiovimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą.“

cines veikas taikomus prevencinio ar kardomojo pobūdžio apribojimus,⁵ jis jokiū būdu nėra nereikšmingas.)

Reikia pasakyti ir tai, kad LR BK baudžiamosios atsakomybės už korupciją privačiame sektoriuje praktikoje iš esmės apskritai ne(be)numato: dar visai neseniai buvo galima samprotauti (ir tokius samprotavimus grindė tegu ir negausūs, bet realūs teismų nuosprendžiai), jog galiojanti BK 230 str. redakcija sudaro sąlygas privačių juridinių asmenų darbuotojus ar profesine veikla besiverčiančius asmenis (pavyzdžiui, sportininkus) traukti baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą, tačiau 2014 m. kovo 13 d. nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokį vertinimą pripažino netinkamu ir iš esmės revizavo korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimą:⁶

„<...> sprendžiant dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu, t. y. ar jis gali būti kyšininkavimo (BK 225 straipsnis), piktnaudžiavimo (BK 228 straipsnis), neteisėto teisių į daiktą įregistavimo (BK 228¹ straipsnis), tarnybos pareigų neatlikimo (BK 229 straipsnis) subjektu, reikia įvertinti ir tai, kad minėtos nusikalstamos veikos pagal BK yra priskirtos nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius). Tai reiškia, kad šių nusikalstamų veikų objektas yra normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešasis interesas. Būtent BK XXXIII skyriuje numatyty nusikalstamų veikų pavojingumas ir yra tai, kad tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui, pažeidžiamas viešasis interesas. <...> Taigi sprendžiant klausimą dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitinka BK 230 straipsnio 3 dalyje įvardytus požymius – dirba juridiniame asmenyje (kitoje organizacijoje) ar verčiasi profesine veikla ir turi administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens (kitos organizacijos) vardu, arba teikia viešąsias paslaugas. Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas (pvz., piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) reikštų viešojo intereso pažeidimą. Kasacinės instancijos teismo praktikoje yra konstatuo-

⁵ Plg., pavyzdžiui, Viešųjų pirkimų įstatymo 2 str. 8 d. 5 p. nuostatą, pagal kurią „nepriekaištingos reputacijos asmenimis nelaikomi asmenys, kurie įsiteisėjęsiu teismo nuosprendžiu yra pripažinti padarę korupcinius nusikaltimus“ bei to paties įstatymo 13 str. 3 d. nuostatą „[viešojo pirkimo komisijos] pirmininku ir nariais skiriami tik nepriekaištingos reputacijos asmenys“.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-89/2014.

ta, kad privataus ūkio subjekto vadovas ar kitas darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui, tačiau tokia išvada turi būti daroma įvertinus ne tik formalų einamų pareigų atitikimą BK 230 straipsnyje nurodytiems požymiams, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013). Priešingu atveju, t. y. valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu pripažįstant privataus ūkio subjekto vadovą ar kitą jo darbuotoją, formaliai atitinkantį BK 230 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus požymius, ir nevertinat jo veiklos reikšmingumo užtikrinant viešuosius interesus ar valstybės tarnybai, būtų iškreipta nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams esmė, BK XXXIII skyriuje įtvirtintų normų paskirtis. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad reikalavimai asmenims, dirbantiems valstybės tarnyboje ir privačiame juridiniame asmenyje, daugeliu aspektu iš esmės skiriasi (pvz., priimant asmenį į darbą valstybės tarnyboje, skirtingai nei priimant dirbti privačiame juridiniame asmenyje, paprastai turi būti skelbiamas viešasis konkursas, skiriasi valstybės tarnautojų ir privačių juridinių asmenų darbuotojų drausminės (tarnybinės) atsakomybės pagrindai ir principai.). Taigi ir dėl to vien tik formalus privačių juridinių asmenų vadovu, kitų jų darbuotojų prilyginimas valstybės tarnautojui neatitiktų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams prasmės, BKXXXIII skyriuje įtvirtintų normų paskirties.

Viešuoju interesu yra laikytinas teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, atspindintis ir išreiškiantis pamatines visuomenės vertybes, kurias paprastai įtvirtina ir saugo Konstitucija. Kiekvienąkart, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens, grupės asmenų intereso, būtų pažeistos esminės šių asmenų teisės ir laisvės, <...> Minėta, kad viešuosius interesus gali įgyvendinti ne tik asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, bet ir asmenys, dirbantys privačiuose juridiniuose asmenyse ar užsiimantys profesine veikla. Taigi viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai, įstatymų nustatyta tvarka.

Nagrinėjamoje byloje piktnaudžiavimu buvo kaltinamas ir pagal BK 228 straipsnio 2 dalį nuteistas privataus ūkio subjekto vadovas – UAB direktorius. Tačiau iš teismų priimtų nuosprendžių nenustatyta, kad UAB direktoriaus M. M. veikla būtų susijusi su viešojo intereso įgyvendinimu. Antai iš bylos medžiagos matyti, kad UAB „A“ direktorius M. M., veikdamas pagal išankstinį susitarimą su UAB „B“ finansų direktore G. P., klastodamas dokumentus, padėjo jai iššvaistyti ir pasisavino svetimą UAB „B“ priklausantį didelės vertės turtą. Šiame kontekste pažymėtina, kad UAB „B“ vykdė didmeninę prekybą langų ir durų furnitūra, o UAB

„A“ teikė automobilių remonto ir patalpų nuomos paslaugas. Taigi minėtų bendrovių veikla nelaikytina tokia, kuri reikštų viešojo intereso įgyvendinimą. M. M. nusikalstamais veiksmais turtinė žala buvo padaryta privačiam ūkio subjektui ir tai irgi savaime nereiškia, kad taip buvo pažeisti viešieji interesai <...>.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad teismai neteisingai M. M. veiksmus kvalifikavo kaip padarytus asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, ir pripažindami, jog jis atitinka šiame straipsnyje numatyto specialaus subjekto – valstybės tarnautojui prilyginamo asmens požymius, nepagrįstai nuteisė M. M. už piktnaudžiavimą savo, kaip privataus juridinio asmens direktoriaus, įgaliojimais, siekiant turtinės naudos. Atsižvelgiant į tai pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nuosprendžių dalys, kuriose M. M. pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą BK 228 straipsnio 2 dalyje, naikintinos dėl netinkamo baudžiamąjo įstatymo taikymo <...>“

Vertinant tokią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos (*sic!*) nutartį negalima nesistebėti tuo, kad buvo ignoruota tiek *istorinė BK raida* (minėtas skyrius kurtas kaip apimantis senojo BK veikas, numatytas tryliktojo skirsnio 282–290 str., reglamentuojančiuose baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus valstybės tarnybai, ir penkioliktojo skirsnio 319–321 str., reglamentuojančiuose atsakomybę už kyšininkavimą ir piktnaudžiavimą komercinėje, ūkinėje ir finansinėje veikloje), tiek ir Lietuvos Respublikos *Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne sykį akcentuoti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylantys imperatyvai* nacionalinę teisę aiškinti taip, kad nebūtų pažeisti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai bei Europos Sąjungos teisės reikalavimai (apie atitinkamus įsipareigojimus ir reikalavimus *kriminalizuoti* korupciją privačiame sektoriuje rašoma po kelių pastraipų). Užuoat panaudojęs istorinį ir sisteminį teisės aiškinimo metodus (tiksliau – juos visiškai ignoravęs) Teismas sukonzentravo dėmesį į BK XXXIII skyriaus pavadinimą ir iš jo išvedė (net nebandydamas pagrįsti, o paprasčiausiai postulodamas) ne itin įtikinamą tezę, kad viešojo intereso (ne) buvimo klausimą lemia tai, kokia konkrečia ūkine veikla užsiima subjektas, kuriame tam tikras funkcijas atlieka veiką padaręs asmuo, ir kokius (t. y. ar visuomenei svarbius) klausimus įgalioti spręsti atitinkami darbuotojai. Konkrečioje byloje, paaiškėjęs, jog ūkinė veikla susijusi su didmenine prekyba langų ir durų furnitūra bei automobilių remonto ir patalpų nuomos sutartimis, jokio viešojo intereso pažeidimo Teismas nerado. Pasirodo, Teismo manymu, viešajam interesui nekenkia tai, jog įmonių vadovai daro žalos akcininkų interesams, o valstybei atsisakant suteikti adekvačias atgrasymo priemones,

ateityje tai darys daug drąsiau. Taip pat ir tai, kad Lietuvos įmonių akcininkai (ne tik vienoje privačioje įmonėje, bet dar mažiausiai 90 proc. panašių Lietuvos įmonių, kurios nėra „įgaliotos spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus“) ateityje gyvens labai neramiai. Visuomenei pristatoma oficiali visų Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuojančio *kasacinio teismo pozicija, jog korupcinis elgesys privačiame versle ir jo išplitimas nekenkia viešajam interesui!*

Žinoma, čia išsakytos abejonės kasacinio teismo pozicijos korektiškumu nereiškia, kad už kiekvieną korupcinę veiką privačiame sektoriuje dirbančius asmenis reikia persekioti baudžiamosios teisės priemonėmis. Galbūt netgi būtų galima remtis bendra prielaida, kad (visoms kitoms sąlygoms esant vienodoms) valstybės tarnautojo padaryta veika yra pavojingesnė nei privataus sektoriaus darbuotojo veika, tad, pavyzdžiui, už darbuotojo paaukštinimą ir atlyginimo jam padidinimą 10 000 litų kyšio reikalaujantis valstybinės įstaigos vadovas padaro didesnės žalos ir vertas griežtesnės baudmės nei akcininkų (t. y. mažesnio subjektų rato) interesais turintis veikti lygiai tą patį padaręs akcinės bendrovės direktorius. Tačiau tvirtinti, kad vienu atveju šitokia veika yra verta, o kitu – nebeverta baudžiamosios atsakomybės – nepaprastai radikalų. Ypač galiojančiame Baudžiamajame kodekse vartojamų kalbinių konstrukcijų, jo istorinės raidos ir tarptautinės teisės aspektais. Juolab kad išties mažareikšmes veikas galima nesunkiai atsijoti specialiais Baudžiamajame kodekse (37 str.) ir Baudžiamojo proceso kodekse (212 str. 4 p.) numatytais pagrindais. Kita vertus, korupcinių nusikalstamų veikų požymius (išskyrus pavojingumą) atitinkančių mažareikšmių veikų dažnai pasitaiko ir valstybinėje tarnyboje. Bet juk už valstybės tarnautojo neteisėtai priimtą šokolado plytelę joks teismas nuosprendžio nėra priėmęs. Galiausiai verta priminti, kad baudžiamoji atsakomybė, *inter alia*, skirta efektyviam asmens galimybių pakartotinai daryti analogiškas veikas apribojimui, pavyzdžiui, taikant baudžiamojo poveikio priemones (teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą) ar Valstybės tarnybos įstatyme numatytus apribojimus (3¹ str. 1 d. 2 p. ir 3 p.):⁷ atsisakę baudžiamosios atsakomybės už atitinkamas

⁷ Plg.: „Asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir eiti valstybės tarnautojo pareigas, jeigu jis: <...> 2) įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu dėl nusikaltimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio nusikaltimo padarymo ir turi neišnykusį ar nepanaikintą teistumą; 3) įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu dėl baudžiamojo nusižengimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio baudžiamojo nusižengimo padarymo ir nuo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nepraėjo treji metai.“

veikas ir sykiu netekę šių mechanizmų rizikuotume, kad pavyzdyje minėtam akcininkų pasitikėjimą praradusiam ir dėl to atleistam bendrovės direktoriui greičiausiai nebūtų jokių teisinių kliūčių tapti valstybės tarnautoju (juolab turint omenyje tai, kad privačiame sektoriuje tokiais atvejais paprastai susitariama išsiskirti gražiuoju ir net drausminės atsakomybės „pėdsako“ nelieka).

Grįžtant prie sampratos klausimų, tenka konstatuoti, kad šiuo metu nacionalinėje teisėje pateikiama korupcijos⁸ sąvoka apskritai gali būti apibūdinta kaip susidvejinusi, prieštaringa ir loginiu požiūriu, mažiausiai, neadekvati. Oficialiu norminiu lygmeniu sąvoka pateikiama tik viename akte – Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme;⁹ tačiau iš esmės kitoks apibrėžimas pateikiamas programinio pobūdžio dokumente – Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija programoje (toliau vadinama – Programa). Blogiausia, kad sąvokos neatitikimas įtvirtinamas ne tik teisinės sistemos, bet netgi to paties įstatymo ir, negana to, to paties įstatymo straipsnio lygmenyje. Antai Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 2 str. 2 d. *korupcija* apibūdinama kaip kelių subjektų interakcijos reikalaujantis valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens neteisėto atlygio ar kitokios naudos siekimas, reikalavimas ar priėmimas bei atitinkamo atlygio ar naudos jam siūlymas ar suteikimas ir tarpininkavimas darant dvi minėtas veikas (pažymėtina, kad šiuo atveju korupcija nesiejama su minėtų veikų kriminalizavimu),¹⁰ o to paties įstatymo 2 str. 3 d. korupcinio pobūdžio nusikalstamosioms veikoms (potencialiai) priskiria ir daugelį kitų, taip pat ir pavienio asmens, veikų: piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi, įgaliojimų viršijimą, sukčiavimą, turto pasisavinimą ar iššvaistymą ir t. t.¹¹ Vargu ar logikos požiūriu įmanoma pateisinti teisinę reguliavimą, kuris lemia, kad (visos) korupcijos dalykas yra suvokiama kaip siauresnis nei korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos. Čia būtų galima dar syki konstatuo-

⁸ Bendrai, o ne (vien) privačiame sektoriuje.

⁹ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 41-1162.

¹⁰ Plg.: „Korupcija – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmams arba neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimančiam, taip pat tiesioginis ar netiesioginis siūlymas ar suteikimas valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šioje dalyje nurodytas veikas.“

¹¹ Pažymėtina, kad ši nuostata identiška tai, kuri formuluojama Korupcijos prevencijos įstatymo 2 str. 2 d. (jos tekstas pateikiamas 3 išnašoje).

ti, jog teisinės praktikos požiūriu toks neatitikimas savaime nėra ypač didelė kliūtis taikant įstatymais numatytas priemones. Bet jis akivaizdžiai išreiškia preciziškumo (ir deramo dėmesio?) stoką korupcijos prevencijos srityje bei ribotą šių nuostatų taikymą praktikoje.

Minėtoje Programoje korupcijos privačiame sektoriuje samprata taip pat nepateikiama, tik postuluoama, kad:

„Lietuvoje nėra atlikta išsamių tyrimų dėl korupcijos apraiškų privačiame sektoriuje, todėl nėra galimybės įvertinti šio reiškinio paplitimą ir numatyti antikorporacinio poveikio kryptis ir priemones“ (16 p.).

Šiame darbe, be kita ko, ir bus bandoma įvertinti korupcijos privačiame sektoriuje paplitimą bei galimas poveikio kryptis ir priemones. Tačiau pirmiausia būtina išsiaiškinti, kas laikytina korupcija privačiame sektoriuje.

Kaip jau minėta, Programoje pateikiamas korupcijos apibrėžimas skiriasi nuo pateiktojo Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme, nes joje nurodoma, kad:

„korupcija – bet koks asmenų, dirbančių valstybinėje tarnyboje (valstybės politiko, teisėjo, valstybės pareigūno, valstybės tarnautojo ir kito jam prilyginto asmens) elgesys, neatitinkantis jiems suteiktų įgaliojimų ar teisės aktuose nustatytų elgesio standartų, ar tokio elgesio skatinimas, siekiant naudos sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant piliečių ir valstybės interesams“.

Kitaip sakant, korupcija apima ne tik kyšininkavimą (aktyvųjį, pasyvųjį bei tarpininko), bet ir atvejus, kai kaltininkas veikia tiek sąveikaudamas su kitu asmeniu santykyje „duodu-imu“, tiek ir kitais būdais, įskaitant veikimą individualiai (vienasmeniškai). Negana to, Programoje formuluojama korupcijos sąvoka nesusieta su jokių atsakomybės priemonių taikymu (ką jau kalbėti apie apribojimą vien tais atvejais, kai už atitinkamą veiką numatoma baudžiamoji atsakomybė) ir ją sudaro šie esminiai elementai:

1. tam tikri asmens turimi įgaliojimai ar veiklos pobūdis,
2. su atitinkamais įgaliojimais ar veiklos pobūdžiu siejamos asmens veikos neatitiktis suteiktiems įgaliojimams ar teisės aktuose įtvirtintiems elgesio standartams,
3. naudos sau ar kitiems asmenims siekimas ir
4. žala (pakenkimas) piliečių ir valstybės interesams.

Visgi, nors pati Programa atrodo nepakankamai vientisa (apie korupciją privačiame sektoriuje joje kalbama, nors pagal pateikiamą apibrėžimą korup-

cija laikomos tik valstybinėje tarnyboje, t. y. par excellence viešajame sektoriuje, dirbančių asmenų veikos, mokslinė analizė grįstų sąvokų kontekste¹² šis Programme pateiktas apibrėžimas gali būti laikomas pakankamai geru atsparos tašku oficialiajai korupcijos sampratai (pateiktąjį Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme pripažįstant kaip siaurą ir nefunkcionalų), tad šiame darbe toliau bus remiamasi minėtais keturiais kriterijais pasižymintio korupcijos fenomeno apibūdinimu.

Tiesa, kadangi jis korupciją sieja išimtinai su valstybinėje tarnyboje dirbančiais asmenimis (ar bent jau jiems prilygintais, bet, kaip matėme, teismų praktika šį požymį ėmė aiškinti itin ribojančiai), apibrėžimas iš korupcijos sampratos praktiškai eliminuoja privatų sektorių. Todėl šiuo aspektu jis koreguotinas atsisakant atitinkamos sąsajos (ir deramai kvalifikuojant „privatiam sektoriui“ priskirtinus subjektus): tai reiškia, kad pirmasis požymis – tam tikri asmens turimi įgaliojimai ar veiklos pobūdis – interpretuotinas kaip tam tikro viešosios valdžios priimto teisės norminio ar administracinio akto arba civilinės sutarties pagrindu atsiradę įgaliojimai ar veikla, leidžiantys priimti kito asmens teisėms, pareigoms ar interesams įtaką darančius sprendimus (todėl atitinkamu subjektu bus laikomi, pavyzdžiui, santykiuose su darbdaviais ar jų organizacijomis darbuotojų interesams turintys atstovauti profesinės sąjungos atstovai arba pacientų (per sutartis) ir valstybės (per licencijavimo procedūrą) pasitikėjimą bei įgaliojimus teikti atitinkamas paslaugas gavęs gydytojas).

¹² Apie lietuviškų bandymus žr., pavyzdžiui: *Burda R.* Korupcija privačiame sektoriuje: apibrėžties ir teisinio reguliavimo galimybės // *Verslo ir teisės aktualijos*, 2012, Nr. 7 (1), p. 201–220; *Gavelytė I.* Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika // *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 80–101; *Michailovič I.* Korupcijos apibrėžimo problematika // *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 110–121; *Pali-dauskaitė J.* Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje // *Viešojo politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13, p. 25–38; *Piliponytė J.* Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006; *Piliponytė J.* Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, Nr. 2, p. 83–95; *Raudonienė A.* Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita // *Jurisprudencija*, 2002, t. 32 (24), p. 114–121; *Šatienė G.* Kriminalistinio korupcijos apibūdinimo ypatumai // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 65 (57), p. 113–121; *Zaksaitė S.* Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo, kvalifikavimo ir įrodinėjimo problemos: kai kurių praktinių pavyzdžių analizė // *Teisės apžvalga*, 2012, Nr. 2 (9), p. 36–54; *Zaksaitė S.* Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo problemos // *Verslo ir teisės aktualijos*, 2012, Nr. 7 (2), p. 333–350. Platesniame kontekste paminėtinas žinomiausios tarptautiniu mastu antikorupcijos srityje specializuotos NVO – „Transparency International“ – pateikiamas korupcijos apibrėžimas: korupcija – tai piktnaudžiavimas patikėta galia, siekiant privačios naudos (angl. *the abuse of entrusted power for private gain*). Žr.: <http://www.transparency.org/whoweare/organisation/faqs_on_corruption>.

Pereinant prie antrojo – supranacionalinio – teisinio reguliavimo lygmens, derėtų akcentuoti tai, kad tiek BK (priede „Įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai“), tiek Programoje (16 p. pateikiamoje nuorodoje), tiek ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aprobuotoje teismų praktikos apžvalgoje¹³ pateikiama nuoroda į 2003 m. liepos 22 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimą 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (toliau vadinama – Pagrindų sprendimas).

Deja, minėtas dokumentas korupcijos privačiame sektoriuje sąvokos taip pat nepateikia, tik nurodo, kad tam tikros (korupcijai privačiame sektoriuje priskiriamos) veikos (kalbant mūsų BK terminais – kyšininkavimas, papirkimas ir tarpininko kyšininkavimas) turi būti laikomos nusikalstamomis Europos Sąjungos valstybėse narėse:

„Kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad toliau nurodyta darbo veikloje padaryta tyčinė veikla būtų laikoma baudžiamuoju nusikaltimu:

a) žadėjimas, siūlymas ar davimas, tiesiogiai arba per tarpininkus, asmeniui, kuris, eidamas bet kurias pareigas, vadovauja ar dirba privataus sektoriaus įmonėje, kokio nors nepagrįsto atlygio jam pačiam arba bet kuriam trečiajam asmeniui, kad tas asmuo atliktų kokį nors veiksmą arba jo neatliktų pažeisdamas savo pareigas;

b) prašymas ar priėmimas, tiesiogiai arba per tarpininkus, kokio nors nepagrįsto atlygio, arba priėmimas pažado dėl tokio atlygio sau pačiam ar bet kuriam trečiajam asmeniui, einant bet kurias pareigas vadovaujant ar dirbant privataus sektoriaus įmonėje, kad būtų atliktas arba neatliktas koks nors veiksmas nusižengiant savo pareigoms“ (2 str. 1 d.) ir,

„Valstybės narės imasi reikiamų priemonių siekdamos užtikrinti, kad 2 straipsnyje nurodytos veiklos kurstymas ir bendrininkavimas būtų laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais“ (3 str.).

Taigi formaliosios teisės (imperatyvių reikalavimų) požiūriu galima pasakyti, kad, korupcijai privačiame sektoriuje priskyre Pagrindų sprendimo 2 str. 1 d. ir 3 str. numatytas veikas, įvykdytume su minimaliais reikalavimais siejamus teisinius įpareigojimus (čia derėtų dar sykį priminti, kad 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartimi šių įpareigojimų vykdymo poreikis ignoruotas, o

¹³ 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007 // Teismų praktika, 2007, 26.

konkrečioje byloje – tiesiogiai pažeistas Pagrindų sprendime nurodytas imperatyvas). Tačiau korupcijos privačiame sektoriuje sutapatinimas su atitinkamomis veikomis nebūtų korektiškas ne tik akademiniai, bet ir (sistemiškai vertinant Pagrindų sprendimą ir jame vartojamas formuluotes) formaliosios teisės požiūriu: Pagrindų sprendime nurodytas minimalus kriminalizuotinių korupcijos privačiame sektoriuje apraiškų sąrašas, tačiau šiame teisės akte nepateikta ne tik korupcijos privačiame sektoriuje fenomeno sąvoka (apibrėžimas), bet ir išsamus galimų jos apraiškų (tipinių veikų) sąrašas.

Trečiajame – tarptautinės teisės – lygmenyje taip pat yra teisės aktų, kuriuose minima korupcija privačiame sektoriuje. Tai trys konvencijos, kurių dalyvė yra ir Lietuvos Respublika (todėl šios konvencijos ne tik sukuria teisinių pareigų Lietuvos valstybei, bet ir laikomos jos nacionalinės teisinės sistemos dalimi).

Pirmiausia paminėtina Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. Konvencijos 12 straipsnis skirtas privačiam sektoriui. Tačiau tiek šiame, tiek ir kituose Konvencijos straipsniuose nepateiktas nei korupcijos, nei privataus sektoriaus apibrėžimas. Pažymėtina, kad kalbant apie privatų sektorių Konvencijos 21 straipsnyje nustatoma Konvencijos Šalių pareiga apsvarstyti galimybę kriminalizuoti aktyvųjį ir pasyvųjį kyšininkavimą (kontekstualiai tai galima suvokti kaip savotišką prieš korupciją privačiame sektoriuje nukreiptų teisėkūros priemonių minimumą, sietiną su pavojingiausiomis priskiriamomis jo formomis).

Kitas dokumentas – Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Šios konvencijos 7 ir 8 straipsniuose numatoma sutarties šalių pareiga kriminalizuoti (o ne vien apsvarstyti tokią galimybę, kaip tai įtvirtinta ką tik minėtoje JTO konvencijoje) aktyvųjį ir pasyvųjį kyšininkavimą privačiame sektoriuje. Tačiau, kaip matyti iš vartojamų formuluočių, konkrečiai nustatant kriminalizavimo minimumą vėl kalbama tik apie kyšininkavimą. Nei korupcijos, nei privataus sektoriaus sąvokos šiame dokumente taip pat nepateikiamos.

Trečiasis teisės aktas – Europos Tarybos civilinės teisės konvencija dėl korupcijos.¹⁴ Joje reglamentuojami klausimai, susiję su žalos, patirtos dėl korupcijos, atlyginimu. Konvencija neskiria nei privataus, nei viešojo sektoriaus. Tačiau pagal joje pateikiamą korupcijos apibrėžimą (beje, aiškiai pažymint, kad kalbama tik apie tai, kaip terminas suprantamas „Šioje Konvencijoje“),

---

¹⁴ Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos // Žin., 2002, Nr. 126-5733.

korupcijai priskiriamas vien aktyvusis ir pasyvusis kyšininkavimas; jokios kitos korupcijos formos neminimos.¹⁵

Apibendrinus su korupcijos prevencija siejamų galiojančių teisės aktų analizę, galima daryti išvadą, kad niekur nepateikiama apibendrinanti ne tik korupcijos privačiame sektoriuje, bet ir privataus sektoriaus *norminė* sąvoka. Kita vertus, Lietuvos valstybės ir/ar atskirų jos institucijų turimų teisi- nių pareigų aspektu įpareigojimas taikyti teises ar kitokio pobūdžio prieš korupciją privačiame sektoriuje nukreiptas priemonės kyla tik aktyviojo ir pasyviojo kyšininkavimo atžvilgiu. Deja, 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija, susiaurindama subjekto sąvoką, apribojo šių iš tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės kylančių į(si)pareigojimų vykdymo galimybes.

2. Sąvokos elementų išskyrimas

Programoje pateiktą korupcijos sąvoką ir joje užkoduotus keturis požymius¹⁶ priėmus kaip bazinius (žinoma, pašalinus ribojančią darbo valstybinėje tar- nyboje sąlygą) ir pabrėžtinai akcentuojant, kad korupcija ne tik nėra baudžia- mosios teisės terminas (bent jau Lietuvos teisėje), bet ir apskritai neturėtų būti siejama vien su nusikalstamų veikų statusą turinčiais sunkiausiais pažei- dimais, išlieka dar vienas aktualus klausimas: kuriuos korupcijos atvejus lai- kyti korupcijos privačiame sektoriuje apraiškomis. Šiuo požiūriu susiduriame su mažiausiai dviem neaiškumais. Pirmasis – kas apskritai yra privatus sek- torius? Antrasis – ar kiekvienas atvejis, kai į korupciją įtraukiamas privataus sektoriaus atstovas, specifiskai priskirtinas korupcijai privačiame sektoriuje?

Atsakymai į šiuos klausimus greičiausiai nėra statiški, o priklauso nuo tam tikrų aplinkybių (visų pirma – apibrėžiamos sąvokos vartojimo tikslų). Iš es- mės galutinis praktinis tikslas yra bendras – šio socialinio reiškinių kontrolė ir jo pasireiškimo prevencija. Atrodo visiškai natūralu, jog kontrolės ir preven- cijos kontekste vartojamas apibrėžimas turi būti formuluojamas taip, kad ati-

¹⁵ Žr. Konvencijos 2 str.: „Šioje Konvencijoje „korupcija“ – tai tiesioginis ar netiesioginis kyšio arba kito nepagrįsto atlygio ar pažado dėl tokio atlygio prašymas, siūlymas, davimas ar priėmimas, kuris iškreipia asmens, gaunančio kyšį, nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl kyšio ar nepagrįsto atlygio, tinkamą bet kurios pareigos atlikimą ar reikalaujamą elgseną.“

¹⁶ Priminsime, kad šiems požymiams priskirtina: 1) tam tikri asmens turimi įgaliojimai ar veiklos pobūdis, 2) su atitinkamais įgaliojimais ar veiklos pobūdžiu siejamos asmens veikos neatitiktis suteiktiems įgaliojimams ar teisės aktuose įtvirtintiems elgesio standartams, 3) naudos sau ar kitiems asmenims siekimas ir 4) žala (pakenkimas) piliečių ir valstybės interesams.

tiktų tam tikrą atitinkamos veiklos specifiką vienoje ar kitoje srityje. Vadinasi, konkrečių korupcijos apraiškų priskyrimo privačiam sektoriui klausimas sietinas su tuo ar ta apraiška (arba sritis) reikalauja kitokio (specifinio) požiūrio ir poveikio.

Specifinio veikimo poreikį gali lemti du pagrindiniai veiksniai: 1) vidaus administravimo srityje nėra nuolatinės, veiksmingos ir sisteminio pobūdžio subordinacijos viešosios valdžios institucijoms (paprastai ji grindžiama steigėjo, savininko arba kontrolinio įmonės akcijų paketo turėtojo statusu), ir 2) subjekto teisinį statusą ir jo veiklos laisvę apibūdinantis jam taikomas teisinio reguliavimo režimas.

Pirmasis veiksnys, be abejo, nereiškia, kad privatus subjektas nėra subordinuotas jokiems standartams ir taisyklėms. Gaminamų prekių ar teikiamų paslaugų srityje, ypač vartotojų ir aplinkos apsaugos tikslais, tų taisyklių ir standartų gali būti gana daug. Tačiau jie paprastai neliečia įmonės, įstaigos ar organizacijos vidinių procesų ir procedūrų (išskyrus darbuotojų saugos klausimus ir kitus su prigimtinių žmogaus teisių užtikrinimu glaudžiai susijusius klausimus). Aplinkybė, kad vidaus administravimo srityje tam tikras subjektas pakankamai veiksmingai, nuolat ir sistemiškai subordinuotas viešosios valdžios institucijų valiai (atskaitingas, pavaldus, kontroliuojamas, *etc.*), reiškia, kad jo veikloje pasireiškianti vidinė korupcinė rizika gali būti valdoma viešosios valdžios turimais viešojo administravimo instrumentais: tokio subjekto veikla gali būti audituojama ir teikiamos juridinio asmens vadovybę varžančios rekomendacijos, jis gali būti verčiamas pasirengti ir/arba pasitvirtinti tam tikrus veiklos standartus ar procedūras arba laikytis hierarchiškai aukštesnio subjekto patvirtintų standartų ar procedūrų, jis gali būti verčiamas pateikti tam tikrų sprendimų paaiškinimą ir/arba pagrindimą, *etc.* Žinoma, priklausomai nuo valstybėje vyraujančio politinio ir teisinio režimo visų verslo subjektų subordinacija gali pasižymėti veiksmingumu, nuolatumu ir sistemiskumu. Taigi čia turimas omenyje ne universalus modelis, o tam tikras Vakarų kultūroje pripažįstamas standartas (ir jį atitinkanti Lietuvos bei kitų šiuolaikinių demokratijų teisė bei praktika, be kita ko, išreiškia Lietuvos Konstitucijos 46 str. 1 dalyje įtvirtintu *asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos principu*).

Subjektui taikomas jo teisinį statusą ir veiklos laisvę apibūdinantis teisinio reguliavimo režimas prevencijos ir kontrolės aspektu taip pat labai svarbus. Turint omenyje tai, jog privatiems subjektams galioja gerai žinomas teisinio reguliavimo režimą apibūdinantis principas *leidžiama viskas, kas nėra*

*uždrausta*¹⁷ (ir, atvirkščiai, viešojo sektoriaus subjektams galioja principas *draudžiama viskas, išskyrus tai, kas konkrečiai leidžiama*),¹⁸ privatus sektorius natūraliai priskiriamas kokybiškai skirtingam teisinio reguliavimo režimui nei viešasis.

Taigi atsakymą į klausimą, kokie subjektai priskirtini privačiam sektoriui, tikslingiausia sieti ne vien su tuo, ar yra nuolatinė, veiksminga ir sisteminio pobūdžio subordinacija viešosios valdžios institucijoms (nors tai svarbu), bet ir su tuo, ar, nesant teisinio reguliavimo vienu arba kitu klausimu, subjektas negali elgtis savo nuožiūra. Jei subjektas atitinka abu požymius, jį galima gana saugiai priskirti viešajam sektoriui (be abejo, saugumą suprantant ne kaip garantiją, kad ten nebus korupcinių incidentų, o kaip indikatorių, liudijantį, kad subjektas neatsidurs antikorpuciniu požiūriu reikšmingo teisinio reguliavimo vakuume).¹⁹

Kaip atskira (ribinė) kategorija išskirtini ir atvejai, kai juridinis asmuo nesiejamas su valstybės ar kuria kita viešosios valdžios institucija, tačiau tuo pat metu akivaizdu, kad jis įsteigtas siekiant (bent oficialiai) ne privačios, o viešos naudos (ir, atitinkamai, toks asmuo laikomas ne privačiu, o viešuoju juridiniu asmeniu). Turimos omenyje viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, asociacijos, profesinės sąjungos, religinės organizacijos ir politinės

---

¹⁷ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimą „Dėl Medžioklės įstatymo“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimą „Dėl Telekomunikacijų įstatymo“; taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 15 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A-552-629-14.

¹⁸ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-858-1830-12 arba Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-63-1728/2010 21.

¹⁹ Galima svarstyti ir kitus privatų sektorių išskiriančius požymius. Antai kaip vieną jų galima nurodyti juridinio asmens veiklos finansavimo šaltinį (šį požymį Lietuvos teisės institute vykusios diskusijos metu iškėlė dr. Eglė Mauricė-Mackuvienė). Studijos autorių manymu, šis požymis neatrodo funkcionalus dėl kelių aplinkybių. Visų pirma tokie valstybės deleguotas funkcijas atliekantys ir administracinių įgaliojimų turintys juridiniai asmenys kaip VĮ „Regitra“ arba VĮ „Registūrų centras“, nors finansuojami ne iš valstybės ar savivaldybių biudžetų, o vartotojų įmokomis už paslaugas, vargu ar laikytini privačiu sektoriumi. Taip pat kaip ir kitos iš valstybės pinigų negaunančios valstybinės įmonės (tegu ir neturinčios administracinių įgaliojimų). Kita vertus, šiais laikais daugybė (jei ne dauguma) verslo subjektų gauna negrąžintinas subsidijas bei kitokią finansinę (ir ne vien) paramą iš viešųjų fondų (per Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos biudžeto lėšomis finansuojamas programos). Tad finansavimą iš viešųjų fondų laikant skiriamuoju požymiu, juos paradoksaliai tektų vadinti nebe privataus, o viešojo sektoriaus atstovais.

partijos.²⁰ Nepaisant nominaliai turimo viešojo juridinio asmens statuso, bent jau aptariamame kontekste šiuos juridinius asmenis gali būti tikslinga priskirti privačiam sektoriui, nebent jie įsteigti²¹ ir veiksmingai kontroliuojami viešosios valdžios institucijų ir jiems taikomas bendrojo draudimo režimas.

Deja, klausimas, kurie subjektai priskirtini privačiam sektoriui, nėra vienintelis. Netgi pakankamai aiškiai atribojus pačius subjektus, korupcijai privačiame sektoriuje plačiausia prasme galėtų būti priskiriamas praktiškai kiekvienas papirkimo, kaip neatskiriama kyšininkavimo elemento, atvejis (pavyzdžiui, maitinimo įstaigos vadovui duodant kyšį higienos inspektoriui arba mokesčių inspektoriui). Juk situacija, kai viešosios valdžios įgaliojimus turintys asmenys paperka tokius pačius įgaliojimus turinčius asmenis, pasitaino itin retai. Netgi jei taip ir būna, papirkėjas dažniausiai veikia ne viešojo sektoriaus įstaigos, o savo asmeniniais interesais (bent doktrinos lygmeniu gali būti labai sunku pripažinti, kad, tarkim, siekiant nuslėpti tam tikrus valstybės institucijos reputacijai akivaizdžiai žalingus faktus, auditorių arba žurnalistą paperkantis tos institucijos atstovas veikia kaip jos interesams atstovaujantis subjektas, t. y. tos valstybės institucijos vardu).

Šiuo požiūriu korupciją pagal konkrečioje korupcinėje veikoje dalyvaujančių subjektų specifiką (t. y. formalų statusą, kuris leidžia juos priskirti viešajam arba privačiam sektoriui) galima skirstyti į 6 grupes:

1. privatus–privatus;
2. privatus–viešasis;
3. privatus;
4. viešasis;
5. viešasis–privatus;
6. viešasis–viešasis.

---

²⁰ Pažymėtina, kad kai kuriais labai svarbiais požiūriais, pavyzdžiui, perkant prekes, darbus ir paslaugas, šie subjektai gali būti subordinuoti bendrosioms viešajam sektoriui taikomoms taisyklėms (t. y. Viešųjų pirkimų įstatymo požiūriu jos gali būti laikomos perkančiosiomis organizacijomis, tad jų vykdomi pirkimai traktuojami kaip viešieji ir aiškiai reglamentuojami). Lygiai taip pat į Viešųjų pirkimų įstatymo veikimo sritį gali patekti ir kai kurie akivaizdžiai privatus juridiniai asmenys (pavyzdžiui, energiją ar vandenį tiekiančios įmonės). Tačiau šis įtraukimas yra tik fragmentiškas, ne visa apimantis, todėl priskirti tokius asmenis viešajam sektoriui neverta (nebent konkrečios – pirkimų ar kt. – problematikos aspektu).

²¹ Viešosios valdžios institucijos steigti gali tik viešąsias įstaigas ir asociacijas.

Korupcija su „privataus sektoriaus elementu“ techniškai galima keturiais iš šešių nurodytų atvejų. Jei du iš jų (1 ir 3) vienareikšmiškai laikytini korupcija privačiame sektoriuje, kiti du (2 ir 5), bent jau lingvistiniu požiūriu, galėtų būti nepriskiriami korupcijai privačiame sektoriuje (griežtąja termino prasme), mat korupcija reiškiasi ne privačiame, o abiejuose – ir viešajame, ir privačiame – sektoriuose.

Ieškant atsakymo į klausimą, ką ir kaip tikslingiausia priskirti korupcijai privačiame sektoriuje, pragmatizmas (kurį diktuoja minėta sąvokos išskyrimo paskirtis – t. y. specifiniai kontrolės ir prevencijos poreikiai) ir sisteminiis aiškinimas skatintų korupcijai privačiame sektoriuje nepriskirti 2 atvejo (privatus–viešas), nes šiuo atveju piktnaudžiaujama, ar taisyklės pažeidžiamos ne privačiame, o viešajame sektoriuje. Juolab kad priskyrus šias veikas, praktiškai visi mums žinomi korupcijos atvejai turėtų būti laikomi korupcija privačiame sektoriuje. Taigi terminas taptų nefunkcionalus.

Akivaizdu, kad anksčiau aptartuose nacionaliniuose, supranacionaliniuose ir tarptautinės teisės aktuose minint korupciją ar kyšininkavimą privačiame sektoriuje, omenyje turimi visai kiti dalykai nei santykis privatus–viešasis (tokią išvadą galima daryti jau todėl, kad šios veikos yra visuotinai kriminalizuotos, tad minėtuose teisės aktuose numatomas korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimas aptariamam santykiui būtų praktiškai neprasmingas ir neaktualus). O štai santykį viešasis–privatus prasminga tirti kaip korupciją privačiame sektoriuje, nes tokiu atveju įgaliojimais piktnaudžiauja arba elgesio taisyklės pažeidžia privačiame sektoriuje veikiantis subjektas ir tradiciniai (įprasti) valstybėje taikomi antikorupciniai mechanizmai neveikia arba veikti ribotai.

3. Klasifikacija

Korupcija privačiame sektoriuje gali būti klasifikuojama įvairiais pagrindais.

Pagal veikimo mechanizmo sudėtingumą išskirtina klasifikacija grindžiama dalyvaujančių šalių (bet ne vien subjektų, nes kaip viena šalis gali veikti keli subjektai) skaičiumi:

1. vienašaliai aktai (pavyzdžiui, patikėto turto pasisavinimas arba iššvaistymas);
2. dvišaliai aktai (pavyzdžiui, kyšio priėmimas);
3. daugiašaliai aktai (pavyzdžiui, tarpininko kyšininkavimas arba su vaidmenų pasidalijimu susiję sudėtingi turto pasisavinimo ar iššvaistymo atvejai).

Kuo daugiau šalių (ir kuo daugiau asmenų) dalyvauja, tuo daugiau galimybių identifikuoti korupcinę veiką ir įrodyti jos padarymo faktą (sykiu ir galimybių taikyti atsakomybės priemones). Kita vertus, pakanka efektyviai paveikti vieną korupcinės grandinės grandį (šalį) ir visiems joje dalyvaujantiems subjektams korupcinė veika gali tapti neįmanoma, gerokai pasunkėti arba reikšmingai padidėti demaskavimo rizika.

Pagal korupcinėse veikose dalyvaujančių subjektų pobūdį galima išskirti korupcines veikas, kuriose:

1. veikia tik privatūs subjektai (šis atvejis apima tiek vienašalius, tiek ir dvišalius ar netgi daugiašalius korupcinius aktus);
2. veikia ne vien privatūs, bet ir viešieji subjektai, privačius subjektus skatinantys piktnaudžiauti įgaliojimais ar pažeisti elgesio taisykles, tarpininkaujantys kyšininkaujant privatiems subjektams ir pan.

Pagal korupcinio mechanizmo veikimo apimtį išskirtina:

1. vidinė korupcija (korupcinė veika inicijuojama ir vykdoma toje pačioje įmonėje arba kitokios formos subjekte);
2. išorinė korupcija (korupcinė veika inicijuojama kitame subjekte nei vykdoma arba vykdoma panaudojant kelis skirtingus subjektus).

Galimas ir skirstymas *pagal subjektą, dėl korupcinių veikų patiriantį didžiausios žalos*:

1. žalos patiria paslaugą iš išorinio tiekėjo gaunantis (arba potencialus) klientas (pavyzdžiui, informacinių technologijų paslaugas teikianti įmonė nutekina konfidencialią kliento informaciją jo konkurentams arba vaistininkas pirkėjui įsiūlo ne efektyviausią vaistą, o tokį, už kurio pardavimų padidinimą gauna neteisėtą atlygį iš farmacinės kompanijos) arba trečiasis fizinis ar juridinis asmuo, prieš kurį nukreipiamas papirkimu ar kita korupcine veika inicijuojamas arba skatinamas elgesys (pavyzdžiui, užsakoma ir per žiniasklaidos priemones vykdoma konkurentą menkinanti šmeižto kampanija arba už kyšį susitariama, kad papirkėjo konkurentui nebus suteikta oficialaus prekių platintojo licencija ar statusas);
2. žalos patiria privati įmonė, įstaiga ar organizacija, kurios darbuotojas (ar kitas vidinis subjektas – akcininkas, stebėtojų tarybos narys ar pan.)

padaro korupcinę veiką (pavyzdžiui, permoka už įsigyjamas prekes arba įsigyja netinkamos kokybės prekių);

3. žalos patiria visuomenė (t. y. neapibrėžtas/neindividualizuotas arba sunkiai apibrėžiamas/individualizuojamas asmenų ratas) (pavyzdžiui, visuomenės informavimo priemonės už tiesioginį ar netiesioginį atlygį teikia klaidinančią informaciją, naudingą politikams ar verslo subjektams, arba sportininkai už neteisėtą atlygį manipuliuoja varžybų rezultatais).

Tiesa, reikia pripažinti, kad šis skyrimas ganėtinai sąlygiškas, mat korupcinėmis veikomis žala gali būti padaroma visiems nurodytiems subjektams, antai dėl banko darbuotojų įvykdyto itin stambaus masto sukčiavimo kilęs jo bankrotas gali sukelti ne tik finansinių nuostolių klientams bei akcininkams, bet ir visuomenei (dėl išekvoto indėlių draudimo fondo ar sumažėjusio pasitikėjimo bankine sistema). Visgi dažniausiai galima išskirti pirmąją arba didžiausios žalos patiriantį subjektą. O pats skirstymas reikšmingas numatant prevencinius mechanizmus, nes parodo subjektą, kuriam daromos korupcinės veikos yra aktualiausios patiriamos žalos požiūriu (taigi ir labiausiai suinteresuotą jų užkardymu). Todėl toliau analizė bus pateikiama remiantis būtent šia klasifikacija.

Vertinant šią klasifikaciją galima manyti, kad 1 ir 3 punktuose nurodytais atvejais, kai žalą patiria klientai, tretieji asmenys ir neapibrėžtas asmenų ratas, užkardymo priemonių taikymo iniciatyvos turėtų imtis valstybė. Tokia nuostata grindžiama ribotomis klientų²² ir trečiųjų asmenų galimybėmis savarankiškai ginti savo interesus bei natūralia valstybės funkcija ginti visuomenės interesus.

Tačiau situacija, kai žalą patiria privati įmonė, įstaiga ar organizacija, kurios darbuotojas (ar kitas vidinis subjektas) padaro korupcinę veiką, kitokia. Čia įmonės ne tik gali pačios tvarkytis, bet ir aktyvus valstybės kišimasis keltų grėsmę deramam Konstitucijos 46 str. 1 dalyje įtvirtinto *asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos* principo įgyvendinimui. Žinoma, tai anaip tol nereiškia, kad valstybė šioje situacijoje turėtų ar galėtų atsakyti bet kokios atsakomybės. Tik jos veiklai derėtų reikštis ne valdingais nurodymais, o koordinavimo ir metodinio pobūdžio pagalbos teikimo formomis: turint omenyje tai, kad privačiame sektoriuje yra daug smulkių ir vidutinių įmonių, kurioms savarankiškas

---

²² Beje, ši prezumpcija matoma ir Konstitucijos 46 str. 5 dalyje, kurioje nurodoma, kad „valstybė gina vartotojo interesus“.

prevencinių mechanizmų sukūrimas galėtų būti nepakeliama našta, valstybei tiktų sukurti ir viešai pateikti naudojimui įvairius antikorpucinius instrumentus, kuriuos patys privatūs subjektai galėtų pasiimti ir norima apimtimi taikyti savo veikloje.

4. Kelios papildomos bendro pobūdžio pastabos, susijusios su korupcijos privačiame sektoriuje pažinimu

Neseniai aptarta, kad eksplicitiškai suformuluotos oficialios korupcijos privačiame sektoriuje sąvokos (apibrėžimo) nėra. Jau vien tai reiškia, kad tiesioginės oficialiosios statistikos apie šį reiškinį niekas nekaupia. Padėtis tokia, kad netgi duomenų apie tai, kiek asmenų nuteista už kyšininkavimą privačiame sektoriuje, nerasime. Tokiai informacijai surinkti turėtume peržiūrėti konkrečius teismų nuosprendžius, lygiai kaip ir turto pasisavinimo ar iššvaistymo atveju (nors galima daryti prielaidą, kad dažniausiai ši veika padaroma privačiame sektoriuje, nemaža dalis tokių veikų gali būti padarytos ir viešajame sektoriuje).

Kita vertus, oficialioji kriminalinė statistika kažin ko apie paties reiškinio paplitimą nepasakys. Na, nebent tai, kad jis ne mažesnis nei registruotas nusikalstamų veikų skaičius. Antai 2013 m. teismuose išnagrinėtos 243 baudžiamosios bylos dėl turto pasisavinimo ir 91 dėl turto iššvaistymo (kaip jau minėta, šis skaičius neišskiria viešojo ir privataus sektoriaus). Dėl komercinio šnipinėjimo 2013 m. buvo tik 1 byla.

Kalbant apie korupcijos privačiame sektoriuje paplitimo vertinimo galimybes, reikia pastebėti, kad įmonės nelinkusios viešai persekioti komercinio kyšininkavimo atvejų (ir korupcijos apskritai), nes tokio pobūdžio informacija potencialiai žalinga jų reputacijai.²³ Taigi statistikos nėra, o net jei būtų – nepatikima. Tad kaip pagrindinis vertinimo įrankis lieka apklausos arba ekspertinis vertinimas. Lietuvoje tokių apklausų (sisteminių, apimančių visą privatų sektorių) nebuvo daryta. Galima rasti nebent atskiras privataus sektoriaus sritis atspindinčią situaciją, kurią apibūdinantys duomenys dažnu atveju yra 5–7 metų senumo. Šie duomenys darbe pristatomi apibūdinant atskiras sritis.

---

²³ Argandoña A. Private-to-private corruption // WP, 2003, No. 531. Prieiga per internetą: <<http://www.iese.edu/research/pdfs/DI-0531-E.pdf>>.

Vienas nedaugelio tarptautiniu mastu atliktų bendresnio pobūdžio (bet liečiantis tik kyšininkavimą) tyrimų pavyzdžių – „Transparency International“ pastangomis atliekamų tyrimų pagrindu sudaromas ir skelbiamas „Bribe Payers Index“²⁴ (tyrimai, be kita ko, rodo, kad ¼ respondentų mano, jog korupcija privačiame sektoriuje stabdo jų veiklą ir verslo augimą, tad yra didesnė kliūtis nei infrastruktūros problemos ar teisingumo sistemos veikla).

---

²⁴ Nuo 1999 m. iki 2011 m. atlikti 5 atitinkami tyrimai. Jų duomenys skelbiami internete: <<http://www.transparency.org/research/bpi/overview>>.

III. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VISUOMENEI (NEINDIVIDUALIZUOTAM ASMENŲ RATUI)

Kaip jau minėta, žalą dėl privačiame sektoriuje įvykdomų korupcinių veikų gali patirti visuomenė (t. y. neapibrėžtas/neindividualizuojamas arba sunkiai apibrėžiamas/individualizuojamas asmenų ratas). Tarkim, komerciniam bankui (jo įgaliotiems darbuotojams) dėl savanaudiškų ar asmeninių paskatų nepagrįstai (pažeidžiant valstybės įgaliotų institucijų nustatytus apribojimus ir reikalavimus) išduodant paskolas ir viršijus kritinę blogų paskolų ribą, gali sutrikti stabilus banko veikimas ir jis gali bankrutuoti arba netgi gali kilti pavojus pasitikėjimui bankine sistema ir bankų stabilumui šalyje (tai viešas, visuomeninis interesas). Tačiau tokio pobūdžio veikos čia laikomos (pirmiausia) darančiomis žalą įmonės – banko – interesams, nes jis nukenčia pirmiausia.

Šiame darbe prie žalos visuomenei atvejų detaliau analizuojami du: korupcija žiniasklaidoje ir korupcija (manipuliacijos) sporto srityje. Bet tai toli gražu nereiškia, kad šios sritys vienintelės. Antai pagal Lietuvos Konstituciją profesinės sąjungos gina darbuotojų (visų) interesus, tad jei, pavyzdžiui, sudarant kolektyvines sutartis jos dėl korupcinių sandėrių to deramai nedarytų, pažeistų neapibrėžto asmenų rato (visų esamų ir potencialių atitinkamos srities darbuotojų) interesus. Kodėl čia apie tai nerašoma? Todėl, kad nėra patikimų duomenų, kuriais būtų galima operuoti.²⁵

1. Korupcija žiniasklaidoje

Žiniasklaida (visuomenės informavimo priemonės) atlieka labai svarbias funkcijas demokratinėje visuomenėje. Deramas jų vykdymas turi tiesiogines sąsajas su Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintais informacijos laisvės konstituciniais pagrindais. Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo:

„konstitucinė informacijos laisvė yra neatsiejama nuo konstitucinės įsitikinimų ir jų raiškos laisvės, yra jos sąlyga (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Konstitucinė laisvė nekludomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų; Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai (Konstituci-

²⁵ Bet kai kuriose šalyse – yra. Žr., pavyzdžiui: Transparency International. *Global Corruption Report 2009. Corruption and the Private Sector*. Cambridge University Press, New York, 2009, p. 335–336.

nio Teismo 2002 m. spalio 23 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. liepos 8 d., 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimai). Žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas dideliu mastu priklauso nuo galimybių gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ja naudotis“.²⁶

Turint omenyje tai, kad korupcija žiniasklaidoje gali sutrikdyti konstitucinę įsitikinimų raiškos laisvę bei atviros visuomenės siekio realizavimą, ardyti demokratinės valstybės pagrindus, taip pat apriboti visuomenės interesą būti informuotai (visų pirma gauti tikslią, visapusišką, patikimą ir teisingą informaciją), šis socialinis fenomenas daro sunkiai pervertinamą žalą visuomenės ir valstybės interesams.

Taigi korupcija žiniasklaidoje pirmiausia žalinga visuomenei. Kita vertus, ši ekonominės ir socialinės veiklos sritis specifiška tuo, kad čia visuomenė iš esmės sutampa su klientais – žiniasklaidoje skelbiamos informacijos vartotojai individualiai sunkiai apibrėžiami, nes tiek televizijos, tiek radijo, tiek interneto portalų, tiek ir tradicinės spaudos (tarkim, radęs laikraštį įstaigos priimamajame ar viešojoje bibliotekoje) vartotoju be jokių specialių parengiamųjų veiksmų žmogus gali tapti bet kada.

Tačiau korupcija žiniasklaidoje gali paveikti ir šiuo verslu užsiimančių įmonių interesus: pajutę, kad jiems teikiama neobjektyvi informacija, visuomenės informavimo priemonių vartotojai gali pakeisti savo informacijos vartojimo įpročius ir atsakyti jiems abejonių sukėlusių informavimo priemonių. Sumažėjęs pasitikėjimas, prestižas ir vartotojų skaičius natūraliai mažina visuomenės informavimo priemonės iš reklamos gaunamas pajamas, o sykiu ir pelną.

Dėl korupcijos žiniasklaidoje žalą gali patirti ir konkretūs subjektai (fiziniai ar juridiniai asmenys), prieš kuriuos nukreipiamas papirkimu ar kita korupcine veika inicijuojamas arba skatinamas elgesys (pavyzdžiui, per žiniasklaidos priemones vykdoma prieš konkurentus politikoje ar versle nukreipta šmeižto kampanija).

Korupcijos formos ir paplitimas

Pagal būdingiausias pasireiškimo formas korupciją žiniasklaidoje galima skirstyti į:

1. neskaidrią (paslėptą) *reklamą* (politinę arba verslo, retesniais atvejais su pirmais dviem nesiejamą tam tikrų individų asmeninio žinomumo didinimą);

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl vaistų reklamos“.

2. tam tikros korumpuojančiam subjektui ar su visuomenės informavimo priemone susijusiam verslui (pavyzdžiui, tais atvejais, kai sutampa to verslo ir žiniasklaidos priemonės savininkai) nenaudingos *informacijos sulaikymą (neskelbimą) arba „retušavimą“*;
3. visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, *etc.*), taip pat konkurentų ar kitų užsakovų nemalonę (tiek versle, tiek ir politikoje) užsitraukusių asmenų šmeižimą *bei kitokį susidorojimą ar kenkimą* jų interesams;
4. visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, *etc.*) vykdomą *turto prievartavimą, žmogaus veiksmų laisvės varžymą, šantažą*.

Įvertinti korupcijos lygį žiniasklaidoje sudėtinga. Nors pačios korupcijos požymių gali būti įvairių ir paskelbta informacija išplinta labai plačiai, taigi įtarimams kilti ir plisti labai lengva, sritis išlieka pakankamai latentiška (pirmiausia) todėl, kad labai sunku nustatyti abejonių keliančios konkrečios informacijos ar bendrų informacijos skelbimo tendencijų motyvus.

Tarkime, tai, kad visuomenės informavimo priemonė apie kokį nors politiką neskelbia neigiamos informacijos, gali būti susiję tiek su asmeninėmis leidėjo ar redaktoriaus simpatijomis ar paprasčiausiu nenoru konfliktuoti, tiek ir su korupcija. Kas konkrečiu atveju daro įtaką, vienareikšmiškai nustatyti sunku. Lygiai taip pat gali atsitikti, kad tam tikri politikai į televizijos laidas nuolat kviečiami ne todėl, kad „nusipirko“ dėmesį ir eterį, o dėl elementaraus visuomenės informavimo priemonės pragmatizmo – žiūrovų smalsumu pagrįstais generuojamais aukštais reitingais. Nors tokiu atveju visuomet galime susidurti su vienokiomis ar kitokiomis abejonėmis dėl žiniasklaidos skaidrumo ir nešališkumo (juo labiau tais atvejais, kai ekrane rodomas asmuo yra ne tik politinis veikėjas, bet ir siejamas su reklamą užsakančiu verslu).

Pastaruju metu Lietuvoje jokių su korupcijos lygio žiniasklaidoje nustatymu susijusių išsamesnių sociologinių ar kriminologinių tyrimų atlikta nebuvo. Naujausias (ir turbūt kol kas vienintelis) tyrimas atliktas 2007 m., koordinuojant „Transparency International“ Lietuvos skyriui. Šio tyrimo duomenimis:

„54 proc. susidūrusių su žiniasklaidos redaktoriais ir direktoriais nurodė, kad jie leido suprasti, jog už reklamavimąsi žiniasklaidos priemonėje jos žurnalistai parengs ir palankią publikaciją apie įmonę. Beveik 52 proc. verslininkų, susidūrusių

su žurnalistais, teigia tai supratę iš žurnalistų, ir beveik 51 proc., susidūrusių su leidėjais ar savininkais, prisipažįsta, kad tai jiems leido suprasti leidėjai ar savininkai.

Beveik 43 proc. apklaustų verslininkų žiniomis, visoje šalyje platinama nacionalinė spauda dažnai ir labai dažnai už reklamą skelbia ir reklamos užsakovui palankias publikacijas, beveik 34 proc. respondentų mano tai labai dažnai ir dažnai darant regioninius laikraščius ir beveik 29 proc. taip mano apie nacionalines TV. Užsakomuosius straipsnius ir laidas, palankiai nušviečiančius įmonių reikalus, tačiau kurie nėra aiškiai pažymėti kaip reklama, teigiamai vertina beveik 18 proc. respondentų, beveik 43 proc. – neutraliai ir beveik 40 proc. – neigiamai.

Per 12 proc. turėjusių reikalų su visoje šalyje platinama nacionaline spauda teigia per pastaruosius dvejus metus atsilyginę pinigais, reklama ar skelbimais tai spaudai už jų įmonei palankių publikacijų, kurios nėra reklama, paskelbimą arba nepalankių publikacijų nepaskelbimą. Beveik 12 proc. apklaustų verslininkų, turėjusių reikalų su savaitiniais žurnalais, sakosi už tai jiems atsilyginę, atitinkamai per 11 proc. – naujienų agentūroms, o per 10 proc. – regioninei TV. Iš visų respondentų, kurie turėjo reikalų su žiniasklaida, 13 proc. teigia žiniasklaidai atsilyginę pinigais, reklama ar skelbimais už palankių publikacijų paskelbimą arba nepalankių nepaskelbimą²⁷.

Išskirtini keturi pagrindiniai korupcinių veikų žiniasklaidoje iniciatoriai:

1. politikai;
2. privatus verslas;
3. visuomenės informavimo priemonių atstovai;
4. įvairūs tarpininkai (būdų išspręsti klientui iškilusias problemas ieškančys viešųjų ryšių konsultantai ir kt.).

Korupcijai gali būti naudojami asmeniniai, vadovaujamos įmonės, nuosavo arba kontroliuojamo verslo subjekto, politinės partijos, rėmėjų arba viešieji (valstybės ar savivaldybės, taip pat jų įsteigtų bei kontroliuojamų įmonių ar įstaigų) ištekliai. Šie ištekliai (ypač kalbant apie viešuosius) nebūtinai turi būti finansiniai. Panaudoti galima ir tam tikrus įgaliojimus (žiniasklaidos priemonei arba jos savininkams palankūs sprendimai ir pan.).

Atlygio formos žiniasklaidos priemonėms taip pat gali būti įvairios: nuo paramos išvengiant su valdžios institucijomis susijusių nemalonumų ar nepa-

²⁷ Plačiau žr.: Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 17–18. Tyrimo duomenys pateikiami ten pat, p. 6–16.

togumų (pavyzdžiui, kontrolės ir priežiūros institucijų dėmesio arba teisinio persekiojimo už padarytas neteisėtas veikas) iki stambaus reklamos paketo užsakymo ar netgi tiesioginio kyšio (dažniausiai žurnalistui ar reporteriui, tačiau tam tikrais atvejais – ir redaktoriui, prodiuseriui arba kitam asmeniui, mat, pavyzdžiui, į televizijos laidas žurnalistai bei laidų vedėjai paprastai negali kviesti ką tinkami, tad šiuo požiūriu jie tarsi apsaugomi nuo korupcijos, nors iš tiesų kyšininkavimo rizikos zonoje atsiduria kitas sprendimą priimančias asmuo).

Išskirtinos dvi pagrindinės korupcijos žiniasklaidoje išplitimą lemiančios problemos:

1. klientelizmas bei
2. skaidrumo stoka ir interesų neatskleidimas.

Su žiniasklaidos verslu glaudžiai susijusių respondentų liudijimu, šiuo metu pagrindinis jos korumpavimo šaltinis ir klientelizmą skatinantis veiksnys – viešojo administravimo subjektų administruojamos viešinimui skirtos (daugiausia Europos Sąjungos struktūrinės paramos) lėšos. Čia tvyro bendras neskaidrumo fonas ir paprastai laikoma, kad visos viešinimui skirtos išlaidos yra su didesniu ar mažesniu šešėliu. Akivaizdūs ir reputacijos kraštutinumus atspindintys viešinimo konkursų rengėjai: nuo neskaidriausiomis laikomų Žemės ūkio ir Aplinkos ministerijų iki skaidriausia laikomos Finansų ministerijos (beje, pastarosios skaidrumas net kelių ekspertų buvo siejamas su tuo, kad joje finansinius reikalus tradiciškai sprendžia ne politikai, o aukščiausio rango valstybės tarnautojai, kurie neturi taip aiškiai išreikšto asmeninio tikslo siekti visuomenės nuomonės ir vertinimų palankumo).

Ekspertai liudija, kad klientelizmas ypač klesti regioninėje spaudoje. Didžiausias neigiamas postūmis formuojantis šiam ydingam sambūvio modeliui buvo prieš keletą metų ekonomiką stipriai paveikusi globalinė finansų ir ekonominė krizė: kai kurių visuomenės informavimo priemonių pajamoms smukus perpus ar netgi daugiau, išgyvenimo klausimas tapo kaip niekuomet aktualus (reikia priminti, kad tuo pačiu metu Seimas ir Vyriausybė ėmėsi revizuoti ir žurnalistų apmokestinimo klausimus; ši revizija gerokai padidino mokesčius, o sykiu ir žiniasklaidos priemonių išlaidas ir/ar sumažino žurnalistų realiąsias pajamas).

Deja, laikoma, kad spaudai (visų pirma regioninei) būdingas ne tik klientelizmas, bet ir apskritai ji – labiausiai korumpuota žiniasklaidos rūšis. Viešųjų ryšių srityje dirbantys profesionalai liudija, kad regionuose praktiškai jokios su verslu susijusios informacijos nemokamai neįsiūlysi – viešinimo lėšų

atsiradimas sukūrė naują „kultūrą“, kurioje praktiškai bet kokia konkrečiam verslui naudinga galinti būti informacija skelbiama tik už pinigus (arba oficialiai užsisakant reklaminį plotą, arba paslėpus reklamą). Žinoma, savaime tai nėra korupcija, bet sukuria jai labai palankią terpę.

Internetas ir televizija šiuo požiūriu laikomi gerokai „švaresniais“. Nors tokią padėtį lemiančios priežastys toli gražu nevienodos. Santykinai gera situacija interneto žiniasklaidoje siejama su labai aiškiu ir greitai grįžtamu ryšiu iš skaitytojų (tiek publikacijos nuorodos paspaudimų skaičius, tiek ir publikacijos komentarai leidžia labai greitai suprasti, kad skaitytojai pajuto „prastą kvapą“). O pagrindiniu korupciją televizijoje varžančiu išoriniu faktoriumi laikomos šių žiniasklaidos priemonių gaunamos pajamos: didžiuosiuose kanaluose porą pastarųjų metų jos siekia 62–77 mln. litų, vadinasi, yra tokios, kad bent jau užsakomosiomis laidomis rizikuoti reputacija neverta (per reklamos pajamų sumažėjimą prarastas reitingas gali kainuoti gerokai brangiau, nei galės sumokėti paslėptos reklamos užsakovas, juo labiau kad sumažėjus reitingui ir jis imtųsi dairytis naujo informacijos kanalo). Kita vertus, jei užsakymas rimtas (tarkim, televizijos mėnesinį biudžetą sudarantys keli milijonai litų), korupcinė rizika išauga. Juo labiau kad korupcinius žaidimus gali žaisti ne tik televizijų vadovai, bet ir prodiuseriai (nors jie taip pat natūraliai rūpinasi savo laidos reitingais, kurie leidžia išsilaikyti televizijos tinkleliuose). Tai, ar televizijos vadovas faktiškai kontroliuoja prodiuserių elgesį, daugiausia nulemta asmeninio santykio, prodiuserio populiarumo ir jo galimybių pakeisti televiziją bei televizijos vadovo gebėjimų bei turimo įvaizdžio. Šiuo požiūriu bene didžiausio pavojaus zonoje yra nacionalinis transliuotojas: jo priklausomybė nuo reitingų menka, o nuo 2015 m. atsisakius komercinės reklamos dar labiau sumažės. Dar turint omenyje tai, kad maži reitingai čia nesunkiai grindžiami specifine misija ir pigaus populiarumo nesivaikymu, natūralių apsauginių mechanizmų LRT turi akivaizdžiai mažiau.

Korupcinį ir klientelizmo skatinimo potencialą turi ne tik viešojo sektoriaus, bet ir privataus verslo skelbiamos reklamos įtaka visuomenės informavimo priemonėms. Deja, nėra faktų ar argumentų, kurie skatintų manyti, jog per keletą metų situacija kardinaliai pasikeitė į gerą ir išnyko praktika, kai „vienos nacionalinės TV „žinių kambario“ skelbimų lentoje tiesiog kabėjo sąrašas firmų, kurių „liesti nevalia“, nes jos negaili pinigų reklamai tame kanale“,²⁸ ir atgyveno panašius atvejus apibendrinantis profesionalaus žurnalisto ir redakto-

²⁸ Juozapavičius R. Samdomi skunkai // Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 40.

riaus įvertinimas, kad „jie pripratino laikraščius, žurnalus ir televizijas „mainyti“ palankias publikacijas arba nutylėti nepalankius faktus, tai jie iš esmės išugdė savotišką savicenzūrą: prieš pradėdant rašyti apie ką nors, pasitikrinti, ar tas kas nors turi sudaręs reklamos arba kokią nors rėmimo sutartį“.²⁹

Natūralu ir tai, kad spaudimą žiniasklaidos priemonei gali daryti toli gražu ne bet kuris klientas. Tačiau žinant, kad 5 didžiausiais reklamdaviais esantys verslo subjektai kasmet užsako reklamos už maždaug 270 mln. litų,³⁰ bent jau šių verslo subjektų įtaka abejoti vargu ar derėtų. Jei jie tiesiogiai žiniasklaidos ir „nelaužo“, tai jos išgyvenimą skatinantis savisaugos instinktas gali daryti įtaką bent jau savicenzūrai. Beje, paprastai tai būtent ir yra savicenzūra, t. y. tam tikras skelbiamos informacijos filtravimas, o ne paslėpta reklama.³¹ Žinoma, jos taip pat būna. Bet versle yra gana didelė konkurencija, tad, peržengus protingas ribas, konkurentai taip pat „nusipirks“ žiniasklaidos kanalus (kai kurie netgi skaidriai bei atvirai) ir išsakys savo poziciją. Juolab kad yra ir kitų kontrolės formų. Antai socialiniame tinkle „Facebook“ susikūrusi bendruomenė „Parsidavusi žiniasklaida“ (per 2 500 ją „mėgstančių“ vartotojų) periodiškai dalijasi nuorodomis į įtarimų keliančias publikacijas. Nors tokių kanalų įtakos pervertinti nereikėtų, tokia išviešinimo perspektyva tam tikrą vaidmenį vaidina.

Su mažesniu verslu susiję pavojai akivaizdžiai menkesni. Ypač padėtį bandant lyginti su viešuoju sektoriumi. Juk netgi jei turėtume analogiškas reklamai skiriamų išlaidų sumas, kuriomis disponuoja verslas ir viešasis sektorius, padėtis nebūtų vienoda, nes verslas sprendimus paprastai grindžia kitaip nei politikai (ar valstybės tarnautojai): verslui išlaidos į reklamą yra investicija (į žinomumą, į vartotoją), kuri turi atsiperkti, kitaip verslas bus neefektyvus ir savininkas patirs nuostolių (negaus pelno), o vadovas (jei jis ne savininkas) rizikuoja prarasti darbą; o viešajame sektoriuje su viešinimo išlaidomis įprastai nesiejamas joks konkretus pokytis, čia paprastai reikia tiesiog išleisti (ar kalbant įvairių fondų teikiamos paramos kontekste – „įsisavinti“) lėšas. Pasitaiko atvejų, kai valstybės įstaigos, atidavusios viešinimui skiriamas lėšas

²⁹ Račas A. Verslas ir žiniasklaida: kuo pats kvepia, tuo ir kitus tepa // Žiniasklaidos skaidrumas. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 22

³⁰ Žr.: Noreika M. Priešmirtinis greitųjų kreditų mūšis dėl klientų // Verslo žinios, 2013 m. balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Print.aspx?PublicationId=47419288-4318-4873-88cd-18231e4ef89b>>.

³¹ Kaip tokio filtravimo pavyzdžius galima nurodyti Lietuvos žiniasklaidoje gana šykščiai nušviestą 2011 m. vykusį streiką alaus darykloje „Švyturys“, „Iki“ profesinės sąjungos 2008 m. išsakytus kaltinimus dėl persekiojimų, vartotojų teisių pažeidimus mobiliojo ryšio bendrovei „Omnitel“ 2009 m. savavališkai pakeitus mokėjimo planus ir t. t.

žiniasklaidai, net nepasirūpina įrodymais, kad užsakyta reklama buvo realiai ištransliuota, ir prašydama pateikti detalizuotą ataskaitą į transliavusių visuomenės informavimo priemonę kreipiasi tik to pareikalavus prižiūrinčiai institucijai ir kilus grėsmei prarasti paramos lėšas.

Turint omenyje tai, kad valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinio paslaugų yra gana daug (tegu ir mažiau nei privataus sektoriaus), tokia padėtis vertintina kaip sisteminė problema. Galimas šios problemos sprendimo būdas – verslo praktikos įdiegimas, pagal kurią perkamos ne viešinio paslaugos, o tam tikras pokytis. Ir viešųjų ryšių bendrovėms apmokama už tai, ką joms pavyksta pasiekti (jei pokyčio nėra, bendrovė gali už savo darbą ir nieko negauti).

Reikia pridurti, kad ši problema turi ir kitą aspektą: Lietuvos viešojo sektoriaus subjektai mėgsta pirkti didelius „viešinio paslaugų“ paketus, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos: t. y. ne vien viešųjų ryšių paslaugos, bet ir žiniasklaidos planavimo agentūrų bei reklamos agentūrų paslaugos. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik dirbtinai apribojama konkurencija ir iš galimų tiekėjų rato eliminuojamos nekonsoliduotos įmonės, teikiančios specializuotas paslaugas, bet ir pats procesas atrodo, švelniai tariant, keistai. Kyla natūralus klausimas: kam skelbti konsoliduotą viešinio konkursą, jei jau jį skelbiant specialių žinių neturinti kokia nors ministerija *nusprendžia*, kad tikslui pasiekti reikės tiek laidų televizijoje, tiek publikacijų tam tikruose laikraščiuose ir dar kažkiek reklamos interneto portaluose. Beje, žiniasklaidos priemonių atstovai sako, kad patys mielai dalyvautų konkursuose, tačiau sąlygos tokios, kad negali (nes neturi visų ten numatytų informavimo priemonių, o burti konsorciumus sudėtinga, užima laiko ir nelabai perspektyvu, mat neretai tikima, kad konkursų rezultatai nuspręsti iš anksto).

Stambių (konsoliduotų) bendrovių dalyvavimas konkursuose ir jų sėkmė susiję su tam tikromis papildomomis skaidrumo rizikomis, kurias įvardija netgi patys šio verslo atstovai: žiniasklaidos priemonėms gali būti daromas tiesioginis ar netiesioginis spaudimas susilaikyti ne tik nuo konkretaus reklamos užsakovo kritikos (apie tai jau minėta anksčiau), bet ir nuo kai kurių kitų tokios bendrovės klientų kritikos. Tokiu atveju pačioms viešinio paslaugų teikimu užsiimančioms bendrovėms atstovaujantys asmenys tampa savotiškais „įtakos pirkliais“.

Verta paminėti ir tam tikras teigiamas tendencijas: pastebima, kad šmeižto atvejų žiniasklaidoje sumažėję. Tai galima sieti su keliais aspektais. Visų pirma, užsakomųjų šmeižto kampanijų praktikai išplitus ir tokio pobūdžio

informaciniam terorizavimui tapus „įprasta“ žiniasklaidos (dažniausiai spaudos) siūloma paslauga, ji prarado savo patrauklumą: kam veltis į informacinį karą, jei rizikuoji ir pats nukentėti? Jei rinkoje yra tik du reikšmingi konkurentai, tokia strategija bent hipotetiškai gali būti sėkminga. Bet jei konkurencija didesnė, galima beveik garantuoti, kad dviem drabstantis purvais, iš šio karo daugiausia laimės trečiasis.

Kaip ribinius korupcijos bei etikos pažeidimo atvejus galima paminėti ir praktiką, kurią kai kurios valdžios institucijos taiko žurnalistams: atrenkamas būrelis žurnalistų, kurie kviečiami į tam tikrus renginius (pavyzdžiui, siūloma vykti kartu su valstybės, vyriausybės ar ministerijos vadovu) ir jiems selektyviai teikiama tam tikra informacija, suteikiami išskirtiniai interviu. Turint omenyje tai, kad pirmasis paskelbęs informaciją bei paskelbęs originalią ir išsamią informaciją dažniausiai laimi konkurencinėje kovoje, toks žurnalistų ir žiniasklaidos priemonių išskyrimas kuria priklausomumo atmosferą: rizikuodamas netekti galimybės gauti išskirtinę informaciją, žurnalistas ar redaktorius susiduria su dilema, kai reikia paskelbti valdžios institucijos pareigūnų nemalonę galinčią užtraukti informaciją.

Vertinant korupciją žiniasklaidoje ir jos kontrolės perspektyvas, geroji naujiena yra ta, kad kai tiek daug įvairių informacijos kanalų, visą turinį sukontroliuoti be galo sunku. Gali papirkti vieną televiziją – parodys kita. Gali papirkti tris laikraščius – parašys kiti trys. O bandymas daryti plataus masto kampaniją vargu ar gali būti sėkmingas, nes ne visa žiniasklaida korumpuota. Juo labiau kad toks bandymas būtų itin brangus ir labai nedaug kas jį sau galėtų leisti (nors tokių verslo subjektų yra).

Vis dėlto Lietuvos žiniasklaidai labai trūksta skaidrumo. Nepaisant tam tikro teisinio reguliavimo, nei visuomenės informavimo priemonių savininkai, nei jų ryšiai su verslo subjektais, nei gaunamos pajamos (jų struktūra) visuomenei nėra tinkamai prieinama. Skaidrumo stoką akivaizdžiai iliustruojančiu pavyzdžiu gali būti banko „Snoras“ bankroto istorija ir „Lietuvos ryto“ žiniasklaidos grupės informacinis vaidmuo joje.³² (Ypač turint omenyje Visuomenės informavimo įstatymo 22 str. 6 d. nuostatą: „Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), bankai, politinės partijos negali būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų dalyviais.“)

³² Žr., pavyzdžiui: Pankūnas G. Mįslė dėl informacijos nutekimo apie banką „Snoras“ – neįveikiama, tyrimas – sustabdytas // Naujienų portalas „alfa.lt“, 2014. Prieiga per internetą: <<http://alfa.lt/straipsnis/16465165/misle-del-informacijos-nutekinimo-apie-banka-snoras-neiveikiama-tyrimas-sustabdytas#ixzz3Jh4p0kmh>>.

Prevencijos priemonės

Viešajai valdžiai kištis į visuomenės informavimo sritį (ypač turinį) pavojinga, nes galima pažeisti visuomenės informavimo priemonių nepriklausomumą, o sykiu apriboti konstitucinę informacijos laisvę. Todėl valstybės institucijų veiksmai čia turi būti itin pasverti, proporcingi ir eksplicitiškai argumentuoti. Juo labiau kad nors patys politikai gali būti linkę vengti įsikišimo, bijodami užsitraukti žiniasklaidos nemalonę, jie gali ir, priešingai, siekti įbauginti, susidoroti ar atkeršyti už nepalankios informacijos skleidimą.

Turint omenyje dar ir tai, kad korupcija žiniasklaidoje žalos dažniausiai padaro ne tik visuomenei, bet ir vartotojams, o jiems pajutus manipuliavimą – ir žiniasklaidos verslui (sudėtingiau, kai savininkai patys žaidžia tam tikrus žaidimus), didelis vaidmuo šioje srityje turėtų tekti savireguliacijai. Valstybei derėtų skatinti tam tikrus savireguliacijos mechanizmus, teikti metodologinio pobūdžio pagalbą antikorupcines priemones norinčiam įsidedgti žiniasklaidos verslui.

Daugiau dėmesio reikėtų skirti ir monitoringui bei abejotinų situacijų viešinimui, taip pat informacijos vartotojų kritiškumo ugdymui, kuris yra būtina prielaida Lietuvos Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros pilietinės visuomenės siekiui įgyvendinti. Čia didesnį vaidmenį galėtų vaidinti tiek valstybės institucijos (Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija), tiek ir savitvarkos institucijos (Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos žurnalistų sąjungos Etikos komisija). Beje, ši veikla gali būti plėtojama ne vien tiesiogiai šioms institucijoms tiriant bei viešinant konkrečius atvejus, bet ir remiant visuomenines iniciatyvas, kaip antai „Facebook“ susikūrusi bendruomenė „Parsidavusi žiniasklaida“.

Kaip minėta, valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinimo paslaugų mastas ir šioje srityje numanomas neskaidrumas vertintini kaip sisteminė problema. Svarstytinas šios problemos sprendimo būdas – verslo praktikos įdiegimas, pagal kurią perkamos ne viešinimo paslaugos, o siekiamas pokytis. Ir viešųjų ryšių bendrovėms apmokama už tai, ką joms pavyksta pasiekti.

Derėtų atsakyti ir Lietuvos viešojo sektoriaus subjektų pamėgto didelių „viešinimo paslaugų“ paketų, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos, pirkimų. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik dirbtinai apribojama konkurencija ir iš galimų tiekėjų rato eliminuojamos specializuotas paslaugas teikiančios nekonsoliduotos įmonės, bet ir keliama įtakos žiniasklaidos priemonėms koncentravimo grėsmė (susidaro prielaidos veikti „įtakos pirklių“ kastai).

Būtina imtis teisinių ir organizacinių priemonių užtikrinant didesnę skaidrumą, susijusį su visuomenės informavimo priemonių savininkais, gaunamų pajamų šaltiniais bei kitais ryšiais. Kai kurios nuostatos (jos įtvirtina tik ribotos informacijos atskleidimo reikalavimą, t. y. apima tik ne mažesnius nei 10 proc. akcijų paketus) jau dabar įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatymo 22 ir 24 straipsniuose. Deja, šios nuostatos ne vien nepakankamos, bet ir sunkiai įgyvendinamos praktikoje (ypač duomenų pateikimo operatyvumo ir jų patikimumo aspektu). Derėtų priimti įstatymo nuostatas, nurodomas Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 metų veiklos ataskaitoje³³ minime šios institucijos parengtame ir jos iniciatyva užregistruotame įstatymo projekte (jis, beje, kildinamas iš Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2011–2014 metų programos 8.3 ir 8.4 priemonių, kurios šiuo metu vis dar neįgyvendintos):

„projekto tikslas – pakeisti ir papildyti viešosios informacijos rengėjų ir (ar) skleidėjų nuosavybės santykių deklaravimo tvarką, t. y. nustatyti platesnę deklarujamų duomenų spektrą ir tokiu būdu užtikrinti skaidresnę ūkio subjektų, veikiančių visuomenės informavimo srityje (viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų), veiklą. Projektu siūloma numatyti pareigą viešosios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams teikti tokius duomenis apie save: 1) pavadinimą ir kodą; 2) valdomos visuomenės informavimo priemonės pavadinimą; 3) telefono numerį ir elektroninio pašto adresą; 4) registracijos adresą; 5) valdymo organus ir vadovaujančius asmenis; 6) už valdomos visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingo asmens vardą ir pavardę, jei už turinį atsako ne vadovaujantis asmuo; 7) dalyvių (akcininkų) sąrašą, jame nurodant dalyvių (akcininkų): vardus ir pavardes (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens pavadinimą); asmens kodą (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens kodą); turimo turto dalį (proc.) arba akcijų skaičių; subjektų dalyvius, jei dalyviai (akcininkai) yra Lietuvos Respublikoje arba užsienio valstybėje registruoti juridiniai asmenys ar jų filialai; 8) informaciją apie turtinius santykius ir (ar) jungtinę veiklą, siejančią su kitais juridiniais asmenimis; 9) informaciją apie padarytą visuomenės informavimo sritį reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimą ir už jį kompetentingos institucijos skirtą sankciją; 10) suvestinius finansinės apskaitos duomenis; 11) licencijos išdavimo datą ir numerį (jei juridinis asmuo verčiasi veikla, kuriai pagal

³³ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCKQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fapps3%2F1%2F3064_ZEIT%25202013%2520M.%2520VEIKLOS%2520ATASKAITA.pdf&ei=huNU_McLLDsBoWxgdg-C&usg=AFQjCNFdDkDeG0DQmtIpl0z5XHlltNb0w&sig2=vORmCmLGNANPEdcd3UK7JQ>.

Visuomenės informavimo įstatymą privaloma turėti licenciją); 12) leidinio tiražą ir kitus leidybinius duomenis (jei juridinis asmuo pagal Visuomenės informavimo įstatymą privalo juos turėti ir (ar) nurodyti); 13) informaciją apie gautas pajamas iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bei politinių partijų reklamos ir užsakomųjų straipsnių; 14) informaciją apie gautą paramą, jeigu ji viršija 10 bazinių socialinių išmokų dydį, nurodant šios paramos dydį ir šaltinį. Projekte, be kita ko, siūloma, kad šie duomenys būtų pateikiami saugiu elektroniniu būdu per Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinę sistemą (toliau – informacinė sistema), kurioje šie duomenys (išskyrus fizinio asmens kodą) būtų skelbiami viešai ir neatlygintinai. Siūloma įtvirtinti, kad informacinės sistemos valdytojas būtų Kultūros ministerija, tvarkytojas – VĮ Registrų centras“.

2. Korupcija sporte

Korupcija sporte (suvokiama kaip piktnaudžiavimas turimais įgaliojimais siekiant asmeninės naudos) gali pasireikšti įvairiomis formomis. Apibendrinant įvairias korupcijos sporte klasifikacijas, galima išskirti šias sritis:

1. sisteminė korupcija (balsavimo sporto organizacijose ir federacijose pažeidimai, kyšininkavimas, dovanos ir kitos atsilyginimo formos, organizuotas nusikalstamumas);
2. su lažybomis susijusi korupcija (manipuliavimas varžybų eiga arba rezultatais);
3. su konkurencija susijusi korupcija (neteisėtas medikamentų vartojimas, sukčiavimas).³⁴

Sisteminė korupcija daugiausia susijusi su varžybų, ypač prestižinių, organizavimu ir sporto organizacijų valdymu. Atsižvelgiant į tai, kad šie korupciniai pažeidimai būdingi ir kitoms sritims, šioje dalyje jie nebus išsamiau analizuojami.

Dažniausiai pasitaikantys korupcijos sportinės konkurencijos srityje atvejai susiję su neteisėtu draudžiamų medikamentų vartojimu (neteisėtas draudžiamų priemonių pirkimas, kyšininkavimas norint išvengti patikrinimų, kyšininkavimas siekiant nuslėpti tikruosius tyrimų rezultatus ir pan.) arba konkurentų apkaltinimas dėl tyčinio neleidžiamų medikamentų vartojimo.

---

³⁴ Corruption in the UK. Part Two. Assessment of Key Sectors. Transparency International, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>>, p. 40–42.

Prie konkurencinių pažeidimų priskiriami ir apsimestiniai susižalojimai (pavyzdžiui, regbyje, kai reikia pakeisti komandos narį). Konkurencijos sporte korupcija pasireiškia panašiais mechanizmais kaip ir korupcija versle, vadinašiomis „juodosiomis technologijomis“. Dėl korupcinių veiksmų nukenčia ne tiek verslo prestižas, kiek tam tikrų sportininkų galimybės dalyvauti varžybose. Taigi, didžiausią žalą čia patiria konkretus asmuo (sportininkas) bei jo aplinka.

Tiek tarptautinių organizacijų dokumentuose, tiek konkrečiuose (toliau cituojamuose) tyrimuose išskiriama korupcija susijusi su manipuliavimu varžybomis, kuri paprastai susijusi su lažybomis. Unifikuotą manipuliacijų sporto varžybomis apibrėžimą pateikia Europos Tarybos Ministrų Komitetas savo rekomendacijoje dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais.³⁵ Pagal šį apibrėžimą manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra neteisėto varžybų bei atskirų jų dalių (tokių kaip rungtys ar rungtynės) baigties ar eigos pakeitimo parengimas, siekiant įgyti nepagrįstų pranašumų sau ar kitiems asmenims, bei viso ar dalies nenuspėjamumo, normaliai siejamo su varžybų rezultatais, panaikinimas.³⁶

Susitarimai dėl varžybų apima kelis susitarimų variantus. Tai susitarimai dėl varžybų baigties (angl. *match-fixing*), susitarimai dėl varžybų eigos (angl. *spot-fixing*) bei susitarimai dėl kitokios sporto varžybų statistikos (angl. *point-shaving*).³⁷

Žala iš manipuliavimo sporte atsiranda pirmiausia visuomenei, kuri suinteresuota sporto žaidimais ir rezultatais. Taip pat potencialūs ateities profesionalūs sportininkai gali nusivilti ir prarasti tikėjimą sportu ir ši sritis gali tapti nepatraukli. Pavyzdžiui, Azijoje sumo varžybos tapo tokios korumpuotos, kad jų populiarumas staiga labai stipriai sumažėjo.³⁸ Apskritai pripažįstama, kad korupcija sporte yra labai žalinga ta prasme, kad daro didelį poveikį kultūrai ir visuomenės pasitikėjimui. Sporto žvaigždės paprastai yra

³⁵ 2011 m. rugsėjo 28 d. Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. CM/Rec(2011)10 valstybėms narėms dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliavimą rezultatais, ypač susitarimus dėl varžybų. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/CM_Rec_2011_10_en.pdf>.

³⁶ Vertimas cituojamas iš Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir *ultima ratio* principo // Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81), p. 58–59.

³⁷ Susitarimai dėl rungtynių. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <<http://www.lff.lt/lt/integrity-learn>>.

³⁸ Informacija iš Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos ir Teisės instituto organizuotos diskusijos „Korupcija sporte“. Prieiga per internetą: <<http://www.lkps.lt/naujienuos/lkps-ir-teises-instituto-organizuota-diskusija-korupcija-sporte-ar-visos-rungtynes-lietuvoje-laimimos-saziningai/>>.

vertinamos palankiau už kitas garsenybes, pavyzdžiui, politikus. Jei tam tikras žaidėjas lyderis apkaltinamas korupcija, jo sporto šaka gali dešimtmečiams prarasti populiarumą. Be to, manipuliacijos pamina esmines sporto vertybes, sporto integralumą. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl Europinės sporto dimensijos šalys narės raginamos imtis visų būtinų veiksmų prilyginant kriminaliniams nusikaltimams veiksmus, pažeidžiančius sporto integralumą.³⁹ Europos Komisija taip pat išreiškė susirūpinimą pripažindama, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais, kurios laikytinos korupcijos forma, pažeidžia sporto etiką bei integralumą.⁴⁰

Korupcija lažybų metu pažeidžia ir sąžiningų lažybų organizatorių interesus. Lažybų organizatoriai, net patys to nenorėdami, įtraukiami į sukčiavimo mechanizmą. Sąžiningi lošėjai, sužinoję apie manipuliavimą varžybų eiga ar rezultatu, nebesitiki lažybų organizatoriais, dėl to mažėja pastarųjų apyvarta bei nukenčia prestižas. Tai susiję su tiesiogine žala lažybų organizatoriui.

Manipuliavimą varžybomis skatina du motyvai: finansinis (paprastai susijęs su lažybomis dėl varžybų rezultato) ir komandos ateities varžybų darbotvarkės koregavimas (pasirinkimas, su kuo žaisti kitame etape ir pan.). Didesnė manipuliavimo sporto rezultatais rizika tenka toms komandoms, kurių žaidėjai uždriba mažiau ar apskritai nėra mokamas atlyginimas.⁴¹

Sporto lažybų rūšys ir paplitimas

Sporto lažybos – tai žaidimas lažybų pagrindu, kai statomos sumos už tam tikrą rezultatą ir žaidėjas gali laimėti visą sumą, dalį sumos arba pralaimėti. Egzistuoja dvi pagrindinės sporto lažybų formos. Pirmą – tai totalizatorius. Čia visos sumos dedamos į vieną katilą, ir dalyviai turi santykinai nedidelių šansus laimėti, tačiau laimėjimai būna dideli. Pirmą kartą totalizatorius oficialiai vykdytas 1923 metais „Littlewoods Pools“. Dažniausiai ši lažybų forma

³⁹ European Parliament resolution of 2 February 2012 on the European dimension in sport (2011/2087(INI)). Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0025+0+DOC+XML+V0//EN>>.

⁴⁰ Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir *ultima ratio* principo // Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81), p. 62.

⁴¹ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sportaccord.com%2Fmultimedia%2Fdocs%2F2012%2F04%2FSportAccordIntegrityReport_A4_V2UpdatedApril2012.pdf&ei=XduCU7y9IYGLONKLGgYgK&usg=AFQjCNFG1Z7H-30eJA-DojP8PGIjrfjryhA&sig2=ruKq-jwThXA3vUtkQFVimQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU>.

naudojama Kinijoje, Ispanijoje, Italijoje bei Skandinavijoje, tačiau pasauliniu mastu užima tik mažiau nei 10 proc. visų lažybų apyvartos. Antra sporto lažybų forma – fiksuotų sumų lažybos. Jose dalyviai stato sumas, o lažybų organizatorius paskirsto laimėjimus pagal statymų ir laimėjimų santykį. Lažybų dalyvis paprastai iš anksto žino, kiek jis laimės sėkmės atveju. Laimėjimai dažnesni nei totalizatoriaus atveju, tačiau jų sumos santykinai mažesnės. Pirmą kartą šios lažybos užfiksuotos 18 amžiaus pabaigoje. Daugiausia tokios lažybos organizuojamos Didžiojoje Britanijoje, Hon konge, Australijoje ir kt. Šių lažybų apyvarta sudaro apie 90 proc. sporto lažybų apyvartos. Egzistuoja daug lažybų formulių („1x2“, teisingo rezultato spėjimas, pusės laiko/viso laiko spėjimai, bendri įvarčiai/taškai, pirmas taškų gavęs žaidėjas ir t. t.). Bet kuriuo atveju lažybų organizatorius tik paskirsto išmokėjimus laimėtojams, sau pasilikdamas tam tikrą maržą.⁴²

Sporto lažybos būna tiek teisėtos, tiek neteisėtos (kai lažybų organizatorius neturi licencijos organizuoti lažybas arba kai oficialios sporto lažybos valstybėje apskritai uždraustos). Dar išskiriamos gatvės lažybos, kurių sumos santykinai mažesnės, joms vykdyti nereikalinga jokia infrastruktūra.

Skaiciuojama, kad bendros pajamos iš legalių lažybų sporte sudaro maždaug 14 milijardų JAV dolerių (2/3, t. y. 9,5 milijardo JAV dolerių – ne internetu, 1/3, t. y. 4,5 milijardo JAV dolerių internetu). Manoma, kad pajamos nelegalių lažybų sporte sudaro apie 5 milijardus JAV dolerių, iš kurių 20 proc. (1 milijardas JAV dolerių) uždirbama ne internetu, ir net 80 proc., t. y. 4 milijardai JAV dolerių – internetu.

Pajamų, gautų iš gatvės lažybų, apskaičiuoti neįmanoma, nes tai visiškai šešėlinė rinka. Tačiau iš kai kurių duomenų, gautų iš Kinijos, Hon kongo ir Italijos, galima preliminariai įvertinti, kad gatvės lažybų pajamos siekia 5 milijardus JAV dolerių.

Daugiausia pajamų iš sporto lažybų gaunama Europoje – daugiau nei 50 proc. pasaulio sporto lažybų apyvartos.⁴³

---

⁴² Ten pat, p. 26.

⁴³ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sportaccord.com%2Fmultimedia%2Fdocs%2F2012%2F04%2FSportAccordIntegrityReport_A4_V2UpdatedApril2012.pdf&ei=XduCU7y9IYGLONKLgYgK&usg=AFQjCNFG1Z7H-30eJAJA-DojP8PGIjrfjryhA&sig2=ruKq-jwThXA3vUtkQFVinQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU>.

Koks yra lažybų, susijusių su manipuliavimu rungtynėmis, skaičius bei mas-tai, nėra nustatyta. Tyrimai atliekami tik atskirose valstybėse, tačiau juose pa-prastai tiriama, kiek gyventojai arba sportininkai yra susidūrę su manipuliavimo sporte atvejais, tad, remiantis tokiais duomenimis, rezultatai gali būti netikslūs.

Manipuliavimo varžybomis būdai

Daugiausia žinomas manipuliavimo varžybomis būdas, kai sumokėdamas dviem ar trimis pagrindiniams komandos žaidėjams (pavyzdžiui, vartininkui, gynėjams ir kapitonui), klubas ar atskiri individai gali uždirbti, jei sužaidžia pagal sutartą rezultatą (dažniausiai – pralaimėdamas varžybas ar atlikdamas tam tikrą sutartą veiksmą). Sumokėję kyšius lažybininkai dalyvauja lažybose ir stato dideles sumas tiek prieš varžybas, tiek varžybų metu. Po varžybų di-delės sumos išmokamos žaidėjams ir, jei buvo susitarta, – teisėjams. Galimi ir kiti manipuliavimo sporto rezultatais mechanizmai, tačiau paprastai sche-moje iš vienos pusės dalyvauja lažybininkas, iš kitos pusės – žaidėjas (žaidė-jai) ir (arba) teisėjas. Pasitaiko atvejų, kai žaidėjas arba teisėjas sutampa su lažybininku. Gana retai, bet nutinka, kai manipuliavimas sporto rezultatais yra nesusijęs su lažybų organizavimu – vienos komandos nariai paperka kitos komandos narius, kad šie pralaimėtų tam tikru rezultatu ir sudarytų galimy-bes patekti į aukštesnę etapą.

Lokaliu manipuliavimo sporto rezultatais atveju lažybų organizatorius paprastai veikia teisėtais pagrindais. Čia pagrindiniai dalyviai yra:

1. lažybų bendrovės/sąžiningi lažybininkai;
2. teisėjai/komandos/sportininkai;
3. nesąžiningi tretieji asmenys (lažybų „laimėtojai“, jų tarpininkai ir pan.). Tačiau įmanoma ir situacija, kai patys sportininkai dalyvauja lažybose statydami už savo komandos pralaimėjimą (vėliau bus išsamiau apta-riamas Palangos „Naglio“ žaidėjų atvejis).

Manipuliavimas sporto rezultatais ir tarptautinis nusikalstamumas

Manipuliavimas sporto rezultatais yra labai patrauklus organizuotam nusi-kalstamumui.

Šia prasme sporto lažybų srityje galima išskirti 3 pagrindines korupcijos rizikas:

1. didelės išmokamos sumos;

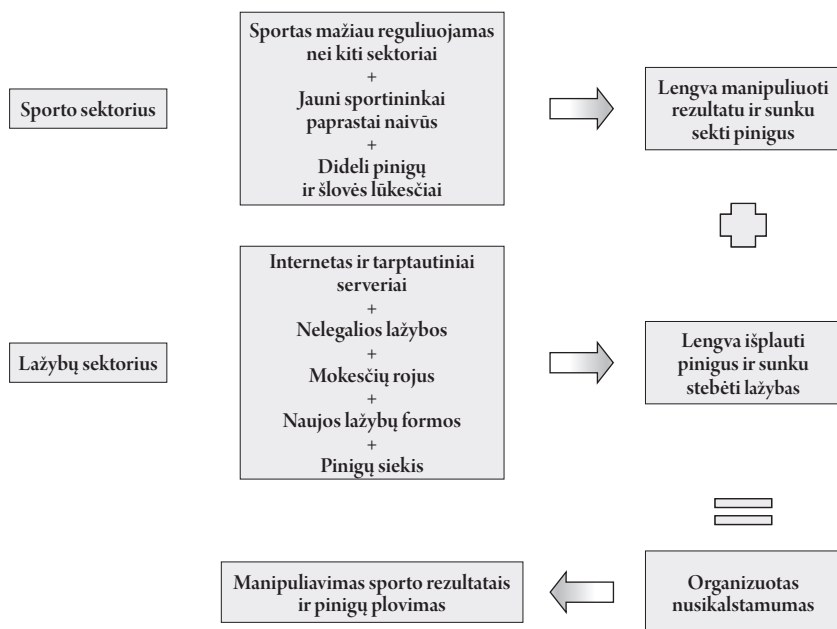
2. lažybų galimybių gausa ir atitinkamai silpnesnė teisėtumo kontrolė;
3. lažybų biržos.

Sporto lažybų rinka, įtraukianti vis didesnes sumas, darosi vis patrauklesnė pinigų plovimui. Atsiradus galimybėms organizuoti sporto lažybas internetu, išmokos lažybininkams padidėjo nuo 80 proc. iki 92 proc. statytų sumų. Patobulėjo ir galimybės išskaidyti statomas sumas. „Financial Action Task Force“ (FATF) ir Interpolas akcentuoja vis artimesnius ryšius tarp sporto lažybų ir organizuoto nusikalstamumo. Pagrindinės to priežastys:

1. didelės sumos traukia tiek lažybų dalyvius, tiek organizuoto nusikalstamumo atstovus;
2. sporto organizacijos tampa gera priedanga nusikaltimams: jų įvaizdis visuomenėje yra geras, jos nepriklausomos nuo vyriausybės, sportas yra sritis, kur susilieja tarptautiškumas ir kultūra, čia mažiau skaidrumo ir reguliavimo nei kituose sektoriuose; sportininkai paprastai jauni, neturintys kriminalinės patirties, turi didelių svajonių ir lūkesčių bei jaučia visuomenės spaudimą;
3. internetiniai lažybų organizatoriai, siūlantys neteisėtas lažybas, paprastai veikia tarpvalstybiniu lygiu. Dėl to labai sudėtinga sekti pinigų srautus bei stebėti įtartinas lažybas.⁴⁴

---

⁴⁴ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011.

Klasikinis manipuliavimo sporto rezultatais ir pinigų plovimo scenarijus apima:

1. neteisėtą lažybų organizatorių (paprastai įsisteigusį kurioje nors Azijos valstybėje);
2. sporto „draugų“ pasaulinį tinklą, valdomą, pavyzdžiui, iš Balkanų pusiasalio (žaidėjai arba buvę žaidėjai, agentai, teisėjai ir t. t.);
3. komandą bet kurioje pasaulio vietoje, patiriančią finansinius sunkumus.

Korupcijos sporte paplitimas

Remiantis atliktų korupcijos sporte paplitimo tyrimų duomenimis, gana dažnas žaidėjas susiduria su korupcijos grėsmėmis. Pavyzdžiui, FIFPro 2012 metais atlikto tyrimo duomenimis, 11,9 proc. respondentų (žaidėjų iš 12 Rytų Europos šalių) teigė, kad jiems buvo pasiūlyta manipuliacijų galimybė (Kazachstane – 34,3 proc., Graikijoje – 30,3 proc.). 23,6 proc. respondentų žinojo apie manipuliacijas, vykstančias jų futbolo lygoje, iš kurių Rusijoje – net 43,5 proc.⁴⁵

⁴⁵ Cituojama iš: *Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybose Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir ultima ratio principo // Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81), p. 57.*

Pagal anksčiau pateiktus rizikos veiksnius, tiek krepšinis, tiek futbolas Lietuvoje yra imlūs korupcijai. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus užsakytame tyrime⁴⁶ apklausus Lietuvos sporto profesionalus paaiškėjo, kad net 46 proc. jų mano, jog pagrindinės Lietuvos krepšinio problemos yra finansinės problemos; analogiškai 41 proc. mano, kad pagrindinės Lietuvos futbolo problemos yra finansinės problemos. Vertindami susitarimų dėl varžybų baigties galimybes, 53 proc. respondentų manė, kad tokie susitarimai yra paplitę užsienyje, o 37 proc. manė, kad susitarimai paplitę Lietuvoje. Tačiau į atvirą klausimą, ar tokie susitarimai nepaplitę, 45,1 proc. respondentų mano, kad tokie susitarimai nepaplitę užsienyje, ir 57,1 proc. nurodė manantys, kad tai nepaplitę Lietuvoje. Galima išvelgti bendrą Lietuvos sportininkų nuomonės tendenciją, kad nors Lietuvoje tiek futbolo, tiek krepšinio komandos stokoja lėšų, korupcijos paplitimas turėtų būti mažesnis nei užsienio valstybėse. Tačiau išskaidžius klausimą į susitarimų dėl rezultato ar varžybų eigos paplitimą atskirai krepšinyje ir atskirai futbole, išryškėja skirtumas. Kad futbole paplitę minėti susitarimai, Lietuvoje mano net 50,2 proc. respondentų, ir net 19,7 proc. mano, kad susitarimai labai paplitę. O krepšinyje tik 25,9 proc. respondentų mano, kad susitarimai paplitę, ir 5 proc. – kad labai paplitę. Tik 25,1 proc. nurodė tikintys, kad Lietuvos futbole nepaplitę susitarimai dėl rezultato ar varžybų eigos, tačiau krepšinyje net 56,4 proc. respondentų nurodė tikintys, kad susitarimai nėra paplitę. Kalbant apie konkretų respondentų dalyvavimą susitarimuose dėl varžybų eigos arba rezultato, 3,1 proc. (futbole – 1 proc., krepšinyje – 3,9 proc.) respondentų nurodė, kad tokiuose susitarimuose dalyvavo ir apie tai žinojo. 13,6 proc. (futbole – 20, krepšinyje – 11,2 proc.) respondentų atsakė įtariantys, kad buvo įtraukti į susitarimus ir juose dalyvavo, ir net 80,8 proc. respondentų nurodė, kad niekada susitarimuose nėra dalyvavę. Toks rezultatas perša dvejopas išvadas: pirma, įmanoma situacija, kad susitarimuose nuolat dalyvauja tie patys asmenys, arba, antra, kalbos apie susitarimus dėl varžybų eigos ar rezultato yra išpūstos.

---

⁴⁶ Nesąžiningi susitarimai sporte. Tyrimo rezultatai. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Viseo. 2014. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklauso_rezultatai_2014_1.pdf>.

Galimos prevencijos priemonės

„SportAccord“ organizacija nurodo šias galimas prevencijos priemones korupcijos sporte srityje:⁴⁷

1. sporto veiklos reguliavimas. Sporto veiklos reguliavimą atsparumo korupcijai aspektu siūlo tarptautinės federacijos, „SportAccord“ organizacija. Tarptautinis olimpinis komitetas, Europos Taryba yra pateikę savo rekomendacijas;
2. lažybų reguliavimas. Reikėtų nustatyti taisykles tiek kovoje su neteisėtu lažybų organizavimu, tiek fiksuoti maksimalias išmokamas sumas, reguliuoti lažybų formas;
3. organizavimas. Atskirų sporto šakų federacijos turėtų imtis savireguliacijos priemonių korupcijai savo sporto šakoje valdyti;
4. prevencija ir edukacija valstybėse nacionaliniu lygmeniu.

Tačiau tiek Europos Sąjungos institucijos, tiek sporto organizacijos pripažįsta, kad veiksmų prieš korupciją reikia imtis Europos Sąjungos lygmeniu. Pavyzdžiui, tyrime apie manipuliacijas varžybomis Europos Sąjungos valstybėse⁴⁸ siūloma Europos Sąjungai aktyviai dalyvauti Europos Tarybos iniciatyvose⁴⁹ dėl korupcijos sporte, patvirtinti manipuliacijų sporte apibrėžimą bei užtikrinti, kad valstybių teisinė sistema galėtų užtikrinti, kad Pamatinis sprendimas dėl korupcijos privačiame sektoriuje būtų taikomas ir korupcijos sporte atvejais, skatinti drausmines taisykles ir procedūras bei bendradarbiavimą tarp pažeidimų tyrėjų ir sporto organizacijų bei lažybų organizatorių, skatinti EUROJUST ir EUROPOL bendradarbiavimą sporto pažeidimų srityje; į valstybių tarpusavio bendradarbiavimo sutartis įtraukti sąlygą dėl pagalbos tiriant sporto pažeidimus; įsteigti tarptautinę apsikeitimo

⁴⁷ Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011.

⁴⁸ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf>.

⁴⁹ Recommendation CM/Rec(2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport to fight against manipulation of results, notably match-fixing. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2011\)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2011)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)>; taip pat Europos Taryba parengė Konvencijos dėl manipuliavimo sporto varžybomis projektą, kuris dar yra svarstomas.

informacija platformą, didinti informacijos sklaidą apie korupcinius pažeidimus sporte ir t. t.

Korupcijos sporte reguliavimas baudžiamosios teisės priemonėmis

Pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, nors konkrečiai ir nemini korupcijos sporte, tačiau ragina kriminalizuoti korupciją privačiame sektoriuje.⁵⁰

Šiuo metu Lietuvoje korupcijos sporte atveju gali būti taikomi keli Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁵¹ (toliau vadinama – BK) straipsniai: BK 182 straipsnis (Sukčiavimas), BK 225 straipsnis (Kyšininkavimas) ir BK 227 straipsnis (Papirkimas).

Grįžtant prie anksčiau minėtų susitarimų sporto varžybose dalyvių, svarbu tai, kad ne kiekvieno jų veika gali būti kvalifikuojama pagal minėtus BK straipsnius. Pavyzdžiui, tokiu atveju, kai tarpininkas tik perduoda kyšį sportininkui/teisėjui/komandai, negali būti traukiamas atsakomybėn už sukčiavimą, kadangi jų tyčia nėra arba nebūtinai yra nukreipta į pasipelnymą iš lažybų bendrovių. Jie veikia tik kaip „įtikinėtojai“ ir „papirkinėtojai“, už ką gauna savo atlygį tiesiogiai iš užsakovo.⁵² Nei BK 225 straipsnis (Kyšininkavimas), nei BK 227 straipsnis (Papirkimas) taip pat negalėtų būti taikomi, kadangi kyšio adresatai nėra nei valstybės tarnautojai, nei jiems prilyginti asmenys. Atsakomybė už korupciją sporte Lietuvoje taikoma tik sporto šakų federacijų ribose ir yra orientuota į žaidėjų drausminimą, neatsižvelgiant į bendrą veikos pavojingumą ir žalą visuomenei. 2011 metais trys „Naglio“ ekipos žaidėjai – Vytautas Buzas, Rimas Varanauskas ir Vidmantas Užkuraitis, statę pinigų už savo komandos pralaimėjimą Kauno „Žalgiriui“ didesniu nei 30 taškų skirtumu, atsipirko 3 tūkst. litų baudomis, kurias krepšininkams skyrė LKL. Nors krepšininkai buvo nufilmuoti lažybų punkte statantys sumas už savo komandos nesėkmę, prokurorų vykdytas tyrimas buvo nutrauktas. Generalinė prokuratūra teigė, jog trūkę informacijos pradėti ikiteisminiam tyrimui, nes vien ta aplinkybė, jog krepšininkai dalyvavę lažybose dėl savo rungtynių, neleidusi daryti išvados, kad buvęs padarytas nusikaltimas. Būtina papildoma informacija, kurią reikėję aiškintis prieš pradėdant ikiteisminį tyrimą arba jį pradėjus (pavyzdžiui, ar lažybose dalyvavę krepšininkai žinoję jų baigtį, ar

⁵⁰ Pamatinio sprendimo 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 2 straipsnis.

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

⁵² Susitarimai dėl rungtynių. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės.

rungtynės vykusios sąžiningai, ar buvo tyčia pralaimėta ir pan.).⁵³ 2014 metų spalio mėnesį Lietuvos futbolo federacijos Drausmės komitetas už neteisėtus veiksmus, kurie galėjo paveikti rungtynių baigtį ar eigą, diskvalifikavo „Klaipėdos granito“ komandai atstovavusį žaidėją Olegą Dmytrenko, taip pat skyrė pinigines baudas trimis klubams. Olegui Dmytrenko skirtas draudimas dalyvauti bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje.⁵⁴ Deja, sunku įvertinti, kiek egzistuoja korupcinių susitarimų sporte, išeinančių už sporto šakų federacijų ribų (t. y. kiek yra atvejų, kai susitarimuose dėl sporto rezultatų dalyvauja asmenys, jokiais santykiais nesusiję su sporto šakų federacijomis, ir pastarosios neturi nei įgaliojimų, nei galimybių imtis tyrimo ir atsakomųjų priemonių už tokias veikas).

Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse į baudžiamuosius kodeksus ar analogiškos reikšmės teisės aktus yra įtraukta „sporto pažeidimų“ nusikaltama veika. Tokias nusikalstamos veikos sudėtis turi Ispanija ir Bulgarija. Kipras, Graikija ir Lenkija korupciją sporte reguliuoja atskirais sporto įstatymais. Italija ir Malta turi atskirus nusikaltimų sporte įstatymus.⁵⁵ Kai kurios šalys svarsto tokios sudėties įtvirtinimo galimybes. Lietuvoje taip pat buvo iškelta iniciatyva kriminalizuoti sukčiavimą sporte.⁵⁶ Tačiau galima pastebėti, kad ir kriminalizuoti siūlyta veika neapimtų visų įmanomų korupcijos sporte atvejų.

Europos Sąjungoje atliktas korupcijos sporte kriminalizavimo tyrimas atskleidė, kad Lietuva nėra vienintelė valstybėje, kurioje netaikoma baudžiamoji atsakomybė už pažeidimus sporte. Egzistuojantys skirtumai sukuria ir papildomą problemą – bendradarbiavimo tarp valstybių tiriant ir baudžiant už korupcinius pažeidimus sporte apsunkinimą.⁵⁷

---

⁵³ Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir *ultima ratio* principo // Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81), p. 57.

⁵⁴ Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <http://www.lff.lt/lt/article/lff_drausmes_komitetas_uz_saziningo_zaidimo_principu_pazeidimus_skyre_diskvalifikacijas_ir_baudas>.

⁵⁵ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf>.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182(1) straipsniu įstatymo projektas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458572&p_query=sporto&p_tr2=2>.

⁵⁷ Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf>.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvoje pasirinktas atsakomybės už korupcinius pažeidimus sporte modelis daugiau ar mažiau sėkmingai taikomas tik pačių sportininkų atžvilgiu, tačiau sporto šakų federacijos negalios taikyti atsakomybę susitarimuose dėl sporto rezultatų dalyvaujantiems su sportine veikla nesusijusiems asmenims (pvz., tarpininkui, perduodančiam kyšį sportininkui, teisėjui ar komandai). Lietuvoje nėra (ar bent jau nenustatyta) didelių (lyginant su pasaulyje egzistuojančiais pavyzdžiais) sumų korupcinių susitarimų, ir galima daryti prielaidą, kad dėl šios priežasties baudžiamoji atsakomybė, kaip *ultra vires*, išskirtinai už korupcines veikas sporte nėra nustatoma. Tačiau, situacijai pasikeitus, tai yra viena svarstytinų galimybių (atsižvelgiant ir į tai, kad Europos valstybės viena po kitos įveda baudžiamąją atsakomybę už analogiškus pažeidimus). Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartyje pateiktu išaiškinimu dėl valstybės tarnautojui prilyginto asmens, vargu ar baudžiamojon atsakomybėn pagal šiuos straipsnius galėtų būti patraukti ne tik nesąžiningi tarpininkai, bet ir sportininkai, teisėjai ar treneriai. Tačiau ta apimtimi, kiek atsakomybė už korupcines veikas sporto dalyviams taikoma pagal sporto šakų federacijų nustatytas taisykles, ši problema praktikoje nėra itin aktuali.

IV. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS VERSLO SUBJEKTO KLIENTAMS AR TRETIESIEMS ASMENIMS

Korupcinio pobūdžio veikos privačiame sektoriuje gali pažeisti ne tik viešąjį interesą, paveikti visuomenę ar trukdyti verslo plėtrai, tačiau taip pat gali daryti didelį poveikį ir privatiems asmenims, jų finansams, sveikatai ar moralei. Būtų galima teigti, kad tokie atvejai dažniausiai pasitaiko paslaugų sektoriuje. Pavyzdžiui, paslaugų teikėjai gali imtis tokių korupcinio pobūdžio veikų elementus turinčių veikslių ar neveikimo – specialiai siūlyti brangesnes paslaugas, parduoti nebūtinai paslaugas, klientui reikiamų ir (arba) kokybiškų paslaugų nesuteikti tol, kol už jas nesumokama papildomai ir pan. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad žala asmenims gali kilti ne vien tik dėl paslaugų teikėjų kaltės. Gali būti, kad asmenys patys nedalyvauja korupciniame santykiuose, iš jų nėra reikalaujama kokių nors mokėjimų, tačiau jie nukenčia dėl kitų asmenų vykdomų korupcinio pobūdžio veikų nevisiškai tiesiogiai, pavyzdžiui, dėl tam tikros verslo srities specifikos, toje verslo srityje veikiančių vidinių giluminių korupcinio pobūdžio ryšių gali kilti tam tikrų paslaugų kainos, prastėti paslaugų kokybė pan.

Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, šioje tyrimo dalyje analizuojamos korupcinio pobūdžio veikos, skirtingai darančios neigiamą poveikį asmenims, t. y.:

1. *Tiesiogiai neigiamą poveikį asmenims galinčių sukelti korupcinių veikų atvejai.* Kaip pavyzdinės sritys, kuriose pasireiškia tokios veikos, nagrinėjamas privačių švietimo ir mokslo, teisinių bei sveikatos priežiūros paslaugų teikimas. Šios paslaugų rūšys pasirinktos dėl to, kad jomis naudojasi itin platus asmenų ratas, t. y. nors ir teikiamos privačių asmenų, jos turi didelę visuomeninę reikšmę.
2. *Netiesiogiai neigiamą poveikį asmenims galinčių sukelti korupcinių veikų atvejai.* Kaip pavyzdinis sektorius tokiai analizei pasirinktas farmacijos verslas. Šiam verslui būdingose korupcinės veikose gali dalyvauti itin platus ratas asmenų (nuo farmacijos įmonių iki valstybės institucijų, ligoninių, gydytojų, vaistinininkų, visuomeninių organizacijų), dėl kurių sisteminių veikslių gali nukentėti konkrečias sveikatos priežiūros ir farmacines paslaugas gaunantys pacientai.

Šioje vietoje iš karto reikėtų pažymėti, kad daugelis toliau nagrinėjamų korupcinio pobūdžio veikų jau dabar yra draudžiamos įvairias skirtingas sritis reglamentuojančių įstatymų (Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymu, Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymu ir kt.) ar yra laikomos netinkamomis iš profesinės etikos ar socialiai atsakingo verslo perspektyvų (neatitinka Lietuvos advokatų etikos kodekso, Vaistų rinkodaros etikos kodekso ir kt.). Taip pat, priklausomai nuo veikos rimtumo, tam tikrais atvejais už tokio pobūdžio veiksmus ar neveikimą gali kilti ir Baudžiamajame kodekse numatyta atsakomybė, pavyzdžiui, už sukčiavimą, dokumentų klastojimą ir pan. Vis dėlto siekiama įvardyti nagrinėjamose srityse galinčius pasireikšti korupcinio pobūdžio veikų modelius, juos „inventorizuoti“ bei parodyti, kad tam tikri pakankamai dažnai sutinkami paslaugų tiekėjų ar kitų asmenų veiksmai savo esme atitinka ir korupcinio pobūdžio veikų sampratą.

Vertinant korupcinių veikų pasireiškimo atvejus minėtose srityse analizuojama konkrečių paslaugų teikimo ar atitinkamo sektoriaus specifika, pagal šiuo metu prieinamus tyrimus nustatytas korupcinių veikų paplitimas ir jų jautrumas korupcijai, šių paslaugų teikimo metu tarp paslaugų teikėjo ir paslaugų gavėjo ar kitų sektoriuje veikiančių asmenų galinčios pasitaikyti korupcinės veikos, taip pat specifškai tokiems atvejams tinkančios korupcijos prevencijos priemonės.

1. Korupcija teikiant švietimo ir mokslo paslaugas

Lietuvos įstatymai numato, kad Lietuvoje gali veikti ne tik valstybinės, bet ir nevalstybinės mokyklos, profesinio mokymo įstaigos, kolegijos bei universitetai.⁵⁸ Pažymėtina, kad privačių švietimo ir mokslo įstaigų dalis yra didesnė aukštojo mokslo srityje nei bendrojo lavinimo lygmenyje. Remiantis Švietimo ir mokslo įstaigų registro duomenimis, šiuo metu Lietuvoje veikia: 1 205 mokyklos, iš kurių 39 (t. y. apie 3,2 %) yra nevalstybinės mokyklos, 90 profesinio mokymo įstaigų, iš kurių 12 (t. y. apie 13,3 %) yra nevalstybinės profe-

⁵⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; Nr. 2011, Nr. 38-1804. 2 straipsnio 18 dalis, 28 straipsnio 9 dalis ir kt.; Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas // Žin., 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627. 14 straipsnio 4 dalis, 33 straipsnio 1 dalis ir kt.; Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Žin., 2009, Nr. 54-2140; 2009, Nr. 61-101. 6 straipsnis; 27 straipsnio 5 dalis.

sinės mokyklos, bei 47 aukštosios mokyklos, iš kurių 20 (t. y. apie 42,6 %) yra nevalstybinės aukštosios mokyklos.⁵⁹

Prieš pradėdant veiklą nevalstybinės aukštosios mokyklos turi gauti Švietimo ir mokslo ministerijos leidimą vykdyti studijas ir su studijomis susijusią veiklą, profesinės mokyklos – Švietimo ir mokslo ministerijos išduotą licenciją. Nevalstybinių mokyklų steigimui ir veiklai licencijos ar leidimo nereikia, tačiau jų atžvilgiu Švietimo ir mokslo ministerija vykdo švietimo priežiūrą, jos priskiriamos prie Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme nurodyto tiekėjų tinklo.⁶⁰

Reikėtų pažymėti, kad nevalstybinių mokyklų, profesinio mokymo įstaigų, kolegijų bei universitetų veikla yra gana griežtai reguliuojama valstybės, šios švietimo ir mokslo įstaigos teikia vieną iš viešųjų paslaugų.⁶¹ Remiantis šio tyrimo II dalyje pateikta privataus sektoriaus samprata, galima teigti, kad tokie subjektai priskiriami prie tam tikrų „ribinių atvejų“. Vis dėlto šiuo atveju esminiu požymiu laikytina tai, kad šių subjektų steigėjai yra privatūs asmenys. Taigi šio tyrimo kontekste būtent nurodytos nevalstybinės švietimo ir mokslo įstaigos bei jų teikiamos paslaugos gali būti priskiriamos prie privataus švietimo ir mokslo sektoriaus.

Korupcijos formos

Įvairiuose tyrimuose korupcija švietimo ir mokslo sektoriuje dažniausiai nagrinėjama neišskiriant viešojo ir privataus švietimo ir mokslo sistemų ir jiems būdingos korupcinės veikos aptariamoms bendrai. Manytina, kad taip yra dėl jau minėto specifinio švietimo ir mokslo paslaugų pobūdžio – nepaisant to, koks subjektas teikia švietimo ir mokslo paslaugas, jos įprastai laikomos viešosiomis paslaugomis, taip pat dažnu atveju privačiai teikiamos švietimo ir mokslo paslaugos gali iš esmės pakeisti valstybės ar savivaldybės teikiamas švietimo ar mokslo paslaugas, t. y. privačiomis švietimo ar mokslo paslaugomis besinaudojantys asmenys gali jomis ir apsiriboti.

⁵⁹ Švietimo ir mokslo ministerija. Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema. Prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm>.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Žin., 2009, Nr. 54-2140; 2009, Nr. 61-101. 36 straipsnis; Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas // Žin., 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627. 12 straipsnis; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; Nr. 2011, Nr. 38-1804. 64 straipsnis.

⁶¹ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1945. 2 straipsnio 18 dalis.

Taip pat minėtuose korupcijos pasireiškimo švietimo ir mokslo sektoriuje tyrimuose akcentuojama, kad daugelis reikšmingų korupcinių veikos formų pirmiausia yra būdingos būtent valstybinėms mokslo ir švietimo įstaigoms, pavyzdžiui, mokytojų raginimas samdyti juos privačiai papildomam mokymui, užuot atitinkami dalykai būtų išdėstomi pamokų metu, reikalavimas mokėti mokesčius už priėmimą į mokyklą, nors pagal įstatymus turėtų būti garantuojamas nemokamas mokslas ir kt.⁶²

Vis dėlto galima išskirti ir tam tikras korupcinio pobūdžio veikas, kurios būdingos ne tik viešajam, bet ir privačiajam sektoriui. Galima išskirti dvi atskiras grupes subjektų, kurie dėl korupcinio pobūdžio veikų gali patirti tam tikrą neigiamą poveikį. Pirmiausia tai – pirminiai švietimo ir mokslo paslaugų gavėjai – moksleiviai, studentai, taip pat jų tėvai. Antra, tai kitos su nesąžiningai sukurtais sunkumais susiduriančios švietimo ir mokslo įstaigos. Toliau pateikiami galimi korupcinio pobūdžio veikų modeliai.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant švietimo ir mokslo paslaugas

Nukreiptos į tėvus, moksleivius, studentus	<ul style="list-style-type: none"> – Egzaminų užduočių „pardavimas“⁶³ – Gerų pažymių „pardavimas“⁶⁴
---	---

⁶² U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 3; Bray M. Shadow education: the rise of private tutoring and associated corruption risks // Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. 83–87.

⁶³ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: <http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf>, p. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 3–4; Pruskus V. Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 2, p. 66; Pruskus V. Korupcija bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje: sociologinė diagnozė ir edukacinės įžvalgos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 4, p. 91.

⁶⁴ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: <http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf>, p. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 3–4; Pruskus V. Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 2, p. 66; Transparency International. *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. xx.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant švietimo ir mokslo paslaugas

Nukreiptos į tėvus, moksleivius, studentus	<ul style="list-style-type: none"> – Stojimo egzaminų į aukštąsias mokyklas ir mokyklas „pardavimas“⁶⁵ – Diplomų „pardavimas“⁶⁶ – Esant ribotam mokinių skaičiui, siūloma į mokyklą priimti daugiausiai „susimokėjusius“⁶⁷
Nukreiptos į kitas švietimo ir mokslo įstaigas	<ul style="list-style-type: none"> – Gerų švietimo ar mokslo įstaigos reitingų „pirkimas“, daroma kitokio pobūdžio įtaka, siekiant gauti gerą reitingą⁶⁸

Daugeliu atvejų aptartos korupcinio pobūdžio veikos savaime pažeidžia ir kitų teisės aktų reikalavimus: švietimo ir mokslo paslaugų teikimą reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimus, pavyzdžiui, juose nurodytus atitinkamų švietimo ir mokslo pakopų siekiamus tikslus, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo reikalavimus. Kai kuriais atvejais panašaus pobūdžio veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas, dokumentų klastojimas ir pan.

Įvairių tyrimų autoriai išskiria, kad dėl korupcijos švietimo ir mokslo sistemoje konkreitiems asmenims gali būti daroma dvejopo pobūdžio žala. Pirmiausia gali būti patiriama finansinė žala, pavyzdžiui, prašomi nebūtinai, teisės aktuose nenumatyti mokėjimai. Antra, gali būti sukelta moralinio pobūdžio žala, pavyzdžiui, moksleiviams ir studentams formuojamas ydingas požiūris, kad intelektualinės pastangos nėra reikalingos, nes viską lemia pinigai. Vis dėlto pabrėžiama, kad dėl korupcijos šiame sektoriuje daugiausia

⁶⁵ Polish Children and Youth Foundation. The Impact of Corruption in Education in Poland. Prieiga per internetą: <http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf>, p. 5; U4 Anti-Corruption Resource Centre. Corruption in the education sector, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 3–4; Pruskus V. Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 2, p. 66.

⁶⁶ Transparency International. Global Corruption Report: Education, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. xx.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Transparency International. Global Corruption Report: Education, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. xx; Stensaker B. Ensuring quality in quality assurance // Transparency International, Global Corruption Report: Education, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. 128–130; Jackevičius M. Nukarūnuotas MRU įtūžo – tai ne reitingai // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/nukarunuotas-mru-ituzo-tai-ne-reitingai.d?id=64842831>>.

nukenčia ir visa visuomenė apskritai – blogėja mokymo kokybė, kokybiškas švietimas tampa neprieinamas mažiau pasiturintiems asmenims, ilgainiui didėja skurdas ir nedarbas.⁶⁹ Specifiškai korupcija privačiose švietimo ir mokslo įstaigose pažeidžia joms valstybės suteiktą pasitikėjimą (įgaliojimus) teikti šią viešąją paslaugą.⁷⁰

Korupcijos paplitimas

Korupcijos paplitimas švietimo ir mokslo sektoriuje Lietuvoje išsamiau tirtas tik 2004 m., kai viešosios įstaigos „Šiuolaikinių didikų centras“⁷¹ iniciatyva buvo atliktas sociologinis tyrimas „Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės“.⁷² Šio tyrimo metu buvo apklausti 25 aukštųjų mokyklų (iš jų – 7 nevalstybinių aukštųjų mokyklų) atstovai. Tyrimo išvadose nurodoma, kad korupcijos paplitimas gana didelis: 68 proc. tyrimo dalyvių yra girdėję apie apraiškas savo aukštojoje mokykloje, ir net 86 proc. – kitose aukštosiose mokyklose. Taip pat buvo nustatytas korupcijos šiame sektoriuje latentškumas bei tai, kad tiek dėstytojai, tiek studentai daugeliu atvejų yra linkę ją pateisinti.⁷³

Šis vykdytas tyrimas nebuvo pakankamai išsamus korupcijai švietimo ir mokslo sektoriuje įvertinti – jame dalyvavo tik pusė visų Lietuvoje veikiančių aukštųjų mokyklų (universitetų ir kolegijų) atstovų. O korupcijos pasireiškimas švietimo įstaigose, taip pat profesinio mokymo įstaigose iš viso nebuvo šio tyrimo objektas. Dėl šios priežasties, siekiant nustatyti realesnę šiuo metu esantį korupcinių veikų paplitimą privačiose švietimo ir mokslo įstaigose, tu-

⁶⁹ Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: <http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf>, p. 3; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 4; Pruskus V. Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 2, p. 64–65.

⁷⁰ Osipian A. L. Recruitment and admissions: Fostering transparency on the path to higher education // Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. 148.

⁷¹ Viešoji įstaiga „Šiuolaikinių didikų centras“ – tai tarpuniversitetinis centras, neformaliojo suaugusiųjų švietimo institucija, įkurta 1999 m. Atviros Lietuvos fondo ir Vilniaus pedagoginio universiteto iniciatyva. Prieiga per internetą: <<http://www.sdcentras.lt/apiemus.htm>>.

⁷² Guseva O. Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.sdcentras.lt/antikorupcija/am/AM_tyrimo_atask.pdf>.

⁷³ Ten pat, p. 3, 20–21.

rėtų būti atlikta nauja sociologinė apklausa, kurioje būtų apklausti šioje sistemoje dalyvaujantys asmenys.

Korupcijos prevencijos priemonės

Kaip jau minėta, dauguma korupcinių veikos formų pirmiausia yra būdingos būtent valstybinėms švietimo ir mokslo įstaigoms ir tik dalis jų gali pasitaikyti ir nevalstybinėse įstaigose. Dėl šių priežasčių galima teigti, kad korupcijos kontrolei ir prevencijai privačiame švietimo ir mokslo sektoriuje gali būti pri- taikomos tokios pat priemonės kaip ir valstybiniame sektoriuje. Paminėtinos dvi pagrindinės siūlytinos prevencijos priemonės.

Etikos kodeksų diegimas

Etikos kodeksuose turėtų būti aptarti konkretūs galimi korupcinių veikų pa- sireiškimo atvejai, taip pat tokie, kurie gali būti tiesiogiai nedraudžiami teisės aktuose. Etikos kodeksuose skatintinas ir kazuistinis situacijų bei draudimų aprašymas, akcentuojant, kam tam tikros veikos, kurios gali apskritai būti so- cialiai priimtinos (pavyzdžiui, dovanų teikimas), švietimo ir mokslo įstaigų veikloje yra netoleruotinos. Tokių etikos kodeksų veiksmingumas tiesiogiai priklauso nuo to, kaip efektyviai užtikrinamas etikos kodeksų vykdymas bei jų pažeidimų svarstymo viešumas.⁷⁴

Lietuvoje yra keletas pavienių pavyzdžių, kai privačios švietimo ir moks- lo įstaigos turi pasitvirtinusios etikos kodeksus.⁷⁵ Vis dėlto juose daugiau orientuojamasi į tam tikrų etinio pobūdžio principų įtvirtinimą, pavyzdžiui, garbingai atstovauti įstaigai, tinkamai ją reprezentuoti ir pan. Tačiau dėl korupcinių veikų apsiribojama itin bendru išsipareigojimu „netoleruoti atvejų, kurie gali būti susiję su korupcija“. Efektyviai korupcijos prevencijai užtikrinti gali būti svarstoma galimybė parengti daug išsamesnius ar net specializuotus, tik korupcinio pobūdžio veikų prevencijai skirtus, pavyzdinius etikos kodek- sus, kuriuos galėtų pasitvirtinti ar prie kurių galėtų prisidėti atskiros švietimo ir mokslo įstaigos. Juose taip pat turėtų būti aptarti ir tokių kodeksų laikymosi priežiūros mechanizmai.

⁷⁴ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per in- ternetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 8, 9.

⁷⁵ Pavyzdžiui, Vilniaus kooperacijos kolegijos etikos kodeksas, patvirtintas 2011 m. gegužės 4 d. Vilniaus kooperacijos kolegijos Akademinės tarybos posėdžio protokolu Nr. 1-3. Prieiga per internetą: <http://vkk.lt/uploads/dokumentai/VKK_Etikos_kodeksas_2011.pdf>.

Platesnis visuomenės įsitraukimas

Aktyvus tėvų, pačių moksleivių bei studentų, taip pat susijusių visuomeninių organizacijų įsitraukimas į švietimo ir mokslo įstaigų veiklą gali padėti užtikrinti geresnę paslaugų teikimo kokybę bei didesnę atskaitomybę. Tokiam įsitraukimui skatinti gali būti naudojamos įvairios veiklos formos, pavyzdžiui, anoniminių skundų pateikimo bei jų nagrinėjimo kanalų sukūrimas, antikorupcinių veiklų skatinimo komitetų sukūrimas, atitinkamų renginių organizavimas ir pan. Pagrindinis tokio įsitraukimo tikslas – kad švietimo ir mokslo paslaugų gavėjai patys taptų korupcijos pasireiškimo atvejų stebėtojai (angl. *watchdog*) ir taip vykdytų jų prevenciją.⁷⁶

Lietuvoje privačiose švietimo ir mokslo įstaigose yra tam tikra forma užtikrinamas moksleivių, jų tėvų ar studentų įsitraukimas organizuojant moksleivių konferencijas, tėvų komitetus ir pan.⁷⁷ Vis dėlto tokių iniciatyvų veikla nėra tiesiogiai nukreipiama antikorupcinių veiklų prevencijai vykdyti. Šiuo aspektu galėtų būti inicijuotas tam tikrų pavyzdinių modelių sukūrimas, kurie padėtų užtikrinti tėvų, moksleivių, studentų indėlį į korupcijos prevencijos veiklą.

2. Korupcija teikiant teisines paslaugas

Įvairaus pobūdžio teisines paslaugas Lietuvoje teikia advokatai, notariai, antstoliai, taip pat teisinių paslaugų įmonės. Nors galutinis laisvųjų profesijų sąrašas Lietuvoje nėra nustatytas,⁷⁸ bent jau mokestine prasme Lietuvoje visos minėtos teisininkų kategorijos (įskaitant ir konsultantus teisės klausimais) yra priskiriamos laisvosioms profesijoms.⁷⁹ Pažymėtina, kad minėtų profesinių grupių teikiamų teisinių paslaugų pobūdis skiriasi, pavyzdžiui, advokatai gali konsultuoti klientus visais teisiniais klausimais, atstovauti jiems teismuose,⁸⁰ notariai ir antstoliai daugiau vykdo jiems įstatymais pavestas funkcijas,

⁷⁶ U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>, p. 9.

⁷⁷ Pavyzdžiui, žr.: viešosios įstaigos Vilniaus privačios gimnazijos įstatai. Prieiga per internetą: <<http://www.aikos.smm.lt/instnuost/Vilniaus%20privati%20gimnazija.pdf>>.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas // Žin., 2008, Nr. 47-1747. 3 straipsnio 7 dalis.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas // Žin., 2002, Nr. 73-3085. 2 straipsnio 35 dalis.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žin., 2004, Nr. 50-1632. 4 straipsnis.

o konsultacijų teikimas sudaro palyginti nedidelę jų veiklos dalį.⁸¹ Teisines paslaugas teikiančių įmonių veikla apskritai nėra reglamentuojama.

Kadangi laisvųjų profesijų atstovai veikia privačiai, tačiau kartu vykdo tam tikrą jiems priskirtą viešąją funkciją, jiems nuolatos reikia išlaikyti įvairių interesų pusiausvyrą. Pavyzdžiui, Giedrė Lastauskienė, tyrinédama advokato profesijos prieštaringumą, nurodo: „Advokato veikloje turi būti suderintos trys vertybės: advokato interesas, reiškiantis advokato suinteresuotumą užsiimti šia teisine profesija ir užsidirbti iš to pajamų sau, savo šeimai, savo veiklai; interesas advokato kliento, kurio naudai veikti advokatas įsipareigoja vos ne besąlygiškai; ir viešasis interesas, suprantamas kaip advokato įsipareigojimas tinkamai elgtis teisingumo įgyvendinimo procese.“⁸² Manytina, kad panašios priešpriešos, galbūt su tam tikrais ypatumais, gali kilti ir kitų teisinių laisvųjų profesijų atstovams. Būtent derinant tokius skirtingus interesus ir gali pasireikšti tam tikros korupcinio pobūdžio veikos.

Korupcijos formos

Jau buvo minėti pagrindiniai atskirų teisinių profesijų ir atitinkamai jų atstovų teikiamų teisinių paslaugų skirtumai. Natūralu, kad atitinkamos profesinės grupės gali turėti tik joms būdingų korupcinio pobūdžio veikų. Dėl šios priežasties nagrinėtos korupcinio pobūdžio veikos suskirstytos į keturias pagrindines grupes – būdingas visiems teisinių paslaugų teikėjams bei atskirai būdingas advokatams ir teisinių paslaugų įmonėms, notarams bei antstoliams. Toliau pateikiami galimi korupcinio pobūdžio veikų modeliai.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant teises paslaugas

<i>Galimai būdingos visiems teisines paslaugas teikiantiems asmenims</i>	– Neleistinų dovanų ir mokėjimų ėmimas ⁸³
	– Atstovavimas skirtingoms sandorio šalims tuo pačiu metu jų apie tai neinformuojant, pažeidžiant kitas interesų konfliktų valdymo taisykles ⁸⁴

⁸¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Žin., 1992, Nr. 28-810. 26 straipsnis; Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žin., 2002, Nr. 53-2042. 21 straipsnio 2 dalis.

⁸² Lastauskienė G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė // Jurisprudencija, 2013, Nr. 20 (4), p. 1488.

⁸³ Transparency International UK. Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>>, p. 3, 23.

⁸⁴ Ten pat.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant teisinės paslaugas

Galimai būdingos advokatams, teisinių paslaugų įmonėms	<ul style="list-style-type: none"> – Piktnaudžiavimas procesiniu statusu, pavyzdžiui, specialiai susitarus su klientu vykdomas teismo proceso vilkinimas⁸⁵ – Siūlymas klientui už tam tikrą atlyginimą nutekinti informaciją apie vykstančius teisminius procesus – Nepagrįstas sąskaitų klientams didinimas, pavyzdžiui, išrašant sąskaitas už didesnę tariamai išdirbtų valandų skaičių, nei buvo dirbama faktiškai (angl. overbilling)⁸⁶ – Tarpininkavimas įvairiose korupcinėse veikose, dažniausiai duodant kyšius teismui, teisėsaugos institucijoms⁸⁷ – Susitarus su klientu steigiamos fiktyvios įmonės, rengiami fiktyvių sandorių dokumentai pinigų plovimo tikslais⁸⁸
---	---

⁸⁵ Transparency International UK. Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk-part-two---assessment-of-key-sectors>>, p. 3, 23; Aukščiausiasis Teismas suabejojo K. Motiekos kontoros ir kurjerių tarnybos darbu // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/auksciausiasis-teismas-suabejojo-k-motiekos-kontoros-ir-kurjeriu-tarnybos-darbu.d?id=61565402>>.

⁸⁶ McCafferty F. L., McCafferty M. A. Corruption in Law Enforcement: A Paradigm of Occupational Stress and Deviancy // Journal of the American Academy of Psychiatry and Law, 1998, vol. 26, No. 1, p. 60.

⁸⁷ Centre for the Study of Democracy. Examining the links between organised crime and corruption, 2010. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf>, p. 109; Transparency International UK. Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk-part-two---assessment-of-key-sectors>>, p. 24; International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. Risks and threats of corruption and the legal profession, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>>, p. 6.

⁸⁸ Centre for the Study of Democracy. Examining the links between organised crime and corruption, 2010. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf>, p. 182; Transparency International UK. Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk-part-two---assessment-of-key-sectors>>, p. 3, 23; International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. Risks and threats of corruption and the legal profession, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>>, p. 6.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant teisines paslaugas

**Galimai būdingos
advokatams, teisinių
paslaugų įmonėms**

- Siekiant kuo didesnio pelno klientui neatskleidžiama objektyvi informacija apie teisines rizikas, pavyzdžiui, klientai įveliami į jiems neperspektyvius teisinius ginčus, kurių sėkminga baigtis yra mažai tikėtina⁸⁹
- Siekiant privilioti klientus vykdoma nesąžininga komercinė veikla, pavyzdžiui, žadama atlikti tam tikrą teisinį veiksmą per neprotingai trumpą laiką, tokiu būdu paskatinant klientus sudaryti teisinių paslaugų sutartį⁹⁰

**Galimai būdingos
antstoliams**

- Kadangi šiuo metu įteisinta galimybė antstoliams priiminėti patvarkymus išieškotojo ir skolininko atžvilgiu⁹¹ ir greta numatyto atlyginimo gauti iš jų pinigus už privačias konsultacijas ir kitas paslaugas⁹², antstolis gali reikalauti pinigų iš skolininko už elementarius paaiškinimus, į kokią padėtį pastarasis pakliuvo⁹³
- Susitarus su skolininku, jis iš anksto išpėjamas apie numatomą vykdyti išieškojimą iš jo turto, specialiai vilkinamas išieškojimas
- Iš skolininko reikalaujama susimokėti už „papildomas konsultacijas“, kitu atveju vengiama užtikrinti skolininko teises, pavyzdžiui, leisti susipažinti su vykdomosios bylos medžiaga, gauti pažymą apie vykdymo eigą, ginčyti turto priklausomybę ir jo įkainojimą⁹⁴

⁸⁹ 2013 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos advokatūros raštas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai Nr. 664 „Dėl teisines paslaugas teikiančių įmonių veiklos“. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/download/38655/del%20teisines%20paslaugas%20teikianciu%20imoniu.pdf>>.

⁹⁰ Skyrybas per 3 dienas žadėjusiai bendrovei – 11,5 tūkst. Lt bauda // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/media/skyrybas-per-3-dienas-zadejusiai-bendrovei-115-tukst-lt-bauda.d?id=21811096#ixzz33MJYqdWL>>.

⁹¹ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žin., 2002, Nr. 53-2042. 21 straipsnio 1 dalis; Sprendimų vykdymo instrukcija, patvirtinta 2005 m. spalio 27 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-352 // Žin., 2005, Nr. 130-4682. 2.1, 2.11, 2.5-2.81, 2.15, 2.16, 2.20, 2.23, 2.231 punktai.

⁹² Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žin., 2002, Nr. 53-2042. 21 straipsnio 2 dalis.

⁹³ Žmogaus teisių stebėjimo institutas; „Transparency International“ Lietuvos skyrius; Pilietinės visuomenės institutas, Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Pilietinis aljansas prieš korupciją ragina valdžią užkirsti kelią galimam antstolių piktnaudžiavimui savo išskirtinėmis galiomis, 2005. Prieiga per internetą: <<http://transparency.lt/news/2005/09/15/pilietinis-aljansas-pries-korupcija-ragina-valdzia-uzkirsti-kelia-galimam-antstoliu-piktnaudziavimui-savo-isskirtinemis-galiomis/>>; Antstoliai piktnaudžiauja skolininkų teisiniu neišprusimu // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininkai-antstoliai-piktnaudziauja-skolininku-teisiniu-neisprusimu.d?id=62282289>>.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant teises paslaugas	
Galimai būdingos antstoliais	– Iš skolininko reikalaujama susimokėti už „papildomas konsultacijas“, kitu atveju vengiama užtikrinti skolininko teises, pavyzdžiui, leisti susipažinti su vykdomosios bylos medžiaga, gauti pažymas apie vykdymo eigą, ginčyti turto priklausomybę ir jo įkainojimą ⁹⁴
Galimai būdingos notarams	– Susitarus su klientu steigiamos fiktyvios įmonės, tvirtinami fiktyvūs sandoriai pinigų plovimo tikslais ⁹⁵ – Susitarus su viena sandorio šalimi, kita šalis neinformuojama apie sandorio pasekmes

Daugeliu atvejų aptartos korupcinio pobūdžio veikos savaime pažeidžia ir kitų teisės aktų reikalavimus: teismo procesą reglamentuojančius įstatymus, pinigų plovimo prevenciją reglamentuojančius teisės aktus, teismų sprendimų vykdymo bei išieškojimo tvarką, taip pat profesinės etikos taisykles. Kai kuriais atvejais panašaus pobūdžio veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas, prekyba poveikiu, dokumentų klastojimas ir pan.

Vykdam aptariamas korupcines veikas pirmiausia žala padaroma teises paslaugas gaunančiam asmeniui – klientui, tam tikrais atvejais – ir kitiems asmenims, pavyzdžiui, antstoliui veikiant išimtinai išieškotojo interesais žala gali būti padaroma skolininkui. Tokios veikos taip pat mažina visuomenės pasitikėjimą teises paslaugas teikiančiais asmenimis, blogėja jų reputacija. Pavyzdžiui, 2013 m. Lietuvos notarų rūmų užsakymu atlikta Lietuvos gyventojų sociologinė apklausa parodė, kad iš teises paslaugas teikiančių profesijų atstovų gyventojai labiausiai pasitiki notariais (75 proc.), po to – advokatais (54 proc.), o mažiausiai – antstoliais (23 proc.). Kaip pagrindines nepasitikėjimo notariais priežastis gyventojai nurodė notarų nesąžiningumą (25,9 proc.), korumpuotumą (17,9 proc.), nekompetentingumą (6,3 proc.) ir kt.⁹⁶

⁹⁴ Antstoliai piktnaudžiauja skolininkų teisiniu neišsprusimu // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininkai-antstoliai-piktnaudziauja-skolininku-teisiniu-neisprusimu.d?id=62282289>>.

⁹⁵ Centre for the Study of Democracy. *Examining the links between organised crime and corruption*, 2010. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf>, p. 182–183.

⁹⁶ Visuomenės pasitikėjimas teisinėmis profesijomis krenta, tačiau labiausiai pasitikima notariais // Notariatas, 2013, Nr. 17, p. 55, 56; Lietuvos notarų rūmai. *Lietuvos gyventojai tarp teisininkų labiausiai pasitiki notariais*, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/naujienos/item/202-lietuvos-gyventojai-tarp-teisinink%C5%B3-labiausiai-pasitiki-notariais>>.

Korupcijos paplitimas

Tyrimų dėl galimų korupcijos atvejų asmenims teikiant teises paslaugas Lietuvoje atlikta nebuvo. Tačiau tam tikrą šių veikų paplitimą galima matyti iš netiesiogiai susijusių tyrimų. Remiantis Tarptautinės advokatų asociacijos, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro 2010 m. atlikta teises paslaugas teikiančių asmenų apklausa, Baltijos šalyse net 70 proc. respondentų nurodė, kad korupcinės veikos yra paplitusios tarp teisinių profesijų atstovų.⁹⁷ Daugiau kaip penktadalis apklaustųjų nurodė, kad į juos kreipėsi asmenys prašydami tarpininkauti korupciniame susitarime.⁹⁸

Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį reikėtų atlikti sociologinę tiek pačių teises paslaugas teikiančių asmenų (atskirai advokatų, notarų, antstolių bei teises paslaugas teikiančių įmonių), tiek jų paslaugomis besinaudojančių asmenų (atskirai privačių asmenų, verslo atstovų) apklausą.

Korupcijos prevencijos priemonės

Lietuvoje reikėtų taikyti tokias korupcijos teikiant teises paslaugas prevencijos priemones.

Profesinių savivaldos organizacijų įsitraukimo stiprinimas

Atsižvelgiant į tai, kad pagrindines teises paslaugas teikiantys asmenys priklauso laisvosioms profesijoms ir turi palyginti stiprias profesinės savivaldos struktūras (išskyrus teisinių paslaugų įmones), reikėtų skatinti profesinės savivaldos veiksmus korupcijos prevencijoje. Tarptautinės advokatų asociacijos, Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro tyrime nurodoma, kad teisinių paslaugų teikimo srityje prie korupcijos prevencijos itin reikšmingai gali prisidėti profesinės savivaldos institucijos, taip pat savo darbuotojų atžvilgiu – ir didelės teisinės įmonės (advokatų kontoros). Minėtų institucijų tyrimas parodė, kad daugiau kaip 50 proc. Baltijos šalių

⁹⁷ International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>>, p. 6, 9.

⁹⁸ Ten pat, p. 6, 12.

respondentų nejaučia jokių aktyvių profesinės savivaldos veiksmų korupcijos prevencijos atžvilgiu, todėl buvo konstatuota, kad profesinės savivaldos vaidmuo kol kas nėra pakankamas.⁹⁹

Manytina, kad profesinės savivaldos asociacijos gali prisidėti prie korupcijos prevencijos dviem pagrindinėmis kryptimis. Pirmiausia, išsamesniu reglamentavimu, pavyzdžiui, tvirtinant pavyzdines antikorupcinio elgesio taisykles, kurias galėtų perimti ar prie kurių galėtų prisidėti atskiri teisinės paslaugas teikiantys subjektai. Antra, užtikrindami didesnę su korupcinės veikomis susijusių atvejų nagrinėjimo viešumą, formuodami praktiką, kad jas padarę asmenys bus atskaitingi. Tokia veikla geriausiai galėtų užsiimti specialūs organai, nagrinėjantys šių teisinių profesijų atstovų padarytus profesinės etikos bei teisės aktų pažeidimus – Advokatų garbės teismas¹⁰⁰, Notarų garbės teismas¹⁰¹, Antstolių garbės teismas¹⁰².

Teisines paslaugas teikiančių įmonių veiklos reguliavimas

Taip pat reiktų apsvarstyti galimybę išsamiau reguliuoti teisinės paslaugas teikiančių įmonių veiklą. Greta valstybės reglamentuojamų teisinių profesijų (advokatų, antstolių, notarų), šiuo metu teisinių paslaugų rinkoje gana aktyviai veikia ir visiškai nereguliuojamos teisinės paslaugas teikiančios įmonės. Lietuvos advokatūra jau kurį laiką kelia su tokių įmonių veikla susijusius klausimus bei yra pateikusi siūlymų Teisingumo ministerijai bent šiek tiek reguliuoti tokių įmonių veiklą, pavyzdžiui, įpareigoti jas drausti savo civilinę atsakomybę, nustatyti bent minimalius kvalifikacinius reikalavimus ir pan.¹⁰³

Korupcijos prevencijos prasme itin svarbu tai, kad tokios teisinės paslaugas teikiančios įmonės neturi profesinės savivaldos organizacijų. Taigi gali-

⁹⁹ International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>>, p. 20–22; *Rosenvinge D. Alison von. Global Anti-Corruption Regimes: Why law schools may want to take a multi-jurisdictional approach* // German Law Journal, 2009, vol. 10, Nr. 7, p. 795–798.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žin., 2004, Nr. 50-1632. 61 straipsnis.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Žin., 1992, Nr. 28-810. 10¹ straipsnis.

¹⁰² Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žin., 2002, Nr. 53-2042. 49 straipsnis.

¹⁰³ 2013 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos advokatūros raštas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai Nr. 664 „Dėl teisinės paslaugas teikiančių įmonių veiklos“. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/download/38655/del%20teisines%20paslaugas%20teikianciu%20imoniui.pdf>>.

mybė taikyti joms laisvosioms teisinėms profesijoms būdingas savireguliacijos priemonės, tarp jų ir korupcijos prevencijai skirtas priemonės, yra itin ribota. Dėl šios priežasties, svarstant galimybes reglamentuoti tam tikrus teises paslaugas teikiančių įmonių veiklos aspektus, atskirai turėtų būti svarstomos galimybės jų atžvilgiu numatyti įpareigojimą laikytis tam tikrų etikos standartų, antikorupcinio elgesio taisyklių ir pan., taip pat vykdyti tam tikras etikos pažeidimams skirtas savireguliacines priemones.

3. Korupcija teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas

Asmens sveikatos priežiūros paslaugomis laikoma veikla, kuria stengiamasi asmenį išgydyti, apsaugoti nuo susirgimo ar įvertinti jo sveikatos būklę, taip pat kurios metu atliekami tyrimai ir teikiami su asmeniu tiesiogiai susiję patarimai.¹⁰⁴ Taigi akcentuojamas itin specifinis šių paslaugų pobūdis – nėra įsipareigojama pasiekti konkretaus rezultato, t. y. negalima garantuoti, kad jis tikrai bus pasiektas, tačiau stengiamasi tai padaryti profesionaliai teikiant paslaugas, susijusias su konkrečiu asmeniu. Taigi viena pagrindinių priežasčių, kodėl sveikatos priežiūros sektorius yra ypač jautrus korupcijai, yra tarp gydytojų ir pacientų esanti informacijos asimetrija, t. y. pacientai ne visuomet žino, kada jie suserga, kada turi kreiptis į gydytojus, ar jiems taikomas gydymas ar išrašomi vaistai yra tinkami.¹⁰⁵

Asmens sveikatos priežiūros paslaugas Lietuvoje teikia ne tik valstybei, savivaldybėms, bet ir privatiems asmenims priklausančios sveikatos priežiūros įstaigos. Pastarosios gali būti sudariusios sutartis su valstybine ar teritorinėmis ligonių kasomis arba jų veikla gali būti finansuojama išimtinai privačiomis pacientų lėšomis.¹⁰⁶ 2012 m. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje veikė 1 946 privačios asmens sveikatos priežiūros

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 74-2262; 2000, Nr. 77; 2000, Nr. 80; 2000, Nr. 82. 6.725 straipsnio 2 dalis.

¹⁰⁵ *Savedoff W. D., Hussmann K.* Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija? // *Muravjov S.* (sud.). *Korupcijos mįslės.* Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 93–94; Department for International Development. *Addressing corruption in the health sector*, 2010. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67659/How-to-Note-corruption-health.pdf>, p. 3.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 66-1572; 1998, Nr. 109-2995. 3, 19 straipsniai.

įstaigos, iš kurių – 1 191 privati odontologinės priežiūros įstaiga.¹⁰⁷ Lietuvoje yra susiklosčiusi situacija, kad daug sveikatos priežiūros specialistų dirba ne vienoje darbovietėje – dažniausiai valstybinėje įstaigoje bei privačioje. Dėl to kyla papildomų interesų konfliktų bei atsiranda korupcinių veikų pasireiškimo galimybių, pavyzdžiui, valstybinėje ligoninėje gydytojas rekomenduoja pacientui tęsti gydymą ar reabilitaciją privačioje (kartais ir tam pačiam gydytojui priklausančioje arba kurioje jis dirba) įstaigoje.¹⁰⁸

Kaip ir švietimo bei mokslo paslaugų atveju, net ir privačių sveikatos priežiūros įstaigų veikla yra griežtai reguliuojama valstybės, taip pat šios įstaigos dalį finansavimo gali gauti iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto.¹⁰⁹ Remiantis šio tyrimo II dalyje pateikta privataus sektoriaus samprata, galima teigti, kad tokie subjektai priskiriami prie tam tikrų „ribinių atvejų“. Vis dėlto šiuo atveju esminiu požymiu laikytina tai, kad šių subjektų steigėjai yra privatūs asmenys, todėl minėtos privačios asmens sveikatos priežiūros įstaigos šio tyrimo kontekste laikytinos privačiu sektoriumi.

Korupcijos formos

Europos Komisijos iniciatyva atliktame tyrime dėl korupcijos sveikatos priežiūros sektoriuje nurodoma, kad korupcinės veikos privačiose ir valstybinėse sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi savo pobūdžiu. Pavyzdžiui, privačiame sektoriuje pastebimas sukčiavimas siekiant gauti valstybinio draudimo lėšas, neteisėtas vaistų pirkimas ir platinimas, žemos kokybės paslaugos. O viešajame sektoriuje daugiausia dėl mažų gydytojams mokamų atlyginimų bei neefektyvių kontrolės mechanizmų nustatomas didelis neformalių mokėjimų skaičius, pravaikštos bei vaistų pasisavinimas siekiant juos perparduoti.¹¹⁰

¹⁰⁷ Lietuvos statistikos departamentas. *Asmens sveikatos priežiūros įstaigos. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai*. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3140101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3981&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>.

¹⁰⁸ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 62, 114.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // *Žin.*, 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512. 9 straipsnis.

¹¹⁰ Ten pat, p. 26.

Nagrinėjant sveikatos paslaugų srityje pasitaikančias korupcinio pobūdžio veikas galima jas išskirti į dvi pagrindines grupes – vienos iš jų yra susijusios su tiesioginiu reikalavimu pacientams atlikti tam tikrus mokėjimus, o kitos – netiesiogiai darant įtaką tam tikrų paslaugų ar medikamentų brangimui. Toliau pateikiami galimi korupcinio pobūdžio veikų modeliai.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas	
<i>Tiesiogiai susijusios su pacientų mokėjimais</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Siūloma už tam tikrą atlyginimą gauti reikiamą procedūrą, gydymą be eilės¹¹¹ – Siūloma papildomai susimokėti norint, kad būtų suteiktos kokybiškos asmens sveikatos priežiūros paslaugos¹¹² – Vaistinių preparatų neparduodamų pavyzdžių (angl. samples), kurie turėtų būti dalijami nemokamai, pardavimas pacientams¹¹³ – Brangesnio gydymo pasiūlymas, siekiant proteguoti tam tikrų vaistinių preparatų vartojimą ar specialią sveikatos priežiūros paslaugas teikiančią įmonę¹¹⁴ – Įvairių sveikatos pažymų klastojimas paciento prašymu¹¹⁵
<i>Netiesiogiai susijusios su pacientų mokėjimais</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Siekiant proteguoti tam tikrų vaistinių preparatų vartojimą ar specialią sveikatos priežiūros paslaugas teikiančią įmonę žinomai neteisingos informacijos teikimas – gali pasireikšti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, paskiriant netinkamą gydymo metodą, išrašant netinkamus, neefektyvius, brangesnius vaistus¹¹⁶ – Siekiant proteguoti tam tikrų vaistinių preparatų vartojimą vykdoma neetiška, teisės akų reikalavimų neatitinkanti jų reklama pacientams¹¹⁷

¹¹¹ Ensor T., Duran-Moreno A. Corruption as a challenge to effective regulation in health sector // Saltman R. B., Busse R., Mossialos E. (ed.) *Regulating entrepreneurial behaviour in European health care system*. Buckingham: Open University Press, 2002, p. 107.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 85.

¹¹⁴ Ten pat.

¹¹⁵ Prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimai suklastotų medicinos pažymų Darbo partijos byloje, 2012 // Naujienų portalas „bernardinai.lt“. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-20-prokuratūra-pradejo-ikiteismini-tyrima-del-galimai-suklastotu-medicinos-pazymu-darbo-partijos-byloje/88245>>.

¹¹⁶ Zaksaitė S. Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo, kvalifikavimo ir įrodinėjimo problemos: kai kurių praktinių pavyzdžių analizė // *Teisės apžvalga*, 2012, Nr. 2 (9), p. 46

¹¹⁷ Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 85.

Korupcinių veikų pavyzdžiai teikiant teisinę paslaugas

- Netiesiogiai susijusios su pacientų mokėjimais*
- Valstybiniam sektoriui priklausančių prietaisų ir instrumentų neteisėtai naudojimas privačiai aptarnaujant pacientus¹¹⁸
  - Pacientui susimokėjus už tam tikras paslaugas, jam specialiai suteikiamos prastesnės kokybės, žemesnio lygio paslaugos, siekiant taupyti privačios įmonės resursus¹¹⁹

Daugeliu atvejų aptartos korupcinio pobūdžio veikos savaime pažeidžia ir kitų teisės aktų reikalavimus: asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą reglamentuojančius įstatymus, vaistinių preparatų reklamą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, profesinės etikos reikalavimus ir pan. Kai kuriais atvejais panašaus pobūdžio veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, sukčiavimas, dokumentų klastojimas ir pan.

Bendruoju požiūriu korupcija sveikatos priežiūros sistemoje neigiamai veikia sveikatos priežiūros prieinamumą ir kokybę, pavyzdžiui, darbuotojai, vagiantys priemones, gali palikti ligonius be vaistų ir pan.¹²⁰ Kai kurie autoriai teigia, kad privačios asmens priežiūros įstaigos, elgdamosi nesąžiningai, dažnai nedaro tiesioginės žalos valstybės finansams, tačiau būtent dėl jų korupcinio pobūdžio veiklos mažėja bendras visuomenės pasitikėjimas sveikatos apsaugos sistema.¹²¹ Vis dėlto pagrindinė įvardijama rizika yra susijusi su pacientų sveikata skiriant ne pačius tinkamiausius, nebūtinius vaistinius preparatus.¹²²

Korupcijos paplitimas

2014 m. Europos Komisijos kovos su korupcija ataskaitoje nurodoma, kad sveikatos priežiūra yra viena labiausiai korupcijos pažeidžiamų sričių Lietuvoje. Vykdamas šį tyrimą net 29 proc. Lietuvos respondentų pažymėjo, kad

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ *Savedoff W. D., Hussmann K.* Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija? // *Muravjov S.* (sud.). *Korupcijos mįslės.* Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 95.

¹²⁰ *Vian T.* Korupcija ligoninės administracijoje // *Muravjov S.* (sud.). *Korupcijos mįslės.* Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 125.

¹²¹ *Savedoff W. D., Hussmann K.* Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija? // *Muravjov S.* (sud.). *Korupcijos mįslės.* Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 91–92.

¹²² *Cosgrove L., Wheeler E. E.* Drug Firms, the Codification of Diagnostic Categories, and Bias in Clinical Guidelines // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 644; *Sah S., Fugh-Berman A.* Physicians under the Influence: Social Psychology and Industry Marketing Strategies // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 644–653.

iš jų buvo tikėtasi arba reikalauta kyšio, o iš šių 29 proc. respondentų, kurie susidūrė su korupcija, net 21 proc. atvejų buvo susiję būtent su sveikatos priežiūros sektoriumi. Europos Komisija akcentuoja, kad toks „rezultatas“ sveikatos priežiūros srityje yra vienas didžiausių ES (ES vidurkis siekia 2 proc.).¹²³

Pažymėtina, kad minėtas tyrimas apima visą sveikatos paslaugų sektorių, tačiau korupcijos paplitimas privačiame medicinos sektoriuje atskirai nebuvo tirtas ir nėra nustatytas. Kaip jau minėta, korupcinių veikų pobūdis privačiose sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi, todėl gali skirtis ir jų paplitimas. Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį reikėtų atlikti sociologinę privačias asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmenų bei jų paslaugomis besinaudojančių pacientų apklausą.

Korupcijos prevencijos priemonės

Siekiant suvaldyti korupcinio pobūdžio veikų pasireiškimą teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas galima taikyti keletą konkrečių prevencijos priemonių.

Korupcijos prevencijos priemonių įtvirtinimas etikos kodeksuose

Viena pagrindinių korupcijos prevencijos priemonių asmens sveikatos priežiūros teikimo srityje yra asmens sveikatos priežiūros įstaigų ir jose dirbančių gydytojų etikos kodeksų rengimas ir įgyvendinimas. Tam tikrų iniciatyvų šioje srityje yra ėmusios pačios įstaigos, pavyzdžiui, Lietuvoje šiuo metu veikia Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacija, vienijanti daugiau kaip 100 privačių sveikatos priežiūros įstaigų.¹²⁴ Šios asociacijos įstatuose numatyta, kad vienas jos veiklos uždavinių yra priimti ir patvirtinti Privačių sveikatos priežiūros įstaigų etikos kodeksą¹²⁵, vis dėlto toks kodeksas iki šiol nėra priimtas. Šiuo metu egzistuoja daugiau pačiai gydytojų profesijai skirti

¹²³ Europos Komisija. *Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – ES kovos su korupcija ataskaita*. KOM(2014)38. 15 priedas „Lietuva“, p. 10–11.

¹²⁴ Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociaciją. Prieiga per internetą: <<http://www.privatimedicina.com/>>.

¹²⁵ Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos įstatatai, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.privatimedicina.com/failai/LPSPIA_istatai_galutiniai_iregistruoti_20061006.pdf>. 2.1.4.3 punktas.

etikos kodeksai,¹²⁶ kuriuose daugiausia nuostatų skirta gydytojų ir pacientų tarpusavio santykiams gydymo procese nustatyti.

Kaip ir minėta šios studijos dalyje apie prevencijos priemones teikiant švietimo ir mokslo paslaugas, etikos kodeksuose turėtų būti aptarti tam tikri konkretūs galimi korupcinių veikų pasireiškimo atvejai, taip pat etikos kodeksai turi numatyti jų vykdymo priežiūros bei pažeidimų svarstymo mechanizmus. Tik tokiu būdu būtų užtikrintas jų veiksmingumas. Efektyviai korupcijos prevencijai užtikrinti gali būti svarstoma galimybė parengti daug išsamesnius ar net specializuotus, tik korupcinio pobūdžio veikų prevencijai skirtus, pavyzdinius etikos kodeksus, kuriuos galėtų pasitvirtinti ar prie kurių prisidėti atskiros privačios medicinos įstaigos.

Farmacijos verslo atžvilgiu nukreiptų prevencijos priemonių vykdymas

Kita korupcijos prevencijos priemonių grupė yra susijusi su farmacijos verslo atstovams taikytinomis antikorupcinėmis priemonėmis (apie jas plačiau rašoma kitoje tyrimo dalyje). Sumažėjus galimam farmacijos įmonių poveikiui gydytojų atžvilgiu, turėtų gerėti asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybė.

4. Korupcija farmacijos versle

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymu, farmacinė veikla apima tokias veiklos rūšis kaip vaistinių preparatų gamyba (vaistinių preparatų, tiriamųjų vaistinių preparatų, veikliųjų medžiagų gamyba, importas iš trečiųjų šalių, kokybės kontrolė), vaistinių preparatų platinimas (didmeninis vaistinių preparatų platinimas ir vaistinių preparatų prekybos tarpininkavimas, veikliųjų medžiagų platinimas, vaistinių preparatų lygiagretus importas ir lygiagretus platinimas), vaistinių preparatų pardavimas vartotojams (vaistinių preparatų pardavimas ar išdavimas galutiniams vartotojams), vaistinių preparatų reklama (farmacinės informacijos apie vaistinius preparatus teikimas).¹²⁷

¹²⁶ World Medical Association. *WMA International Code of Medical Ethics*. Prieiga per internetą: <<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/index.html>>; Lietuvos gydytojų sąjunga. *Lietuvos gydytojų sąjungos etikos kodeksas*. Prieiga per internetą: <<http://bioetika.sam.lt/index.php?-1721532741>>.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas // *Žin.*, 2006, Nr. 78-3056. 2 straipsnio 14 dalis.

Pažymėtina, kad korupcijos apraiškos gali būti pastebimos visose minėtose farmacinės veiklos rūšyse.¹²⁸ Kadangi vaistinių preparatų gamybos, platimo bei pardavimo galutiniams vartotojams grandinė yra ilga, į ją įtraukiama daug įvairių subjektų – nuo etinių ir generinių vaistų gamintojų iki ligoninių ir vaistinių.¹²⁹ Į korupcinio pobūdžio veikas gali būti įtraukiami tiek farmacinė veikla užsiimantys asmenys (vaistinių preparatų rinkodaros teisių turėtojai, jų atstovai, didmeniniai platintojai, farmacijos specialistai (vaistininkai)), vaistų reklamuotojai, tiek ir kiti sveikatos apsaugos sistemoje dalyvaujantys asmenys – gydytojai, pacientų teises ginančios organizacijos¹³⁰, sveikatos apsaugos politiką formuojantys valstybės tarnautojai ir kt. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija yra įvardijusi visas sveikatos apsaugos sritis, kuriose yra korupcijos pasireiškimo tikimybė – čia, be kita ko, buvo įvardytos ir farmacinės veiklos sritys, susijusios su valstybinėmis institucijoms, pavyzdžiui, klinikinio vaistinio preparato tyrimo liudijimo išdavimas, farmacinės veiklos licencijavimas.¹³¹

¹²⁸ Cohen J. C. *Pharmaceuticals and corruption: a risk assessment*, 2007. Prieiga per internetą: <<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corecourse2007/Pharmaceuticals.pdf>>, p. 79; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>, p. 16–18; Fidler A., Msisha W. *Governance in the pharmaceutical sector* // Eurohealth, 2008, vol. 14, No. 1, p. 27–28; Cohen J. C. *Medikamentai ir korupcija: rizikos vertinimas* // Muravjov S. (sud.). *Korupcijos mįslės*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 152.

¹²⁹ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 41, 42.

¹³⁰ Rose S. L. *Patient Advocacy Organizations: Institutional Conflicts of Interest, Trust, and Trustworthiness* // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 680–687; Savedoff W. D., Hussmann K. *Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija?* // Muravjov S. (sud.). *Korupcijos mįslės*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 95–96; Department for International Development. *Addressing corruption in the health sector*, 2010. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67659/How-to-Note-corruption-health.pdf>, p. 4, 5.

¹³¹ 2012 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos „Motyvuota išvada dėl Sveikatos apsaugo ministerijai ir jai pavaldžių įstaigų veiklos sričių, kuriose egzistuoja korupcijos pasireiškimo tikimybė“ Nr. (16.1-21)-10-8958. Prieiga per internetą: <[http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_\(be_priedu\).pdf](http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_(be_priedu).pdf)>, p. 2, 3; Korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programa, patvirtinta 2009 m. lapkričio 17 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-942 // *Žin.*, 2009, Nr. 139-6143. 8.4, 39.4 punktai.

Literatūroje nurodoma, kad farmacijos verslas laikomas pakankami jautriu korupcijai dėl šių pagrindinių priežasčių:

1. *reguliavimo apimties* – farmacijos verslas yra itin plačiai reglamentuojamas. Daugelis tyrimų rodo, kad kuo tam tikro sektoriaus reglamentavimas yra intensyvesnis, tuo didesnė korupcijos tikimybė – tokiu atveju sudėtingiau vykdyti veiklą, todėl siekiama „apeiti“ tam tikrus reikalavimus atskirai dėl jų tariantis su atsakingais asmenimis;
2. *informacijos asimetrijos* – tarp farmacijos versle veikiančių profesionalų ir galutinių produktų vartotojų (pacientų) yra didelis turimų žinių skirtumas;
3. *palaikomų ryšių įvairovės* – dažnai galima nustatyti dalyvaujančių asmenų nesąžiningumą, tačiau nebūtinai jų veiklos korupcinį pobūdį. Farmacijos įmonės dažnai oficialiai ir teisėtai remia sveikatos priežiūros institucijas bei sveikatos priežiūros specialistus, pavyzdžiui, suteikdamos lėšų įrangai įsigyti. Tam tikrais atvejais yra sudėtinga nustatyti ribą tarp normalaus, įprasto bendradarbiavimo ir korupcinių veikų pasireiškimo;
4. *paslėptų korupcinio atlygio formų* – dažniausiai korupcinės veikos pasireiškia labiau sofistikuotomis formomis nei vien pinigų davimas. Jos gali pasireikšti fiktyviais mokymais, atostogų organizavimu ir pan.¹³²

Korupcijos formos

Farmacijos sektoriui būdingos korupcinio pobūdžio veikos gali būti skirstomos į tam tikras sąlygines grupes, priklausomai nuo vaistų gamybos ar platinimo etapo – nuo vaistų klinikinių tyrimų iki vaistų platinimo pirkimuose,

---

¹³² ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 42–43; Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry>; U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>, p. 16; Cohen J. C. Medikamentai ir korupcija: rizikos vertinimas // Muravjov S. (sud.). *Korupcijos mįslės*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 146–147; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 80.

vaistų didmeninio ir mažmeninio platinimo iki vaistų skyrimo pacientams. Toliau pateikiami galimi korupcinio pobūdžio veikų modeliai.

Korupcinių veikų pavyzdžiai farmacijos versle	
Vaistų klinikiniai tyrimai	<ul style="list-style-type: none"> – Farmacijos kompanijos moka gydytojams už klinikinių tyrimų vykdymą ar dalyvavimą specialiose komisijose, prižiūrinčiuose klinikinius tyrimus, tie patys gydytojai gali dalyvauti tyrimus atliekančių kompanijų valdymo organų veikloje ar turėti kitų finansinių interesų šiose įmonėse¹³³ – Siūloma finansuoti gydytojų pradėtus vykdyti tyrimus, siekiant, kad gydytojai priimtų farmacijos įmonei reikalingus sprendimus¹³⁴ – Gydytojams siūloma vykdyti fiktyvius tyrimus vien farmacijos įmonių reklamos tikslais¹³⁵
Vaistų pirkimai	<ul style="list-style-type: none"> – Favoritizmas, kyšininkavimas, dėkingumo mokesčiai vykstant centralizuotus vaistinių preparatų pirkimus¹³⁶ – Rinkos pasidalijimas su kitais pirkimų dalyviais¹³⁷

¹³³ Transparency International. Corruption in the pharmaceutical industry. Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry>; Brown A. Understanding Pharmaceutical Research Manipulation in the Context of Accounting Manipulation // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 611–619; Gray G. C. The Ethics of Pharmaceutical Research Funding: A Social Organization Approach // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 629–634.

¹³⁴ Gray G. C. The Ethics of Pharmaceutical Research Funding: A Social Organization Approach // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 629–634.

¹³⁵ Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // Health Policy Planning, 2008, No. 23 (2), p. 85.

¹³⁶ Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // Health Policy Planning, 2008, No. 23 (2), p. 85; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. Study on Corruption in the Healthcare Sector. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 42, 74; U4 Anti-Corruption Resource Centre. Corruption in the Health sector, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>, p. 17.

¹³⁷ Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // Health Policy Planning, 2008, No. 23 (2), p. 85; ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. Study on Corruption in the Healthcare Sector. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 42, 74.

Korupcinių veikų pavyzdžiai farmacijos versle

Vaistų didmeninis ir mažmeninis platinimas	<ul style="list-style-type: none"> – Neteisėtas vaistinių preparatų platinimas – dalis vaistų pavagiama iš sandėlių ir kitų pardavimo vietų bei parduodami juodojoje rinkoje – šiuo tikslu klastojami vaistų kiekių žiniaraščiai, vaistai parduodami neegzistuojantiems pacientams, paciento už vaistus mokamos kainos neįtraukimas į apskaitą¹³⁸ – Agresyvūs rinkodaros veiksmai, dažniausiai pasireiškiantys neetiška ir reikalavimų neatitinkančia vaistinių preparatų reklama – jie dažniausiai vykdomi ne tiesiogiai vartotojų atžvilgiu, o per sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistus¹³⁹
Vaistų vartojimas	<ul style="list-style-type: none"> – Tiesioginė ir netiesioginė įtaka gydytojui skiriant (išrašant) vaistinius preparatus ar farmacijos specialistui pasiūlant pirkti tam tikrus vaistinius preparatus¹⁴⁰ – Teisės aktų ir etikos kodeksų reikalavimų neatitinkantis sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistų rėmimas¹⁴¹

Daugeliu atvejų aptartos korupcinio pobūdžio veikos savaime pažeidžia ir kitų teisės aktų reikalavimus: Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymą, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymą, asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą reglamentuojančius teisės aktus, farmacinių paslaugų teikimą reglamentuojančius teisės aktus, vaistinių preparatų reklamą reglamentuojančius teisės aktus, licencijuojamos veiklos sąlygas, klinikinių tyrimų, bioetikos reikalavimus, profesinės bei socialiai atsakingo verslo etikos reikalavimus. Kai kuriais atvejais minėtos veiklos gali būti kvalifikuojamos kaip baudžiamosios veikos, pavyzdžiui, papirkimas, sukčiavimas, neteisėtas vertimasis komercine veikla.

Korupcija farmacijos versle neigiamai veikia visą sveikatos apsaugos sistemą, daro žalą viešiesiems finansams. Vis dėlto pagrindinė su korupcija farmacijos versle susijusi rizika yra pacientų sveikata – pavyzdžiui, gydytojai

¹³⁸ U4 Anti-Corruption Resource Centre. Corruption in the Health sector, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>, p. 17

¹³⁹ U4 Anti-Corruption Resource Centre. Corruption in the Health sector, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>, p. 17; Transparency International. Corruption in the pharmaceutical industry. Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry>.

¹⁴⁰ Wazana A. Physicians and the Pharmaceutical Industry Is a Gift Ever Just a Gift? // The Journal of American Medical Association, 2000, vol. 283, No. 3, p. 375–378.

¹⁴¹ Ten pat.

gali galvoti, kad jie vadovaujasi farmacijos įmonių atstovų pateikta patikima informacija apie vaistinius preparatus, tačiau, remdamiesi klaidinančia informacija, gali pacientams išrašyti nereikalingus, žalingus ar brangesnius vaistinius preparatus. Kaip nurodo kai kurie autoriai, pagrindinė gydytojo profesijos taisyklė – nedaryti žalos pacientui – dažnai pažeidžiama patiriant būtent farmacijos įmonių įtaką.¹⁴² Kitas pavyzdys – pacientai gali galvoti, kad pacientams atstovaujančios asociacijos gina jų interesus, tačiau jų veikla, atvirkščiai, pacientų interesus paneigia, nes iš tikrųjų jos atstovauja tam tikroms farmacijos įmonėms, siekiančioms įtraukti jų gaminamus vaistus į valstybės kompensuojamųjų vaistų sąrašus.¹⁴³

Korupcijos paplitimas

Pažymėtina viena tyrimų dėl korupcijos farmacijos versle paplitimo ypatybių – itin dažnai su farmacine veikla susijusios korupcijos pasireiškimo formos yra nagrinėjamos kartu su korupcija visoje sveikatos apsaugos sistemoje, t. y. nagrinėjamas santykis tarp farmacijos verslo atstovų ir sveikatos priežiūros specialistų.¹⁴⁴ Dėl šios priežasties, remiantis atliktais korupcijos paplitimo tyrimais, yra gana sunku nustatyti būtent su farmacine veikla susijusių korupcinių veikų paplitimą – jis paprastai įtraukiamas į korupcijos lygio sveikatos apsaugos sektoriuje paplitimo rodiklį.¹⁴⁵ Kai kurie autoriai nurodo, kad korupcijos farmacijos versle mastą nustatyti sudėtinga dar ir dėl to, kad farmacijos verslo atstovai ir sveikatos priežiūros specialistai turi itin daug santykių ir ne visi jie neleistini, neetiški ar neteisėti. Dažnai neteisėtą veiklą reikia atskirti

¹⁴² Cosgrove L., Wheeler E. E. Drug Firms, the Codification of Diagnostic Categories, and Bias in Clinical Guidelines // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 644; Sah S., Fugh-Berman A. Physicians under the Influence: Social Psychology and Industry Marketing Strategies // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 644–653.

¹⁴³ Rodwin M. A. Institutional Corruption and the Pharmaceutical Policy // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 544.

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>.

¹⁴⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. *Verslininkai neatspariausiomis korupcijai laiko sveikatos priežiūros paslaugų teikimo ir viešųjų pirkimų procedūras*, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.st.lt/lt/naujienos/?nid=1717&cat=1>>; European Commission. *Special Eurobarometer 397 Corruption Report*, 2014. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_fact_lt_en.pdf>.

nuo sistemingo neefektyvumo, žmogiškos klaidos ar tiesiog prasto sprendimo, o skirtumas tarp piktnaudžiavimo ir tikrų klaidų yra miglotas.¹⁴⁶

Vis dėlto Lietuvoje tam tikrą farmacijos kompanijų ir gydytojų bendravimo dažnumą galima matyti iš 2007 m. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atlikto tyrimo „Garbingesnis gydymas vaistais“. Tyrimo metu, apklausus gydytojus, nustatyta, kad farmacijos kompanijų atstovai ir gydytojai plačiai bendradarbiauja – didžiąją dalį (65 proc.) apklaustų gydytojų farmacijos kompanijų atstovai per paskutinius 12 mėn. lankydavo 1–5 kartų per mėnesį. Daugiau nei ketvirtadalį (27 proc.) – 6–25 kartų per mėnesį.¹⁴⁷ Tik 5 proc. apklaustų gydytojų per paskutinius 12 mėnesių nė karto nedalyvavo farmacijos kompanijų rengiamose ir remiamose konferencijose ar seminaruose. Beveik pusė respondentų dalyvavo 4–9 kartus.¹⁴⁸ Apklaustų gydytojų vertinimu, gydytojų santykiai su farmacijos kompanijų atstovais vertinami kaip labiau skaidrūs (2,4 balo keturių balų skalėje), tačiau kiek daugiau nei penktadalis respondentų (21 proc.) šiuo klausimu neišreiškė savo nuomonės.¹⁴⁹

Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį farmacijos versle reikėtų atlikti itin platų tyrimą – galėtų būti atliekamos ne tik gydytojų, bet ir kitų šiame sektoriuje veikiančių asmenų (farmacijos įmonių, tarpininkų, sveikatos priežiūros įstaigų administracijos darbuotojų, vaistinių, pacientų ir jų organizacijų, valstybės institucijų ir kt.) sociologinės apklausos.

Korupcijos prevencijos priemonės

Korupcinio pobūdžio veikoms farmacijos versle mažinti gali būti taikomos įvairios prevencinės priemonės.

¹⁴⁶ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 74; Savedoff W. D., Hussmann K. Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija? // Muravjov S. (sud.). *Korupcijos mįslės*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 102.

¹⁴⁷ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Garbingesnis gydymas vaistais*, 2007. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/garbingesnis_gydymas_vaistais.pdf>, p. 33.

¹⁴⁸ Ten pat, p. 36.

¹⁴⁹ Ten pat, p. 38.

Specialių reguliacinių priemonių taikymas

Valstybė turėtų nuolatos vertinti ir siūlyti teisės aktais apriboti galimybes pasireikšti korupcinio pobūdžio veikoms tam tikrose tik farmacijos sektoriui būdingose veiklose ar santykiuose. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos lygiu teigiamai vertinama tai, kad Lietuvoje papildomai buvo imtasi ir reguliacinių priemonių nustatant reikalavimą receptuose nurodyti ne vaistinio preparato pavadinimą, o veikliąją medžiagą.¹⁵⁰ Panašaus pobūdžio reikalavimai galėtų būti nustatomi, nuolat atnaujinami keičiant ir kitus su farmacijos veikla susijusius teisės aktus, reguliuojančius vaistinių preparatų reklamą¹⁵¹, gerąją vaistinių praktiką¹⁵² ir pan.

Savireguliacijos priemonių plėtra ir efektyvinimas

Kaip viena pagrindinių priemonių korupcijos farmacijos versle prevencija yra etikos kodeksų priėmimas.¹⁵³ Lietuvoje šiuo metu veikia keletas farmacijos kompanijų asociacijų – Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija¹⁵⁴, Vaistų gamintojų asociacija¹⁵⁵. Šių asociacijų nariai yra pasirengę Vaistų rinkodaros etikos kodeksą, sudarę šio kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisiją¹⁵⁶. 2013 m. Vaistų rinkodaros etikos kodeksas papildytas, atsižvelgiant į Europos farmacijos pramonės ir asociacijų federacijos patvirtinto kodekso pakeitimus – sugriežtintos taisyklės dėl dovanų priėmimo ir naudojimosi vaišingumu.¹⁵⁷ Teigiama, kad tokios savireguliacinės priemonės taikymas laikytinas

¹⁵⁰ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 122.

¹⁵¹ Vaistinių preparatų reklamos taisyklės, patvirtintos 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-1128 // *Žin.*, 2007, Nr. 2-98.

¹⁵² Geros vaistinių praktikos nuostatai, patvirtinti 2007 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-494 // *Žin.*, 2007, Nr. 68-2690.

¹⁵³ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 46.

¹⁵⁴ Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpa.lt/>>.

¹⁵⁵ Vaistų gamintojų asociacija. Prieiga per internetą: <<http://www.vgalietuva.lt/?mod=contents-act=start&lang=lt>>.

¹⁵⁶ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/>>.

¹⁵⁷ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Vaistų rinkodaros etikos kodeksas*. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/ifpa-ir-vga-vaistu-rinkodaros-etikos-kodeksas/4>>.

svarbiu pasiekimu.¹⁵⁸ Taip pat kai kurios farmacijos įmonės turi savo vidinius dokumentus, etikos taisykles, kuriose aptariama, kaip turi elgtis šių įmonių darbuotojai bei verslo partneriai, kad būtų išvengiama korupcinių veikų apraiškų.¹⁵⁹

Galima teigti, kad tam tikros korupcijos prevencijos priemonės iš farmacijos įmonių pusės egzistuoja, yra nuolat atnaujinamos, be to, svarbu tai, jog jose yra įtvirtintos galimų pažeidimų nagrinėjimo procedūros – Vaistų etikos kodekso komisijos vykdoma priežiūra. Vis dėlto galėtų kilti tik klausimas dėl to, kiek efektyviai minėtos priemonės yra taikomos praktikoje, pavyzdžiui, Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija savo puslapyje yra paskelbusi tik vieną įspėjimą dėl kodekso pažeidimo.¹⁶⁰

Sveikatos priežiūros ir farmacijos specialistų veiklos skaidrumo didinimas

„Transparency International“ Lietuvos skyrius, atlikęs jau minėtą tyrimą „Garbingesnis gydymas vaistais“, pasiūlė korupcijos prevencijos priemonių, kurios daugiausia nukreiptos ne į farmacijos įmonės, o į sveikatos priežiūros specialistus. Pavyzdžiui, buvo pasiūlyta parengti, priimti ir įgyvendinti gydytojų elgesio taisykles kaip etikos kontrolės sistemos pagrindą. Elgesio taisyklės turi reikalauti iš medikų atskleisti visą farmacijos pramonės teikiamą paramą (dovanas, keliones, maitinimą ir pan.) bei verslo ryšius su farmacijos pramone (pajamas iš konsultavimo, pranešimų rengimo, klinikinių tyrimų ir pan.). Taip pat pasiūlyta užtikrinti griežtesnę gydytojų profesinių organizacijų kontrolę.¹⁶¹

¹⁵⁸ ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>, p. 125; Europos Komisija. *Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – ES kovos su korupcija ataskaita*. KOM(2014)38. 15 priedas „Lietuva“, p. 10–11.

¹⁵⁹ Abbott. *Kovos su korupcija apžvalga. Mokomasis vadovas įmonėms, bendradarbiaujančioms su „Abbott“*. Prieiga per internetą: <https://www.abbott.com/static/content/document/Citizenship/anti_corruption_guide/3P-Anti-Corruption-Guide-Lithuanian.pdf>; United Nations Office on Drugs and Crime; PricewaterhouseCoopers Austria. *Anti-Corruption Policies and Measures of the Fortune Global 500*, vol. 2, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/corruption/PWC_report/Report_Volume_2.pdf>, p. 120–123.

¹⁶⁰ Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Etikos komisijos pranešimai*. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/lt/etikos-komisijos-pranesimai/2>>.

¹⁶¹ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Garbingesnis gydymas vaistais*, 2007. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/garbingesnis_gydymas_vaistais.pdf>, p. 42–44.

Papildomas skaidrumo klinikinių tyrimų atveju užtikrinimas

Būtent klinikinių tyrimų atveju siūlytina skatinti tyrimus vykdančias institucijas ir universitetus sudaryti etikos komitetus, kurie tikrintų galinčius kilti tyrimus atliekančių ar prižiūrinčių gydytojų ir tyrimus užsakančių farmacijos kompanijų interesų konfliktus.¹⁶²

---

¹⁶² Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry*. Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry>.

V. KORUPCIJA, DARANTI ŽALOS PRIVATIEMS SUBJEKTAMS, KURIŲ DARBUOTOJAI AR KITI VIDINIAI SUBJEKTAI PADARO KORUPCINES VEIKAS

Privatus sektorius susijęs su dinaminių inovacijų ir ekonomikos augimu, taip atsiranda nauda visai visuomenei. Bet kokia kliūtis įmonėms sėkmingai plėtoti savo (teisėtai ir kryptingai įgyvendinamą) veiklą plačiąja prasme kenkia visai valstybės verslo struktūrai ir augimui. Dėl šios priežasties pripažįstama, kad korupcija privačiose įmonėse, kaip trikdys įprastinei įmonės veiklai, yra žalinga visai visuomenei. Tačiau šiuo atveju visuomenė žalą patiria tik netiesiogiai, o tiesioginė žala tenka konkrečiam verslo subjektui.

Įmonės augimui svarbiausia:

1. orientacija į klientus: bekompromisio atsidavimas gamybai ir paslaugų teikimui, kiek to reikia klientams;
2. žmogiškųjų išteklių pritraukimas ir išlaikymas: lyderystė, kuri pritraukia geriausius specialistus ir darbuotojus;
3. integralumas: atsakinga veikla, būtina visuomenės pasitikėjimo įgijimui ir išlaikymui, padedanti įgyti ir išlaikyti prestižą visuomenėje.¹⁶³

Atskirose ūkio šakose šie įmonės augimui reikšmingi elementai skiriasi. Paslaugų sektoriuje aktualus tiek klientų poreikių tenkinimas, tiek ir prestižas visuomenėje, o gamybos, ypač žemesnės kokybės vartojimo prekių gamybos, sektoriuje prestižas ne toks svarbus. Lyderystė ir žmogiškųjų išteklių pritraukimas svarbiausias inovacijų srityje, kur konkuruojama idėjomis, o ne gaminiais. O prestižas svarbiausias prekių ir paslaugų, kurių kokybę nustatyti sudėtinga (pavyzdžiui, advokatų paslaugos), srityje.

Čia paminėti tik svarbiausi įmonės augimui reikšmingi aspektai. Tačiau verslo subjektai yra labai įvairūs, veikiantys skirtingose gamybos ir paslaugų srityse, ir jų skirtingumas kur kas didesnis nei valstybės ar viešojo ūkio atveju. Viešojo sektoriaus prioritetus galima sudėlioti į sistemą, numatytą Lietuvos

¹⁶³ *Forgues-Puccio G. F. Corruption and the Private Sector. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKS_2013.pdf>.*

Respublikos viešojo administravimo įstatyme¹⁶⁴, o štai visam verslui bendri prioritetai į vieną teisės aktą nesutilptų. Pavyzdžiui, vieni veiklos prioritetai taikytini bankininkystės sektoriui, kiti – draudimo sektoriui, dar kiti – degtųjų gamybai. Atsižvelgiant į verslo subjektų ir jų veiklos prioritetų įvairovę bei į tai, kad tiesioginė žala iš korupcijos viešajame sektoriuje kyla pačiam verslo subjektui (arba, kaip bus matyti, kitiems verslo subjektams), pasaulyje priimta praktika, kad patys verslo subjektai ir imasi veiksmų, siekdami užkirsti kelią korupcijai tiek savo organizacijos viduje, tiek saugantis nuo kitų organizacijų korupcinių veikų.

Antikorupcinės organizacijos, tiek veikiančios viešajame sektoriuje, tiek ir NVO, skatina įmones diegti antikorupcines taisykles savo veikloje, pateikia apibendrintas gaires,¹⁶⁵ kurias organizacijos galėtų pritaikyti pagal savo poreikius ir veiklas. Taip pat atliekami verslo subjektų atsparumo korupcijai įvertinimai.¹⁶⁶ Daugelis didžiųjų įmonių turi patvirtinusias ir paviešinusias savo antikorupcines taisykles.¹⁶⁷ Tačiau svarbu pastebėti, kad „Transparency International“ atliktame didžiausių pasaulio kompanijų skaidrumo ir atskaitingumo tyrime skaidriausios yra valstybės, o ne privačios pasauliniu mastu veikiančios įmonės. Ypač skaidrumo skirtumai išryškėja kitose šalyse įsteigtų kompanijai priklausančių bendrovių atveju.¹⁶⁸ Iš to galima daryti išvadą, kad valstybei priklausančios verslo subjektai bent jau kol kas yra skaidresni ir įgyvendinantys tinkamesnę antikorupcinę politiką, kurią užtikrina valstybė, nei tai daro pačios privačios kompanijos.

---

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1945.

¹⁶⁵ Pvz., žr.: Business Integrity Toolkit. Transparency International. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/whatwedo/tools/business_integrity_toolkit/0/>.

¹⁶⁶ Pvz., žr.: Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies. Transparency International, 2012. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf>.

¹⁶⁷ Pvz., žr.: Eni-Saipem. Anticorruption: Management System Guideline. Prieiga per internetą: <<http://www.saipem.com/site/home/corporate-governance/anti-corruption-procedures/documento2056.html>>; Coca-Cola Anti-Corruption Policy. Prieiga per internetą: <<https://www.cokecce.com/about-cce/anti-corruption-policy>>; Cisco Anti-Corruption and Bribery Policy. Prieiga per internetą: <http://www.cisco.com/web/about/doing_business/legal/docs/global_anti_corruption_policy.pdf>.

¹⁶⁸ Iš didžiųjų pasaulio kompanijų iš esmės pagal visus skaidrumo parametrus pirmauja „Statoil“. Žr.: Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies. Transparency International, 2012. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf>.

Korupcija privačiame sektoriuje pasireiškia įvairiomis formomis. Toliau apžvelgiami galimi korupciniai ryšiai skirtinguose privačių verslo subjektų veiklos lygmenyse pagal korupcijos subjektus.

Pirma, korupciniai ryšiai gali egzistuoti įmonės viduje. Šie ryšiai gali būti kelių lygmenų:

1. įmonės valdytojai gali tyčiniaus veiksmais, siekdami gauti asmeninę naudą piktnaudžiaudami turimais įgaliojimais, daryti žalą įmonės savininkams (pasisavindami arba iššvaistydami turtą ir slėpdami tokias veikas, t. t.);
2. įmonės darbuotojai gali daryti žalą visai įmonei. Kaip ir viešajame sektoriuje, darbuotojai gali imti kyšius už įvairių įmonės vidaus veiksmų atlikimą ar susilaikymą nuo jų (pavyzdžiui, kyšis už nepranešimą apie turto švaistymą, neteisėtų sandorių slėpimą ir pan.);
3. darbuotojų atstovai gali daryti žalą darbuotojams (pavyzdžiui, už kyšius „pardavinėdami“ darbuotojų teises).

Daugeliu atvejų už korupcinius veiksmus įmonės viduje baudžiamoji atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą nekyla: BK korupciniuose nusikaltimuose valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris „dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiajame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas“.¹⁶⁹ Taigi, apibrėžimas neapima atvejų, kai darbuotojas neveikia įmonės vardu ir neturi administracinių įgaliojimų. Atsižvelgiant į tai, galimos dvi galimybės kovoti su šiomis korupcinėmis veikomis: 1) BK įtvirtinti atsakomybę už privačiame sektoriuje žalą tretiesiems asmenims, negalintiems kontroliuoti neteisėto pažeidimo subjekto elgesio, sukeliančius korupcinius veiksmus (subjekto nesiejant su valstybės tarnautojams prilygintais asmenimis); 2) pačioms įmonėms įdiegti drausminę atsakomybę už šias veikas ir numatyti jų prevencijos taisykles (pirmiausia sietinas su interesų derinimu ir veiklos monitoringu bei vertinimu).

Antras korupcijos privačių verslo subjektų veikloje lygis – kai korupciniai veiksmai persikelia į tarpininkų/agentų/klientų aplinką. Pavyzdžiui, įmonės gali patirti žalą dėl komercinio kyšininkavimo. Čia kyšininkavimo subjektas – ne

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, Nr. 89-2741) 230 straipsnio 3 dalis.

įmonės darbuotojas, o privačiai dirbantis agentas. Šiuo atveju korupcinis santykis susiklosto tarp įmonės vardu veikiančių darbuotojų ir išorinių subjektų.

Klientai gali mokėti kyšius įmonės darbuotojams tiek už teisėtų veiksmų (pavyzdžiui, greitesnis paslaugos suteikimas ar greitesnis prekių išdavimas), tiek ir neteisėtų veiksmų (pavyzdžiui, pirkimų sąlygų pažeidimas, prekių pardavimas asmenims, neturintiems teisės jas pirkti) atlikimą. Darbuotojai korupciniais veiksmais gali švaistyti įmonės turtą. Sukčiavimas, šnipinėjimas bei informacijos nutekinimas taip pat gali būti žalingi įmonei korupciniai veiksmai. Kuo didesnė įmonė, tuo sudėtingiau kontroliuoti jos darbuotojų veiksmus. 2007 metais buvo atliktas daugiau nei 5400 bendrovių iš 40 valstybių tyrimas, kurio rezultatai atskleidė, kad beveik trečdalis įmonių patyrė žalą dėl netinkamo turto valdymo.¹⁷⁰

Pagrindinė prevencijos priemonė šiuo atveju galėtų būti privataus sektoriaus srityje analogiškų antikorpucinių taisyklių kaip ir viešajame sektoriuje taikymas. Tačiau BK nuostatos, kurios gali būti pritaikytos ir santykiuose su trečiaisiais asmenimis įmonei atstovaujantiems darbuotojams, – tai tik kriminalizavimo priemonė, o bendrosios viešajame sektoriuje taikomos korupcijos prevencijos priemonės privačiame versle netaikomos. Kaip jau buvo minėta, verslo subjektai dirba labai skirtingose srityse, todėl tiek prevencijos, tiek kontrolės sumetimais svarbia antikorpucine priemone galėtų būti prie įmonės veiklos specifikos pritaikytos interesų derinimo ir konfliktų sprendimo taisyklės.

Trečias lygmuo – korupcinės grėsmės įmonei iš konkurentų. Konkuruojančios įmonės gali sudaryti kartelius bei korupciniais būdais šantažuoti ar menkinti įmonės prestižą. Tačiau tai konkurencijos ir atitinkamais atvejais baudžiamosios teisės sritis, kur visuomenės gerovės sumetimais aktyvių prevencijos veiksmų imasi valstybė. Atsižvelgiant į tai, ši sritis korupcijos privačiame sektoriuje prasme plačiau neanalizuojama.

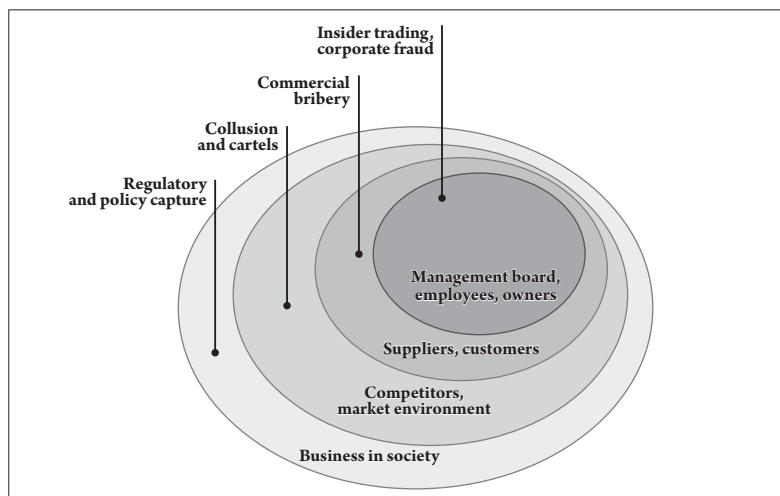
Galiausiai, ketvirtasis lygmuo susijęs su įmonės korupciniais ryšiais su valstybe. Jau buvo apsibrėžta, kad šiame darbe neanalizuojami korupciniai ryšiai tarp privataus aktyvaus korupcijos subjekto ir pasyvaus viešojo korupcijos subjekto (pavyzdžiui, įmonė duoda kyšį valstybės institucijai už tam tikro leidimo išdavimą). Tačiau egzistuoja ir atvirkštinių variantų, kai valstybės institucijos atsilygina organizuodamos viešuosius pirkimus iš anksto

---

¹⁷⁰ Puccio G. F. Corruption and the Private Sector. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKS_2013.pdf>, p. 6.

numačiusios jų laimėtojus už jau padarytus privačių verslo subjektų veiksmus. Pavyzdžiui, tokių atvejų galima rasti viešųjų pirkimų srityje, kai vietos politikai bando įrodyti tam tikrų pirkimų poreikį iš įmonių, kurios (nebūtinai tiesiogiai) juos parėmė rinkimuose; taip pat politikų ar institucijų korupcinę įtaką privačioms žiniasklaidos bendrovėms. Plačiau tokių korupcinių santykių prevencija apibūdinta dalyje apie korupciją žiniasklaidoje.

Paveikslas. Korupcijos rizikos privataus verslo subjekto veiklos srityse

Šaltinis: *Forgues-Puccio G. F. Corruption and the Private Sector. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKS_2013.pdf>*

Atsižvelgiant į pateiktą apžvalgą ir joje paminėtas korupcines grėsmes, siūlomos šios prevencinės priemonės:

1. bent jau tais atvejais, kai dėl korupcinių veikų daroma žala tretiesiems asmenims, neturintiems galimybės kontroliuoti šių veikų subjektų elgesio, privataus sektoriaus darbuotojams taikyti baudžiamąją atsakomybę už korupcinius veiksmus;
2. parengti pavyzdines antikorpucines taisykles, kurias privatūs juridiniai asmenys, atsižvelgdami į savo veiklos srities specifiką, galėtų taikyti savo veikloje. Šios taisyklės turėtų integruoti analogiškas viešajame sektoriuje priimtoms skaidrumo ir korupcijos prevencijos nuostatas:
  - a) taisyklių laikymosi privalomumą visiems darbuotojams;
  - b) pranešimų apie korupcines veikas saugius kanalus;

- c) draudimą persekioti už pranešimus apie korupcinius ar įtartinus veiksmus;
- d) vadovų palaikymo antikorpūcinėms iniciatyvoms deklaravimą ir įgyvendinimą;
- e) interesų derinimo ir skaidrumo nuostatas dėl dovanų, paramos bei kelionių;
- f) nulinės tolerancijos korupcijos apraiškoms principą juridinio asmens veikloje;
- g) antikorpūcinių taisyklių taikymą santykiuose su partneriais / tiekėjais / klientais;
- h) reguliarių monitoringą ir vertinimą;
- i) paramos politikams viešumą;
- j) įvairių oficialiai nenumatytų „pagreitinimo“ mokėjimų draudimą.

Korupcija pirkimų srityje

Šioje dalyje analizuojamos korupcijos apraiškų tikimybės atliekant pirkimus privačiame sektoriuje. Siekiama identifikuoti tas sritis, kurios nepatenka į valstybės reguliuojamą korupcijos prevencijos ir valstybės atliekamų tyrimų apimtį.

Šia prasme pirkimų sritis yra kompleksinė, kadangi tam tikra dalis pirkimų, t. y. viešieji pirkimai, yra reguliuojami atskiru įstatymu. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas¹⁷¹ taikomas tik tiems pirkėjams, kuriuos steigia ar kontroliuoja valstybė bei kurie gauna finansavimą iš nacionalinio biudžeto arba ES lėšų,¹⁷² taip pat perkančiosioms įmonėms, veikiančioms vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityje. Su Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis finansuojamų projektų įgyvendinimu susijusius

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 84-2000.

¹⁷² Pagal Viešųjų pirkimų įstatymo 4 straipsnį, valstybės ar savivaldybės valdymo institucija, viešasis ar privatusis juridinis asmuo, jeigu visa ar tam tikra jo veiklos dalis yra skirta specialiai viešiesiems interesams, kurie yra nekomercinio ir nepramoninio pobūdžio, tenkinti ir atitinka bent vieną iš šių sąlygų: jo veikla yra daugiau kaip 50 procentų finansuojama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų arba kitų valstybės ar savivaldybių fondų lėšų, arba kitų šioje dalyje nurodytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų lėšų; yra kontroliuojamas (valdomas) valstybės ar savivaldybių institucijų arba kitų čia minimų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų; turi administraciją, valdymo ar priežiūros organą, kurio daugiau kaip pusė narių yra skiriami valstybės ar savivaldybių institucijų arba šioje dalyje nurodytų viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų.

pirkimus šiek tiek (nors gerokai mažiau nei Viešųjų pirkimų įstatymas) reglamentuoja Finansų ministro įsakymu patvirtintas aprašas.¹⁷³

Tačiau lieka didelė dalis organizacijų, kurių pirkimų procedūra nėra reguliuojama įstatymu ar aprašu ir kuriose vykdomi pirkimai dėl korupcinių veiksmų gali sukelti žalingų padarinių.

Pirkimai privačiame sektoriuje paprastai būna dvejopi – naudojant savo lėšas (kai ir perkantysis asmuo, ir lėšų pirkimui turėtojas sutampa) ir naudojant svetimas lėšas (kai perkantysis perka už kitų asmenų lėšas). Pirmuoju atveju žala dėl netinkamo pirkimo tenka pačiam pirkėjui (arba perkančiajai organizacijai¹⁷⁴), kitu atveju – lėšų turėtojui.

Lėšų turėtojas ir perkantysis asmuo gali būti tas pats juridinis asmuo, tačiau pirkimo funkciją atliekantys fiziniai asmenys ir kapitalo savininkai gali nesutapti: tokia situacija įprasta verslo struktūrose (akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės ir kt. verslo formos, kuriose atskirti akcininkai ar kapitalo savininkai nuo administratorių ir darbuotojų).

Atsižvelgiant į tai, privačių pirkimų srityje galima išskirti šias pirkimų rūšis:

1. pirkimai, kai kapitalo savininkas arba donoras ir pirkimų vykdytojas yra skirtingi asmenys (pavyzdžiui, labdaros organizacijos);
2. pirkimai, kai kapitalo savininkas ir pirkimų vykdytojas yra skirtingi fiziniai asmenys;
3. pirkimai, kai kapitalo savininkas ir pirkimų vykdytojas yra tas pats fizinis asmuo.

Pagal šias pirkimų rūšis galima išskirti skirtingas korupcijos rizikas, išskylančias pirkimų organizavimo, vykdymo ir priežiūros etapuose.

Tačiau privataus sektoriaus korupcinis elgesys aktualus ir pagal Viešųjų pirkimų įstatymą organizuojamuose pirkimuose, kai valstybės pareigūnai ar kiti asmenys, kuriems taikomos viešųjų pirkimų taisyklės, nedalyvauja jokiuose susitarimuose. Pavyzdžiui, privačių asmenų susitarimai ar vienašaliai veiksmai, siekiant neteisingai įrodyti, kad būtina įsigyti tam tikras prekes, dar-

¹⁷³ Lietuvos Respublikos finansų ministro 2008 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 1K-212 „Dėl Juridinių asmenų, kurie nėra perkančiosios organizacijos pagal Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymą, pirkimų vykdymo ir priežiūros tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 69-2641.

¹⁷⁴ Šiame darbe „perkančiąja organizacija“, skirtingai nei Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme, vadinamas privatus pirkėjas, kurio veikla nesusijusi su viešųjų interesų tenkinimu. Viešųjų pirkimų įstatyme „perkančiąja organizacija“ vadinamas pirkėjas, kuris tenkina įstatymo 4 straipsnio reikalavimus.

bus ar paslaugas, taip pat viešajame pirkime dalyvaujančių tiekėjų susitarimai dėl siūlomos kainos. Tokio pobūdžio korupcijos rizikoms taikomos atskiros taisyklės, todėl šie atvejai bus tik paminėti.

Atsižvelgiant į srities daugialypiškumą, etapų ir rizikų juose skirtumus bei dalyvaujančių asmenų skirtingą indėlį ir korupcijos rizikas, pirkimų sritis analizuojama pagal jos etapus, išskiriant rizikos veiksnius ir pačias rizikas bei apibūdinant prevencines priemones.

Pagrindinis pirkimų tikslas yra įsigyti reikalingas prekes, darbus ir paslaugas už įmanomai mažiausią kainą arba, apibendrintai, gauti geriausią kokybę mažiausiomis sąnaudomis. Siekiant, kad pirkimų sistema funkcionuotų efektyviai, visų pirma reikia užtikrinti veiksmingą tiekėjų konkurenciją ir perkančiojo subjekto atstovų atsparumą korupcijai pirkimų procedūrose. Būtent su šiais aspektais susijusios pagrindinės korupcijos formos viešuosiuose pirkimuose.

Su perkančiojo subjekto atstovų atsparumo korupcijai trūkumu susijęs *kyšininkavimas*. Tai yra naudos siūlymas, žadėjimas, priėmimas ar prašymas siekiant neteisėtų, neetiškų veiksmų, pasitikėjimo sulaužymo ar susilaikymo nuo tam tikrų veiksmų. Kyšininkavimas gali būti finansinė nauda ar nauda natūra, mokama tiesiogiai ar per tarpininkus. Kyšininkavimo rūšys:

a) „*otkatas*“ (angl. *kick-back*). Tai pinigai, kompensacija, užmokestis, dovana ar panašus vertingas daiktas tiesiogiai ar per tarpininką bet kokiam asmeniui už neteisėtą veiksmą ar neveikimą, paprastai sudarant sutartį. „*Otkatas*“ yra specifinė kyšio forma, atsilyginimas už suteiktą paslaugą. Dažniausiai pirkimo sutarties pasirašymui turintis įtakos žmogus (institucija) gauna tam tikrą procentą nuo sutarties sumos, kuris sumokamas po pasirašytos sutarties ar panašios operacijos.

„*Otkato*“ dydis paprastai skaičiuojamas procentais nuo pirkimo sumos. Ši suma dažniausiai varijuoja nuo 5 iki 20 proc. sandorio vertės;¹⁷⁵

b) „*skubos mokesčiai*“ (angl. *facilitation payments*). Tai neteisėti mokėjimai, kuriais siekiama pagreitinoti teisėtai suteikiamą paslaugą;

c) *labdara, parama, kelionės ir pan. paskatinimai* – neretai viena iš kyšio formų, kai atsilyginama už neteisėtą veiklą. Taip pat ir viešuoju pirkimu gali būti atsilyginama už neteisėtą veiklą.

Neteisėti susitarimai (angl. *collusion*) – veikos, susijusios su tiekėjų konkurencijos taisyklių pažeidimu. Tai slaptas šalių, kurios įprastomis sąlygomis

---

¹⁷⁵ Kramer M. Corruption and Fraud in International Aid Projects. Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2007:4).

turėtų konkuruoti tarpusavyje, susitarimas dėl kainos ir kitų sąlygų. Pirkimuose neteisėti susitarimai sudaromi tarp tiekėjų, kurie susitaria, kuris jų laimės pirkimą. Neteisėti susitarimai būna šių formų:

a) *pasiūlymų suderinimas* (angl. *bid rigging*). Tai išankstinis susitarimas, kas iš tiekėjų laimės pirkimą, ir savo pasiūlymų suderinimas tarpusavyje. Paprastai pasiūlymų kainos būna panašios, tačiau žinoma, kad laimės mažiausią kainą pasiūlęs tiekėjas. Į „laimėtojo“ siūlomą kainą dažnai įeina ir „laimėjimo mokestis“ – t. y. pareiga sumokėti „pralaimėjimo kompensacijas“ tiekėjams, kurie pagal susitarimą pirkimo nelaimėjo;¹⁷⁶

b) *karteliai* – slapti ilgalaikiai susitarimai tarp tiekėjų dėl tam tikrų konkurencijos nesilaikymo aspektų, tarp kurių patenka ir veiksmų suderinimas dalyvaujant pirkimuose;

c) *kainų nustatymas* (angl. *price-fixing*) – susitarimas palaikyti aukštesnes nei rinkos kainas.

Neteisėti susitarimai, kaip ir susiję konkurencijos pažeidimai, yra reguliuojami konkurencijos teisės normų, kuriomis siekiama apsaugoti rinką nuo konkurencijos iškreipimo. Pažymėtina, kad šio tipo veikų priskyrimas korupcinėms kelia ir tam tikrų abejonių, nes įprastomis sąlygomis potencialūs tiekėjai pirkėjo atžvilgiu neturi nei specifinio statuso, nei įgaliojimų.

Tiek viešieji, tiek privatūs pirkimai nevienodai patrauklūs korupcijai: jų patrauklumo laipsnį lemia keli veiksniai. Pirma, nesąžiningą elgesį traukia didelės pirkimų vertės. Kyšiai paprastai skaičiuojami procentais nuo pirkimo sumos, todėl didesnės vertės pirkimai turi didesnę korupcijos riziką. Antra, didesnė korupcijos tikimybė tais atvejais, kai egzistuoja situacijos neaiškumas. Patrauklesni tie projektai, kurių reali kaina nėra aiški (pavyzdžiui, kiek žmonių žinos, ar kovinis lėktuvas turėtų kainuoti 21 milijoną eurų, ar 23 milijonus eurų?). Trečia, svarbus pirkimo proceso greitumas. Patrauklesni tie projektai, kurių kaina sumokama kuo anksčiau.

Korupcijos pirkimuose reikšmė

Remiantis OECD tyrimu¹⁷⁷, viešieji pirkimai OECD valstybėse sudaro daugiau nei 15 proc. BVP (daroma prielaida, kad OECD nepriklausančiose valstybėse viešieji pirkimai sudaro dar didesnę BVP dalį). Tyrimų, kiek vykdoma

¹⁷⁶ Guidelines for fighting bid rigging in public procurement. EBPO leidinys. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/competition/cartels/42851044.pdf>>.

¹⁷⁷ Collusion and Corruption in Public Procurement. OECD Policy Roundtables. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/competition/cartels/46235884.pdf>>.

pirkimų privačiame sektoriuje, nėra, tačiau galima numanyti, kad pastarasis dydis valstybės lygmeniu taip pat yra reikšmingas. Dažnai pirkimai (ypač viešajame sektoriuje) susiję su didelės valstybės ekonominės ir socialinės svarbos projektais. Korupcija tiek viešuosiuose, tiek privačiuose pirkimuose iškraipo rinkos mechanizmus ir kelia grėsmę ekonomikos plėtrai. Egzistuojant korupcijai, perkama ne iš geriausią kainą pasiūliusio tiekėjo, o iš korumpuoto subjekto.

Viešųjų pirkimų atveju pagrindinė korupcijos žala tenka visuomenei. Remiantis ES atliktu tyrimu¹⁷⁸, kartu sudėjus pirkimus, kuriais perkamos prekės ar paslaugos visuomenės reikmėms, viešajame ir privačiame sektoriuje, suskaičiuota korupcijos žala visuomenei sudaro 13 proc. visų tirtų projektų kainos. Tačiau privačių pirkimų atveju žala visuomenei gali atsirasti tik tam tikrais atvejais. Pirmiausia, kaip bus matyti iš konkrečių pirkimų etapų analizės, korupcija gali sukelti žalą visuomenei poreikių pirkimui apibrėžimo etape, kai perkančioji organizacija yra, pavyzdžiui, labdaros fondas. Taip pat galima situacija, kai viešieji asmenys nedalyvauja įmonių neteisėtų susitarimų dalyvauti pirkime atveju, o patys tiekėjai tarpusavyje susitaria dėl (didesnės) kainos ar (mažesnės) kokybės. Daugeliu atvejų žala dėl korupcijos privačiame sektoriuje vykdomuose pirkimuose kyla pačiam juridiniam asmeniui – jo savininkui (akcininkams), netiesiogiai – darbuotojams, tačiau bendriausia prasme (ypač esant didelei įmonei) – ir visuomenei.

Korupcijos paplitimą viešųjų pirkimų srityje apibūdinti sudėtinga. Europos Komisijos užsakytu 2013 metais buvo parengta beveik 400 puslapių speciali metodologija tirti korupciniams pažeidimams ir jų paplitimui viešuosiuose pirkimuose.¹⁷⁹ Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad ši metodologija taikoma viešojo sektoriaus pirkimams, kurie yra griežčiau reguliuojami ir kurių informacija kaupiama standartizuotai ir tam tikru lygiu centralizuotai. Korupcijos paplitimą įmonių pirkimuose galima įvertinti (žinoma, kur kas mažiau patikimai) atliekant reprezentatyvias įmonių darbuotojų apklausas.

---

¹⁷⁸ Public Procurement: costs we pay for corruption. Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/pwc_olaf_study_en.pdf>.

¹⁷⁹ Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. PwC, Ecorys, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/identifying_reducing_corruption_in_public_procurement_en.pdf>.

VI. APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS

1. Nacionalinio lygmens norminiuose teisės aktuose terminas „korupcija privačiame sektoriuje“ niekur neminimas. Strateginio ir programinio pobūdžio dokumentuose šis terminas minimas, tačiau nei pateikiamas apibrėžimas, nei kaip nors apibūdinama jo samprata. Neaišku ir tai, ką derėtų priskirti „privačiam sektoriui“.
2. BK baudžiamosios atsakomybės už korupciją privačiame sektoriuje praktiškai ne(be)numato: dar neseniai buvo galima samprotauti (ir tokius samprotavimus grindė teismų sprendimai), jog galiojanti BK 230 str. redakcija sudaro sąlygas privačių juridinių asmenų vardu veikiančius bei administracinius įgaliojimus turinčius darbuotojus ar profesine veikla besiverčiančius asmenis traukti baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą, tačiau 2014 m. kovo 13 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį vertinimą pripažino netinkamu ir iš esmės revizavo korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimą. Tokia nauja praktika kelia grėsmę deramam Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų bei Europos Sąjungos teisės reikalavimų įgyvendinimui. Būtina arba keisti šią kasacinio teismo praktiką, arba imtis atitinkamų teisėkūros iniciatyvų.
3. Atsakymą į klausimą, kuriuos subjektus priskirti privačiam sektoriui, tikslingiausia sieti su tuo, ar yra nuolatinė, veiksminga ir sisteminio pobūdžio subordinacija viešosios valdžios institucijoms bei su tuo ar, nesant teisinio reguliavimo vienu arba kitu klausimu, subjektas negali elgtis savo nuožiūra. Jei subjektas atitinka abu požymius, jį derėtų priskirti viešajam sektoriui. Atskirai paminėtini atvejai, kai juridinis asmuo nesiejamas su valstybės ar kuria kita viešosios valdžios institucija, tačiau tuo pat metu akivaizdu, kad jis įsteigtas siekiant (bent oficialiai) ne privačios, o viešos naudos (ir, atitinkamai, pagal Lietuvos civilinę teisę toks asmuo laikomas ne privačiu, o viešuoju juridiniu asmeniu; turimos omenyje viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, asociacijos, profesinės sąjungos, religinės organizacijos ir politinės partijos). Nepaisant nominaliai turimo viešojo subjekto statuso, šiuos subjektus tikslinga priskirti privačiam sektoriui, nebent jie įsteigti ir veiksmingai kontroliuojami viešosios valdžios institucijų ir jiems taikomas bendrojo draudimo režimas.
4. Korupciją privačiame sektoriuje galima klasifikuoti įvairiais kriterijais: *pagal subjektus, patiriančius žalos dėl korupcinių veikų* (žalos neapibrėž-

tam asmenų ratui – visuomenei – daranti korupcija, žalos pačiam privačiam subjektui daranti su juo susijusių asmenų korupcija bei žalos klientams ar tretiesiems asmenims daranti korupcija); *pagal korupcinio mechanizmo veikimo apimtį* (vidinė ir išorinė korupcija); *pagal veikimo mechanizmo sudėtingumą* (vienašaliai, dvišaliai ir daugiašaliai korupciniai aktai); *pagal korupcinėse veikose dalyvaujančių subjektų pobūdį* (tik privatūs arba tiek privatūs, tiek viešieji).

5. Prevencinių mechanizmų aspektu bene reikšmingiausias korupcijos klasifikavimas pagal žalos patiriančius subjektus, parodantis, kas labiausiai suinteresuotas korupcinių veikų užkardymu. Žalos patiriant klientams, tretiesiems asmenims ir neapibrėžtam asmenų ratui, užkardymo priemonių taikymo iniciatyvos turėtų imtis valstybė. Tai grindžiama ribotomis klientų ir trečiųjų asmenų galimybėmis imtis prevencinių priemonių prieš tokias veikas bei natūralia valstybės funkcija ginti visuomenės interesus (*inter alia*, vartotojo interesus). O žalos patiriant privatiems asmenims, kurių darbuotojai (ar kiti vidiniai subjektai) padaro korupcines veikas, jie ne tik gali patys tvarkytis, bet ir aktyvus valstybės kišimasis keltų grėsmę deramai pagarbai Konstitucijos 46 str. 1 d. įtvirtintam *asmens ūkinės laisvės ir iniciatyvos* principui. Žinoma, tai anaipitol nereiškia, kad valstybė šioje situacijoje turėtų ar galėtų atsisakyti bet kokios atsakomybės. Tik jos veikla turėtų reikštis ne valdingais nurodymais, o koordinavimo ir metodinio pobūdžio pagalbos teikimo formomis.
6. *Visuomenės informavimo priemonės* (žiniasklaida):
  - a. Būdingiausios korupcijos žiniasklaidoje formos yra: *neskaidri (paslėpta) reklama* (paprastai politinė arba verslo); tam tikros korumpuojančiam subjektui ar su visuomenės informavimo priemone susijusiam verslui *nenaudingos informacijos sulaikymas (neskelbimas) arba „retušavimas“*; visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, *etc.*), taip pat konkurentų ar kitų užsakovų nemalonę (tiek versle, tiek ir politikoje) užsitraukusių asmenų šmeižimas bei kitoks susidorojimas ar kenkimas jų interesams; visuomenės informavimo priemonių atstovų (žurnalistų, leidėjų, redaktorių, prodiuserių, *etc.*) vykdomas *turto prievartavimas, žmogaus veiksmų laisvės varžymas, šantažas*.
  - b. Kištis į visuomenės informavimo sritį (ypač turinį) pavojinga, nes galima pažeisti visuomenės informavimo priemonių nepriklausos-

mumą, o sykiu apriboti konstitucinę informacijos laisvę. Todėl valstybės institucijų veiksmai čia turi būti itin pasverti ir proporcingi.

- c. Turint omenyje tai, kad korupcija žiniasklaidoje žalos gali sukelti ir žiniasklaidos verslui (nebent savininkai patys įsitraukia į korupcines veikas), labai svarbus užkardymo potencialas tenka savireguliacijos priemonėms. Valstybė turėtų skatinti efektyvių savireguliacijos mechanizmų diegimą ir taikymą, teikti metodologinę pagalbą.
  - d. Daugiau dėmesio reikėtų skirti ir monitoringui bei abejotinų situacijų viešinimui. Čia didesnę vaidmenį galėtų vaidinti tiek valstybės institucijos (Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija), tiek ir savitvarkos institucijos (Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos žurnalistų sąjungos Etikos komisija). Beje, ši veikla gali būti plėtojama ne vien tiesiogiai šioms institucijoms tariant konkrečius atvejus, bet ir remiant įvairias iniciatyvas.
  - e. Valstybės mastu viešojo sektoriaus įgyjamų viešinimo paslaugų mastas ir šioje srityje numanomas neskaidrumas vertintini kaip sisteminė problema. Galimas šios problemos sprendimo būdas – įdiegimas praktikos, kai perkamos ne viešinimo paslaugos, o siekiamas pokytis.
  - f. Derėtų atsakyti viešojo sektoriaus subjektų pamėgto didelių „viešinimo paslaugų“ paketų, į kuriuos įtraukiamos labai įvairiarūšės veiklos, pirkimų. Viską suplakus į vieną krūvą ne tik apribojama konkurencija, bet ir keliama įtakos žiniasklaidos priemonėms koncentravimo grėsmė (susidaro prielaidos tarpti vadinamųjų „įtakos pirklių“ kastai).
  - g. Būtina imtis teisinių ir organizacinių priemonių užtikrinant didesnę skaidrumą, susijusį su visuomenės informavimo priemonių savininkais, gaunamų pajamų šaltiniais bei kitais ryšiais. Kai kurios nuostatos jau dabar įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatyme, tačiau jos nepakankamos ir praktikoje sunkiai įgyvendinamos (duomenų pateikimo operatyvumas ir jų patikimumas kelia abejonių). Seime derėtų priimti įstatymo nuostatas, nurodomas Žurnalistų etikos inspektorius 2013 metų veiklos ataskaitoje minimame šios institucijos parengtame ir jos iniciatyva užregistruotame įstatymo projekte.
7. *Sportas:*
- a. Apie korupcijos sporte paplitimą Lietuvoje galima spręsti tik pagal atliktas apklausas. Remiantis apklausoje pareikšta profesionalių

sportininkų nuomone, korupcijos daugiau Lietuvos futbolo srityje nei krepšinio srityje (kad futbole paplitę susitarimai dėl varžybų eigos ar rezultato, Lietuvoje mano net 50,2 proc. respondentų, ir net 19,7 proc. mano, kad susitarimai labai paplitę. O krepšinyje tik 25,9 proc. respondentų mano, kad susitarimai paplitę, ir 5 proc. – kad labai paplitę).

- b. Siūlytinos šios korupcijos sporte prevencijos priemonės: sporto veiklos reguliavimas numatant antikorupcines priemones, sporto lažybų reguliavimas, sporto federacijų savireguliacijos stiprinimas ir aiškus atsakomybės apibrėžimas, prevencija ir visuomenės edukacija.
  - c. Šiuo metu Lietuvoje korupcijos sporte atveju galėtų būti taikomi keli BK straipsniai: 182 straipsnis (Sukčiavimas), 225 straipsnis (Kyšininkavimas), 226 (Prekyba poveikiu) ir 227 straipsnis (Papirkimas). Tačiau remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartyje pateiktu išaiškinimu dėl valstybės tarnautojui prilyginto asmens, vargu ar atsakomybėn pagal šiuos straipsnius (išskyrus 182 straipsnį) galėtų būti patraukti ne tik nesąžiningi tarpininkai, bet ir sportininkai ar teisėjai. Ta apimtimi, kiek atsakomybė už korupcines veikas sporto dalyviams taikoma pagal sporto šakų federacijų nustatytas taisykles, ši problema praktikoje nėra itin aktuali.
8. Švietimo ir mokslo paslaugos:
- a. Teikiant švietimo ir mokslo paslaugas praktiškai nėra korupcinių veikų, būdingų vien privačiam sektoriui, atvirkščiai – beveik visos jos būdingos būtent viešajam sektoriui ir tik dalis jų pasitaiko ir nevalstybinėse švietimo ir mokslo įstaigose. Taip pat daugeliu atvejų asmenys, besinaudojantys privačiomis švietimo ir mokslo paslaugomis, yra mažiau pažeidžiami nei tie, kurie naudojami valstybės ar savivaldybės paslaugomis.
  - b. Išsamesnis korupcijos paplitimo aukštosiose mokyklose tyrimas vykdytas tik 2004 m., atskirai neišskiriant privačių įstaigų. Korupcijos paplitimas švietimo įstaigose pastaruoju metu apskritai nebuvo atliekamas. Reikėtų įvertinti šiuo metu esantį korupcinių veikų paplitimą privačiose švietimo ir mokslo įstaigose.
  - c. Korupcinio pobūdžio veikų švietimo ir mokslo sektoriuje prevencijai siūlomos dvi pagrindinės priemonės – švietimo ir mokslo įstaigų darbuotojų elgesio kodeksų diegimas bei platesnio tėvų, moksleivių,

studentų bei visuomenės įtraukimo į švietimo ir mokslo įstaigų veiklą užtikrinimas. Kadangi privačių švietimo ir mokslo įstaigų veikla yra griežtai reguliuojama valstybės, o švietimas yra viena iš viešųjų paslaugų, prevencijai skirtus veiksmus pirmiausia turėtų inicijuoti valstybė. Korupcinio pobūdžio veikų prevencijos klausimai neturėtų būti palikti tik privačių švietimo ir mokslo įstaigų savireguliacijai.

9. Teisinės paslaugos:

- a. Lietuvoje teisinės paslaugas teikia advokatai, notarai, antstoliai, teisinių paslaugų įmonės. Minėtiems teisinių paslaugų teikėjams būdingi skirtingi veiklos metodai, kas nulemia ir atskiroms teisinėms profesijoms būdingas skirtingas korupcinio pobūdžio veikas. Daugeliu atvejų tokių asmenų atliekamos korupcinio pobūdžio veikos labiausiai kenkia konkrečių atitinkame sandoryje dalyvaujančių asmenų finansiniams interesams. Vis dėlto didžiausio masto korupcinė rizika teisinių paslaugų teikimo srityje yra galimas tarpininkavimas korupcinio pobūdžio ryšiuose, pinigų plovimų schemų kūrimas bei dalyvavimas jose.
- b. Lietuvoje tyrimų dėl galimų korupcijos atvejų asmenims teikiant teisinės paslaugas Lietuvoje atlikta nebuvo. Reikėtų atlikti sociologines tiek pačių teisinės paslaugas teikiančių asmenų (atskirai advokatų, notarų, antstolių bei teisinės paslaugas teikiančių įmonių), tiek jų paslaugomis besinaudojančių asmenų (atskirai privačių asmenų, verslo atstovų) apklausas.
- c. Laisvųjų teisinių profesijų atveju turėtų būti skatinama aktyvesnė profesinės savivaldos institucijų veikla rengiant pavyzdines ar net privalomas antikorpucines taisykles, kurias savo veikloje galėtų naudoti teisinės paslaugas teikiantys asmenys, taip pat advokatų, notarų ir antstolių etikos kodeksų papildymas konkretesniais įpareigojimais korupcinio pobūdžio veikų atžvilgiu. Taip pat turėtų būti svarstoma galimybė teisinės paslaugas teikiančių įmonių atžvilgiu plėsti valstybinį reguliavimą, nes jų atveju negalima pritaikyti pakankamų savireguliacijos priemonių.

10. *Asmens sveikatos priežiūros paslaugos:*

- a. Privačioms asmens sveikatos priežiūros paslaugoms labiau būdingos kitokio korupcinio pobūdžio veiklos nei viešajai medicinai – dažniausiai bandymas pasisavinti valstybinio draudimo lėšas, neteisėtas

vaistų pirkimas ir platinimas, žemos kokybės paslaugos, o ne įvairios kyšininkavimo formos. Daugelio korupcinio pobūdžio veikų teikiant privačias asmens sveikatos priežiūros paslaugas atsiradimą lemia natūraliai susiklostantys interesų konfliktai, kai tie patys sveikatos priežiūros specialistai dirba keliuose darbovietėse – tiek privačiose, tiek viešosiose įstaigose.

- b. 2014 m. Europos Komisijos kovos su korupcija ataskaitoje nurodoma, kad sveikatos priežiūra yra viena labiausiai korupcijos pažeidžiamų sričių Lietuvoje. Korupcijos paplitimas privačiame medicinos sektoriuje atskirai nebuvo tirtas ir nėra nustatytas. Kadangi korupcinių veikų pobūdis privačiose sveikatos priežiūros įstaigose skiriasi, gali skirtis ir jų paplitimas. Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį, reikėtų atlikti sociologines apklausas.
- c. Korupcinių veikų prevencijai būtina skatinti privačių sveikatos įstaigų asociacijas vykdyti antikorupcinę veiklą ir rengti konkrečias korupcijos prevencijos priemones įtvirtinančius privačių įstaigų ir jose dirbančių gydytojų etikos kodeksus. Nors privačių sveikatos priežiūros įstaigų skaičius pakankamai didelis, jos iki šiol neturi efektyvios jų interesais veikiančios asociacijos.

11. *Farmacijos verslas:*

- a. Korupcijos mastas farmacijos versle didelis dėl jame gausių reguliacinių reikalavimų, dalyvaujančių subjektų įvairovės ir skaičiaus. Korupcijos apraiškos pastebimos visose farmacinės veiklos rūšyse – nuo vaistų gamybos iki jų paskyrimo konkrečioms pacientams, į jas įtraukiami vaistinių preparatų rinkodaros teisių turėtojai, didmeniniai platintojai, vaistininkai, vaistų reklamuotojai, gydytojai, pacientų teises ginančios organizacijos, sveikatos apsaugos politiką formuojantys valstybės tarnautojai ir kt. Dažnai korupcinio pobūdžio veikas farmacijos versle sudėtinga identifikuoti, dažnai jos gali būti ribinės tarp teisėtų bei tam tikrus reguliacinius ar etikos reikalavimus pažeidžiančių veikų.
- b. Realus korupcijos paplitimas šiame versle nėra tinkamai ištirtas – paskutinis susijęs tyrimas atliktas 2007 m. Siekiant nustatyti šiuo metu egzistuojantį korupcinių veikų paplitimo lygį farmacijos versle, reikėtų atlikti platų tyrimą – turėtų būti vykdomos ne tik gydytojų, bet ir kitų šiame sektoriuje veikiančių asmenų (farmacijos įmonių,

tarpininkų, sveikatos priežiūros įstaigų administracijos darbuotojų, vaistinių, pacientų ir jų organizacijų, valstybės institucijų darbuotojų ir kt.) sociologinės apklausos. Siekiant atlikti tinkamą paplitimo tyrimą reikėtų užtikrinti, kad būtų tiriama ne visas sveikatos sektorius, o būtent su farmacine veikla susiję santykiai.

- c. Prevencijos priemonės iš dalies kuria patys farmacijos versle dalyvaujantys asmenys – Lietuvoje veikiančios Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija bei Vaistų gamintojų asociacija yra parengusios Vaistų rinkodaros etikos kodeksą, sukūrusios jos priežiūros komisiją. Tačiau jos turėtų būti skatinamos efektyviau taikyti jį praktikoje. Kita prevencijos priemonių grupė turėtų būti nukreipta į gydytojus ir farmacininkus priimant jiems taikomus etikos kodeksus, viešinant galimus interesų konfliktus, kuriant efektyvias gydytojų bei vaistinininkų profesines organizacijas.
12. Nors vidinė korupcija privatiems subjektams bei su jais glaudžiai susijusiems asmenims (akcininkams, darbuotojams ir pan.) daro didelės žalos, jos paplitimą nustatyti labai sudėtinga ne tik dėl didelio šių veikų latentiškumo, bet ir dėl to, kad šios veikos daugeliu atvejų ne tik nekriminalizuotos, bet ir jų subjektų atžvilgiu netaikoma jokios kitos rūšies teisinė atsakomybė.
13. Korupciniai ryšiai privataus subjekto veikloje gali egzistuoti keliais lygmenimis: *valdytojai gali daryti žalą savininkams* (pasisavindami arba iššvaistydami turtą ir slėpdami tokias veikas, t. t.); *darbuotojai gali daryti žalą darbdaviui* (kaip ir viešajame sektoriuje, darbuotojai gali imti kyšius už įvairių įmonės vidaus veiksmų atlikimą ar susilaikymą nuo jų, pavyzdžiui, kyšis už nepranešimą apie turto švaistymą, neteisėtą sandorių slėpimą ir pan.); *darbuotojų atstovai gali daryti žalą darbuotojams* (pavyzdžiui, už kyšius „pardavinėdami“ darbuotojų teises).
14. Pirkimų srityje ir kitais atvejais, kai korupcinėmis veikomis daroma tiesioginė žala verslo subjektams, o valstybė ir visuomenė šią žalą patiria netiesiogiai, t. y. tik per ekonomikos augimo trukdžius, tikslinga parengti įmonėms skirtas pavyzdines antikorpucines taisykles, kurias šios, atsižvelgdamos į srities specifiką, galėtų taikyti savo veikloje. Šios taisyklės turėtų integruoti analogiškas viešajame sektoriuje priimtoms skaidrumo ir korupcijos prevencijos nuostatas: taisyklių laikymosi privalomumą visiems darbuotojams; saugių pranešimų apie korupcines veikas kanalų

įdiegimą; draudimą persekioti už pranešimus apie korupcinius ar įtartinus veiksmus; vadovų palaikymo antikorpūcinėms iniciatyvoms deklaravimą ir įgyvendinimą; interesų derinimo ir skaidrumo nuostatas dėl dovanų, paramos bei kelionių; nulinės tolerancijos korupcijos apraiškoms principą privataus juridinio asmens veikloje; antikorpūcinių taisyklių taikymą santykiuose su partneriais / tiekėjais / klientais; reguliarių monitoringą ir vertinimą; paramos politikams viešumą; įvairių oficialiai nenumatytų „pagreitinimo“ mokėjimų draudimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 33-1014.
2. 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.
3. 1999 m. lapkričio 4 d. Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5733.
4. 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją // Valstybės žinios, 2006, Nr. 136-5145.
5. 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje // Europos Sąjungos oficialiojo leidinio 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 6 tomas, p. 182.
6. 2011 m. rugsėjo 28 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. CM/Rec(2011)10 valstybėms narėms dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliavimą rezultatais, ypač susitarimus dėl varžybų. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dg4/epas/resources/texts/CM_Rec_2011_10_en.pdf>.
7. European Recommendation CM/Rec(2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport to fight against manipulation of results, notably match-fixing. Prieiga per internetą: <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2011\)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2011)10&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)>.
8. European Parliament resolution of 2 February 2012 on the European dimension in sport (2011/2087(INI)). Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0025+0+DOC+XML+V0//EN>>.
9. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.
10. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
12. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; 2000, Nr. 77; 2000, Nr. 80; 2000, Nr. 82.
13. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
14. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 78-3056.

15. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2297.
16. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Valstybės žinios, 2009, Nr. 54-2140; 2009, Nr. 61-101.
17. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.
18. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627.
19. Lietuvos Respublikos reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 47-1747.
20. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 41-1162.
21. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512.
22. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 66-1572; 1998, Nr. 109-2995.
23. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; Nr. 2011, Nr. 38-1804.
24. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945.
25. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1659.
26. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (Lietuvos Respublikos viešojo pirkimo įstatymas) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 84-2000; 1999, Nr. 56-1809; 2002, Nr. 118-5296; 2006, Nr. 4-102.
27. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 182(1) straipsniu įstatymo projektas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458572&p_query=sporto&p_tr2=2>.
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl Tarybos pagrindų sprendimo 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje 7 straipsnio 1 dalies c punkto nuostatos netaikymo Lietuvai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 5-149.
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 1059 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija strategijos“ // Valstybės žinios, 2001, Nr. 77-2702.
30. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. V-494 „Dėl Geros vaistinių praktikos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 68-2690.
31. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009 m. lapkričio 17 d. įsakymas Nr. V-942 „Dėl Korupcijos prevencijos sveikatos sistemoje programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 139-6143.

32. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. V-1128 „Dėl Vaistinių preparatų reklamos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-98.

II. Teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4682.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.
3. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. 2-2007 // Teismų praktika, 2007, 26.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 63-2235.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 85-2548.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4239.
7. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-552-629-14.
8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-858-1830-12.
9. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. sausio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-63-1728/2010 21.

III. Kiti šaltiniai

1. Abbott. *Kovos su korupcija apžvalga. Mokomasis vadovas įmonėms, bendradarbiaujančioms su „Abbott“*. Prieiga per internetą: <https://www.abbott.com/static/content/document/Citizenship/anti_corruption_guide/3P-Anti-Corruption-Guide-Lithuanian.pdf>.
2. Andvig J. Remarks on Private-to-private corruption. [635] Paper. Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 2002.

3. Antstoliai piktnaudžiauja skolininkų teisiniu neišprusimu // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininkai-antstoliai-piktnaudziauja-skolininku-teisiniu-neisprusimu.d?id=62282289>>.
4. Argandoña A. Private-to-private corruption. WP No. 531, 2003 Prieiga per internetą: <<http://www.iese.edu/research/pdfs/DI-0531-E.pdf>>.
5. Ashraf P. The Role of Media in Good Governance: Paid News Culture of Media and the Challenges to Indian Democracy // International Research Journal of Social Sciences, 2014, vol. 3(3), p. 41–43.
6. Aukščiausiasis Teismas suabejojo K. Motiekos kontoros ir kurjerių tarnybos darbu // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/auksciausiasis-teismas-suabejojo-k-motiekos-kontoros-ir-kurjeriu-tarnybos-darbu.d?id=61565402>>.
7. BNS. Prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimai suklastotų medicinos pažymų Darbo partijos byloje, 2012 // Naujienų portalas „www.bernardinai.lt“. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-20-prokuratūra-pradejo-ikiteismini-tyrima-del-galimai-suklastotu-medicinos-pazymu-darbo-partijos-byloje/88245>>.
8. Bray M. Shadow education: the rise of private tutoring and associated corruption risks // Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>.
9. Brown A. Understanding Pharmaceutical Research Manipulation in the Context of Accounting Manipulation // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 611–619.
10. Burda R. Korupcija privačiame sektoriuje: apibrėžties ir teisinio reguliavimo galimybės // Verslo ir teisės aktualijos, 2012, Nr. 7 (1).
11. Centre for the Study of Democracy. *Examining the links between organised crime and corruption*, 2010. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf>.
12. Cisco Anti-Corruption and Bribery Policy. Prieiga per internetą: <http://www.cisco.com/web/about/doing_business/legal/docs/global_anti_corruption_policy.pdf>.
13. Coca-Cola Anti-Corruption Policy. Prieiga per internetą: <<https://www.cokecce.com/about-cce/anti-corruption-policy>>.
14. Cohen J. C. Medikamentai ir korupcija: rizikos vertinimas // Muravjov S. (sud.). Korupcijos mįslės. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 145–158.
15. Cohen J. C. Pharmaceuticals and corruption: a risk assessment, 2007. Prieiga per internetą: <<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corecourse2007/Pharmaceuticals.pdf>>.

16. Cosgrove L., Wheeler E. E. Drug Firms, the Codification of Diagnostic Categories, and Bias in Clinical Guidelines // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 644–653.
17. Department for International Development. *Addressing corruption in the health sector*, 2010. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/67659/How-to-Notte-corruption-health.pdf>.
18. ECORYS; European Healthcare Fraud & Corruption Network. *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131219_study_on_corruption_in_the_healthcare_sector_en.pdf>.
19. Eni-Saipem. *Anticorruption: Management System Guideline*. Prieiga per internetą: <<http://www.saipem.com/site/home/corporate-governance/anti-corruption-procedures/documento2056.html>>.
20. Ensor T., Duran-Moreno A. Corruption as a challenge to effective regulation in health sector // Saltman R. B., Busse R., Mossialos E. (ed.) *Regulating entrepreneurial behaviour in European health care system*. Buckingham: Open University Press, 2002, p. 106–124.
21. European Commission. *Special Eurobarometer 397 Corruption Report*, 2014. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_fact_lt_en.pdf>.
22. Europos Komisija. *Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui – ES kovos su korupcija ataskaita*. KOM(2014)38. 15 priedas „Lietuva“.
23. Fidler A., Msisha W. Governance in the pharmaceutical sector // *Eurohealth*, 2008, vol. 14 No. 1, p. 25–29.
24. Forgues-Puccio G. F. *Corruption and the Private Sector*. Oxford Policy Management, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/262/Corruption_and_the_Private_Sector_EPS_PEAKEs_2013.pdf>.
25. Gavelytė I. Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika // *Teisė*, 2004, Nr. 53.
26. Gray G. C. The Ethics of Pharmaceutical Research Funding: A Social Organization Approach // *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 629–634.
27. Guseva O. Korupcija aukštosiose mokyklose: požūriai, problemos, sprendimo galimybės, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.sdcentras.lt/antikorupcija/am/AM_tyrimo_atask.pdf>.
28. Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. PwC, Ecorys, 2013. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti_fraud/>

- documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/identifying_reducing_corruption_in_public_procurement_en.pdf*>.
29. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <http://www.lff.lt/article/lff_drausmes_komitetas_uz_saziningo_zaidimo_principu_pazeidimus_skyre_diskvalifikacijos_ir_baudas>.
  30. Informacija iš Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos ir Teisės instituto organizuotos diskusijos „Korupcija sporte“. Prieiga per internetą: <<http://www.lkps.lt/naujienos/lkps-ir-teises-instituto-organizuota-diskusija-korupcija-sporte-ar-visos-rungtynes-lietuvoje-laimimos-saziningai/>>.
  31. Inovatyvios farmacijos pramonės asociacija. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpa.lt/>>.
  32. Integrity in Public Procurement. Good Practice from A to Z. OECD, 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>>.
  33. Integrity in Sport. Understanding and preventing match-fixing. Sportaccord. International Sports Federation, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sportaccord.com%2Fmultimedia%2Fdocs%2F2012%2F04%2FSportAccordIntegrityReport_A4_V2UpdatedApril2012.pdf&ei=XduCU7y9IYGLONKLgYgK&usg=AFQjCNFG1Z7H-30eJADoJP8PGIjrfjryhA&sig2=ruKq-jwThXA3vUt-kQFVinQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU>.
  34. International Bar Association; Organisation for Economic Co-operation and Development; United Nations Office on Drugs and Crime. *Risks and threats of corruption and the legal profession*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/46137847.pdf>>.
  35. Jackevičius M. Nukarūnuotas MRU itūžo – tai ne reitingai // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/education/nukarunuotas-mru-ituzo-tai-ne-reitingai.d?id=64842831>>.
  36. Juozapavičius R. (sudarytojas). Žiniasklaidos skaidrumas (straipsnių rinkinys). Vilnius, 2007. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/ziniasklaidos_skaidrumasw.pdf>.
  37. Lastauskienė G. Advokato profesija: prieštaras jos pobūdis ir kontrolė // Jurisprudencija, 2013, Nr. 20 (4), p. 1473–1491.
  38. Lietuvos gydytojų sąjunga. *Lietuvos gydytojų sąjungos etikos kodeksas*. Prieiga per internetą: <<http://bioetika.sam.lt/index.php?-1721532741>>.
  39. Lietuvos notarų rūmai. Visuomenės pasitikėjimas teisinėmis profesijomis krenta, tačiau labiausiai pasitikima notariais // Notariatas, 2013, Nr. 17, p. 55–57.

40. Lietuvos notarų rūmai. *Lietuvos gyventojai tarp teisininkų labiausiai pasitiki notarais*, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/naujienos/item/202-lietuvos-gyventojai-tarp-teisinink%C5%B3-labiau-siai-pasitiki-notarais>>.
41. Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacij^a. Prieiga per internetą: <<http://www.privatimedicina.com/>>.
42. Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos įstatai, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.privatimedicina.com/failai/LPSPIA_istatai_galutiniai_iregistruoti_20061006.pdf>.
43. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. *Verslininkai neatspariausiomis korupcijai laiko sveikatos priežiūros paslaugų teikimo ir viešųjų pirkimų procedūras*, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/naujienos/?nid=1717&cat=1>>.
44. Lietuvos statistikos departamentas. *Asmens sveikatos priežiūros įstaigos. Požymiai: administracinė teritorija, statistiniai rodikliai ir metai*. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3140101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PX-SId=3981&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
45. Match-fixing in sport. A mapping of criminal law provisions in EU 27. KEA European Affairs, 2012. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-sports-fraud-final-version_en.pdf>.
46. Michailovič I. Korupcijos apibrėžimo problematika // *Teisė*, 2005, Nr. 54.
47. McCafferty F. L., McCafferty M. A. Corruption in Law Enforcement: A Paradigm of Occupational Stress and Deviancy // *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 1998, vol. 26, No. 1, p. 57–65.
48. Noreika M. Priešmirtinis greitųjų kreditų mūšis dėl klientų // *Verslo žinios*, 2013 m. balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/Print.aspx?PublicationId=47419288-4318-4873-88cd-18231e4ef89b>>.
49. OECD Policy Roundtables. *Collusion and Corruption in Public Procurement*. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/competition/cartels/46235884.pdf>>.
50. Osipian A. L. Recruitment and admissions: Fostering transparency on the path to higher education // Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>, p. 148–154.
51. Paliduskaitė J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje // *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13.

52. Pankūnas G. Mįslė dėl informacijos nutekinimo apie banką „Snoras“ – neįveikiama, tyrimas – sustabdytas // Naujienų portalas „alfa.lt“, 2014. Prieiga per internetą: <<http://alfa.lt/straipsnis/16465165/misle-del-informacijos-nutekinimo-apie-banka-snoras-neiveikiama-tyrimas-sustabdytas#ixzz3Jh4p0kmh>>.
53. Piliponytė J. Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika. Daktaro disertacija. Vilnius, 2006.
54. Piliponytė J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti // Sociologija. Mintis ir veiksmai, 2004, Nr. 2.
55. Polish Children and Youth Foundation. *The Impact of Corruption in Education in Poland*. Prieiga per internetą: <http://iacconference.org/documents/10th_iacc_workshop_The_Impact_of_Corruption_in_Education_in_Poland.pdf>.
56. Preventing Corruption in Humanitarian Operations. Transparency International, 2010. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/136/547/file/2010_PocketHumanitarianOperations_EN.pdf>.
57. Pruskus V. Korupcija bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje: sociologinė diagnozė ir edukacinės išvalgos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 4, p. 75–93.
58. Pruskus V. Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos // Santalka: Filologija, Edukologija, 2007, t. 15, Nr. 2, p. 60–72.
59. Public Procurement: costs we pay for corruption. Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/anti-fraud-policy/research-and-studies/pwc_olaf_study_en.pdf>.
60. Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita // Jurisprudencija, 2002, t. 32 (24).
61. Rodwin M. A. Institutional Corruption and the Pharmaceutical Policy // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 544–552.
62. Rose S. L. Patient Advocacy Organizations: Institutional Conflicts of Interest, Trust, and Trustworthiness // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 680–687.
63. Rosenvinge D. Alison von. Global Anti-Corruption Regimes: Why law schools may want to take a multi-jurisdictional approach // German Law Journal, 2009, vol. 10, Nr. 7, p. 785–802.
64. Ruhashyankiko J. F., Yehoue E. Corruption and Technology-Induced Private Sector Development // IMF Working paper (WP/06/198), 2006.
65. Sah S., Fugh-Berman A. Physicians under the Influence: Social Psychology and Industry Marketing Strategies // Journal of Law, Medicine & Ethics, 2013, vol. 41, Issue 3, p. 665–672.

66. *Savedoff W. D., Hussmann K.* Kodėl sveikatos sistemoms būdinga korupcija? // *Muravjov S.* (sud.). *Korupcijos mįslės.* Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 91–110.
67. Skyrybas per 3 dienas žadėjusiai bendrovei – 11,5 tūkst. Lt bauda // Naujienų portalas „delfi.lt“, 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/media/skyrybas-per-3-dienas-zadejusiai-bendrovei-115-tukst-lt-bauda.d?id=21811096#ixzz33MJYqdWl>>.
68. *Stensaker B.* Ensuring quality in quality assurance // Transparency International, *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>.
69. Susitarimai dėl rungtynių. Informacija iš Lietuvos futbolo federacijos interneto svetainės. Prieiga per internetą: <<http://www.lff.lt/lt/integrity-learn>>.
70. Šatienė G. Kriminalistinio korupcijos apibūdinimo ypatumai // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 65 (57).
71. Švietimo ir mokslo ministerija. *Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema.* Prieiga per internetą: <http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm>.
72. Transparency International. *Bribe Payers Index.* Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org/research/bpi/overview>>.
73. Transparency International. *Business Integrity Toolkit.* Prieiga per internetą: <http://www.transparency.org/whatwedo/tools/business_integrity_toolkit/0/>.
74. Transparency International. *Corruption in the pharmaceutical industry.* Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/global_priorities/other_thematic_issues/health/pharmaceutical_industry>.
75. Transparency International. *Corruption in the UK. Part Two. Assessment of Key Sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>>.
76. Transparency International. *Global Corruption Report 2009. Corruption and the Private Sector.* Cambridge University Press, New York, 2009. Prieiga per internetą: <http://archive.transparency.org/publications/publications/global_corruption_report/gcr2009>.
77. Transparency International. *Global Corruption Report: Education*, 2013. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/675/2899/file/2013_GCR_Education_EN.pdf>.
78. Transparency International. *Transparency in Corporate Reporting: Assessing the World's Largest Companies*, 2012. Prieiga per internetą: <http://files.transparency.org/content/download/459/1891/file/2012_TransparencyInCorporateReporting_EN.pdf>.

79. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Nesąžiningi susitarimai sporte. Tyrimo rezultatai, Viseo. 2014. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2014/01/22/sportininku_apklausa_rezultatai_2014_1.pdf>.
80. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Žiniasklaidos atskaitingumas Latvijoje, Lietuvoje ir Švedijoje (žvalgomasis tyrimas), 2009. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/ziniasklaidos_atskaitingumas_latvijoje_lietuvoje_ir_svedijoje_zvalgomasis_tyrimas.pdf>.
81. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Garbingesnis gydymas vaistais, 2007. Prieiga per internetą: <http://transparency.lt/media/filer_public/2013/01/22/garbingesnis_gydymas_vaistais.pdf>.
82. „Transparency International“ UK. *Corruption in the UK. Part Two: Assessment of key sectors*, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org.uk/our-work/publications/92-corruption-in-the-uk--part-two---assessment-of-key-sectors>>.
83. U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the education sector*, 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/corruption-in-the-education-sector/>>.
84. U4 Anti-Corruption Resource Centre. *Corruption in the Health sector*, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.cmi.no/publications/file/3208-corruption-in-the-health-sector.pdf>>.
85. United Nations Office on Drugs and Crime; PricewaterhouseCoopers Austria. *Anti-Corruption Policies and Measures of the Fortune Global 500*, 2009, vol. 2. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/corruption/PWC_report/Report_Volume_2.pdf>.
86. Vaistų gamintojų asociacija. Prieiga per internetą: <<http://www.vgalietuva.lt/?mod=contents&act=start&lang=lt>>.
87. Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/>>.
88. Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Vaistų rinkodaros etikos kodeksas*. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/lt/iffpa-ir-vga-vaistu-rinkodaros-etikos-kodeksas/4>>.
89. Vaistų rinkodaros etikos kodekso pažeidimų nagrinėjimo komisija. *Etikos komisijos pranešimai*. Prieiga per internetą: <<http://www.vaistukodeksas.lt/lt/etikos-komisijos-pranesimai/2>>.
90. Vian T. Korupcija ligoninės administracijoje // *Muravjov S. (sud.). Korupcijos mįslės*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 124–144.
91. Vian T. Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions // *Health Policy Planning*, 2008, No. 23 (2), p. 83–94.

92. Viešoji įstaiga „Šiuolaikinių didaktikų centras“ – tai tarpuniversitetinis centras, neformaliojo suaugusiųjų švietimo institucija, įkurta 1999 m. Atviros Lietuvos fondo ir Vilniaus pedagoginio universiteto iniciatyva. Prieiga per internetą: <<http://www.sdcentras.lt/apiemus.htm>>.
93. Viešosios įstaigos Vilniaus privačios gimnazijos įstatai. Prieiga per internetą: <<http://www.aikos.smm.lt/instnuost/Vilniaus%20privati%20gimnazija.pdf>>.
94. Vilniaus kooperacijos kolegijos etikos kodeksas, patvirtintas 2011 m. gegužės 4 d. Vilniaus kooperacijos kolegijos Akademinės tarybos posėdžio protokolu Nr. 1-3. Prieiga per internetą: <http://vkk.lt/uploads/dokumentai/VKK_Etikos_kodeksas_2011.pdf>.
95. Wazana A. Physicians and the Pharmaceutical Industry Is a Gift Ever Just a Gift? // The Journal of American Medical Association, 2000, vol. 283, No. 3, p. 373–380.
96. World Medical Association. *WMA International Code of Medical Ethics*. Prieiga per internetą: <<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/index.html>>.
97. Zaksaitė S. Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo, kvalifikavimo ir įrodinėjimo problemos: kai kurių praktinių pavyzdžių analizė // Teisės apžvalga, 2012, Nr. 2 (9), p. 36–54.
98. Zaksaitė S. Korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimo problemos // Verslo ir teisės aktualijos, 2012, Nr. 7 (2).
99. Zaksaitė S. Manipuliacijos sporto varžybomis Lietuvoje: tarp kriminalizavimo ir *ultima ratio* principo // Teisės problemos, 2013, Nr. 3 (81).
100. Žmogaus teisių stebėjimo institutas; „Transparency International“ Lietuvos skyrius; Piliietinės visuomenės institutas, Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Piliietinis aljansas prieš korupciją ragina valdžią užkirsti kelią galimam antstolių piktnaudžiavimui savo išskirtinėmis galiomis*, 2005. Prieiga per internetą: <<http://transparency.lt/news/2005/09/15/piliietinis-aljansas-pries-korupcija-ragina-valdzia-uzkirsti-kelia-galimam-antstoliu-piktnaudziavimui-savo-iskirtinemis-galiomis/>>.
101. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fapps%3F1%2F3064_ZEIT%25202013%2520M.%2520VEIKLOS%2520ATASKAITA.pdf&ei=_huNU_MclLDsBoWxgdgC&usq=AFQjCNFdDkDeG0DQmtIpl0z5XHlltNb0w&sig2=vORmCmLGNANPEdc-d3UK7JQ>.
102. 2012 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos „Motyvuota išvada dėl Sveikatos apsaugos ministerijai ir jai pavaldžių iš-

taigų veiklos sričių, kuriose egzistuoja korupcijos pasireiškimo tikimybė“ Nr. (16.1-21)-10-8958. Prieiga per internetą: <[http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_\(be_priedu\).pdf](http://www.stt.lt/documents/kpt/SAM_KPT_5-01-6085_(be_priedu).pdf)>.

103. 2013 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos advokatūros raštas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai Nr. 664 „Dėl teisinės paslaugas teikiančių įmonių veiklos“. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/download/38655/del%20teisines%20paslaugas%20teikianciu%20imoniui.pdf>>.

Ra-106 Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse / Petras Ragauskas, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Evelina Agota Vitkutė. – Vilnius : Lietuvos teisės institutas [i.e. Justitia], 2014. – 112 p.

ISBN 978-9955-616-96-2

UDK 343.35(474.5)

KORUPCIJA PRIVAČIAME SEKTORIUJE:
NORMATYVINĖ SAMPRATA
IR PAPLITIMAS TAM TIKROSE SRITYSE

Išleido leidykla UAB „Justitia“
www.justitia.lt